

K 168.652
30

თ. სასოკია

თედო სასოკიას მიმოწერა საზოგადო მოღვაწეობის (1899-1905)

თედო სასოკიას ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, როგორც ცნობილია, ძალიან მდიდარია. მისი პუბლიკაცია განზრახულია რამდენიმე მონაკვეთად. ქრონოლოგიურად პირველ მონაკვეთში მოექცა 1890-1898 წლების მიმოწერა, ხოლო მეორე — წინამდებარე — მოიცავს წერილებს 1899 წლიდან 1905 წლის ჩათვლით.

1899-1900 წლების მიმოწერა თავისი შინაარსით უმთავრესად ერთ და იმავე საკითხს ეხება, კერძოდ, იმ დროს ქ. სოხუმის თვითმმართველობის არჩევნებსა და მასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საჭირობებზე საკითხებს.

რაც შეეხება მომდევნო, 1901-1905 წლებს, აქ უკვე თედო სასოკიასადმი მიწერილი წერილები, გამონაკლისის გარდა, არ გვხვდება. ეს წლები წარმოდგენილია თედო სასოკიას წერილებით, რომელთა ადრესატებია, ძირითადად, მიხეილ თამარაშვილი და რამდენიმე სხვა მოღვაწე. ამ წერილებიდან ნათლად ჩანს მისი მონაწილეობა მიხეილ თამარაშვილის შრომების მომზადებასა და გამოცემაში.

1899-1900 წლების წერილებში თედო სასოკია გვევლინება როგორც ადრესატი და ადრესანტი. პუბლიკაციაში წარმოდგენილი წერილების ნაწილი დაცულია მის საოჯახო არქივში, ზოგიც — სხვადასხვა მუზეუმებში, მწერალთა და მოღვაწეთა პირად ფონდებში.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ, სამწუხაროდ, ჩვენგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, ჩვენს მიერ მიკვლეული წერილები, რომლებიც დაცულია ზოგიერთი ადრესატის ოჯახში, ამ გამოცემაში ვერ მოხვდა.

თედო სასოკიასადმი 1901-1905 წლებში მიწერილი წერილები გარკვეული მიზეზების გამო არ შემონახულა.

პუბლიკაციას დართული აქვს შენიშვნები.

ჩვენეული კუბიურების აღმნიშვნელ მრავალწერტილს სქოლიოში მიეთითება შენიშვნის სახით: „მრავალწერტილი ჩვენია“, საბუთისეულ მრავალწერტილს კი შენიშვნა არ ახლავს.

№ 1

 1899 წლის იანვრის 20. — ნატალია გაბუნია-ცაგარლის წერილი
 თედო სახოკიასადმი

ჩემო ძამია თედო, აქამდე ისევ ბათუმში ვარ, ყოველდღე ვაპირებ ჭალადილში წასვლას, მაგრამ ვერასგზით ვერ დავაღწიე თავი ჩემს მასპინძელს და აქაურებსაც, ვისთანაც ყოველდღე მხვდება ტკბილად ღროს გატარება, აი, ეს არის მიზეზი, ასე რომ დაგიგვიანეთ თქვენი წერილის პასუხი. „ხანუმას“, მგონი ვოდევილი აღარ უნდა რა, სამი კარგი მოქმედება არის, მეოთხე — სურათი „ხანუმაში“ მოამზადეთ როლები, სხვა არასფერი აღარ არის საჭირო. გაბუნიას შესახებ მე არასფერი არ შემიძლიან. თქვენ რომ მისწეროთ მაზრის უფროსს, ივანე ქაიხოსროს ძეს ქავთარაძეს, რომელთანაც მსახურობს, მგონი უარი არ გითხრათ. კარგი იქნება, წერილს მისწერამდე — ნებას მისცემს უსათუოდ მიაწერინეთ ვისმეს წერილი ქავთარაძესთან. თუ ნესტორი წამოვა, მაშინ ილია ჭავჭავაძის „დედა და შვილს“, ვითამაშებთ, რომელიც რამოდენჯერმე გვითამაშვინია ერთად მე და ნესტორ გაბუნიას, და კარგადაც ჩაუვლია.

მეზურნეები, რომელიც აქ, ბათუმში ჰყვანდათ ქართულ სალამოზედ, მე თვითონ სცენაზედ ვიმღერე იმ მეზურნეებთან, ძალიან კარგად უკრამენ, გავუჩრდი ექვსს თუმანათა, ადრესიც გამოვართვი. სურამი, Георгий Мачавარიანი ნოტარიუსი არის სურამში. გამოგზავნეთ კოტე მეზურნე. სხვა არასფერი არ უნდა, მხოლოდ ადრე შეატყობინეთ, რომ მოასწრონ. ნაკლებ არასგზით არ შოდიან. არც ბევრი არის სამი კაცისთვის ექვსი თუმანი. მეც ერთ ქალს წამოვიყვან მელეკურეს — კახელს, მთელს ქალაქში პირველს მელეკურეს, რომელსაც იმ როცხვებში ველი სტუმრად, და ვისარგებლოთ ჩვენც. ქართული ტანისამოსისა რა მოგწერო, ჩემი კაბა არავის გამოადგება, ხომ მოგეხსენებათ ჩემი ტანადობა, და აბა, რა გამოვა, ტყუილად რომ ვათრიო. კაცების ტანისამოსს წამოვიღებ თავადისთვის და აკოფასთვის. მე ხუთშაბათს, ე. ი. ხვალზევით ჭალადილში მივუღეთ. ველი წერილს თქვენგან. უსათუოდ უნდა ვიცოდე, 5 მოგიხდებათ, თუ კიდევ გადასდებთ. წარმოდგენის შემდეგ საცეკვაო სალამო უნდა იყოს, რომ ხალხი მიიზილოთ. მეზურნეები, მგონი, უთუოდ საჭირო იყოს. ძალიან კარგს იზამთ, თუ მეზურნეებს დაიბარებთ. მე არ ვიცი, რვა დღე არის, ჭალადილიდამ წამოველ და სადმე უსათუოდ მიპატიებების ბართი დამხვდება სახლში. სად წამიყვანენ, ღმერთმან უწყის. ნამდვილი ღრო დამინიშნეთ, რომ ვიცოდე, არსად მივცე პირობა.

ქავთარაძეს მისწერეთ წერილი. თქვენი პატივისმცემელი ნატალია ცაგარელი.

თქვენი წერილი ქართულ სალამოზედ გადმომცეს. გულს იმედი მომემატა წერილის შინაარსის წყალობით.

№ 2

1899 წლის იანვრის 21. — თელ სახოკის წერილი ნატალია გაბუნია-ცაგარლისადმი

დიდად საყვარელო ბატონო ნატალია, დიდად და დიდად გმადლობთ თქვენის წერილისათვის.

ჩვენ როლები გავინაწილეთ. ვეცდებით, სირცხვილი არ გაჭამოთ.

გადავსწყვიტეთ წარმოდგენა 7 თებერვალს, კვირას გავმართოთ. თქვენ აქ მობრძანდებით 3 თებერვალს. 3-ს ოთხშაბათია, გემი მოდის რუსის საზოგადოებისა („Русского общества“), ამ საზოგადოების გემი გირჩევნიათ. ფოთში ჩამობრძანდებით წინაღლით, სამშაბათ საღამოს, გემი გამოვა ოთხშაბათს შვიდს საათზე. თუ ღელვა იქნა და გემი იმ დღეს არ შემოვიდა ფოთში, მაშინ ბათომში წაბრძანდებით იმ დღესვე და ხუთშაბათს შუადღეზე გამოდის იმავე საზოგადოების გემი. აქ ხუთშაბათსვე, საღამოს 8 საათზე იქნებით. ორ რეპეტიციას მოვასწრებთ და ისიც კარგია.

ტანისამოსს, რასაც დაგვპირდით, წამოიღებთ, ე. ი. თავადის და აკოფასას.

ნესტორ გაბუნიას შესახებ დღეს ზუგდიდში კოწია დადეშველიანს ტელეგრამა გავუგზავნე. ამ დღეებში სენაკში იქნება და ვსწერ ივანე ქავთარაძეს, სთხოვოს ნებართვა მისის აქეთ წამოსვლისა. იქნება ის ტელეგრამა ასცდეს კოწიას და ივანეს ვერა უთხრას რა. მაშინ თქვენ შემოგვხვდებით, იქნება თქვენ გახდეთ რასმე ივანესთან. თუ დაიყოლიეთ, თქვენ შეატყობინებთ ნესტორ გაბუნიას და თქვენთან ერთად წამოვა ისიცა. თუ უარი სთქვას ივანემ, ისიც მაცნობეთ, რომ დროით შევუდგე იმის სამაგიერო კაცის შოვნას.

ზურნის შესახებ გმადლობთ, რომ გასჯილხართ. მაგრამ, მგონი ცუდ-უბრალოდ შეგაწუხებთ, იმიტომ რომ 60 მანეთის გადახდას მარტო ზურნისათვის ჩვენი ღარიბი ოჯახი ვერ აიტანს. ამ საგნისათვის სამს თუმანს კიდევ როგორც იქნებოდა, გავიმეტებდით, მაგრამ ექვსი თუმანი გვეძვირება.

რაც უნდა ფასები მოვუმატოთ ადგილებსა, მთლიანს შემოსავალს ოცდასამს თუმანზე ზევით ვერ ავსწევთ. რაკი საცეკვაო საღამოც იქნება, ჩემის აზრით, სჯობია მუსიკა მოვიწვიოთ, ეღირება ორი თუმანი. მოლექურეთათვის ერთს კარგს მეღაირეს თავისის დაირით ვიწერთ კულაშიდან, ვინმე მიქელაძეა, იქნებ იცნობდეთ კიდევცა. მაგრამ თუ ასე იოლად გამოსვლა არ შეიძლება და თქვენა ბრძანებთ, რომ ზურნის გამოწერა უსათუოდ საჭიროაო, მაშინ მეტი რა გზაა, დავიბარებთ.

გვიშველეთ, ის კნეინა თუ ჩამოვიდეს, უუპველად წამოიყვანეთ, გზის ფულს მივართმევთ.

პირველ წარმოდგენის შემდეგ ერთის კვირის მერე, ე. ი. 14 თებერვალს, ვაპირებთ მეორე წარმოდგენას თქვენისავე დახმარებით. რომელ პიესას გვირჩევთ, რომ წინდაწინვე მოვემზადნეთ, თქვენ რომელს როლს იკისრებთ თქვენს არჩეულს პიესაში?

საჩქარო თუ რამე გექნესთ, ქუთაისში ფოსტის უფროსის თანაშემწეს სთხოვეთ, მე გადმომცეს.

არ დაგავიწყდესთ თქვენის წოდების მოწმობის წამოღება, თორემ როგორც მოგწერეთ კიდევცა, აქაური პოლიცია დატანჯავსთ. ხომ შეიძლება უგუბერნატოროდ საქმეს გაკეთება? მარად თქვენი თედო სახოკია.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11153. ავტოგრაფი.

№ 3

1899 წლის იანვრის 24. — ნიკო ჯანაშიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მე ექვს ამ თვეს სოხუმში ვიყავი და ბევრი გეძებე, მაგრამ, ჩემდა საუბედუროდ, ვეღარ გნახე: ლოლუსასს ყოფილხარ სადილად.

დიდი ხანია შენი წერილი არ მიმიღია და ეს მე გულს ლოდად მაწევს!

ჩემი წერილი იანოვსკის ანგარიშის გამო მინდოდა მეჩვენებინა შენთვის, მაგრამ ვეღარ გნახე. ეხლა მინდოდა გამომეგზავნა შენთვის, მაგრამ როგორც გაზეთში ამოვიკითხე, „მოამბეში“ (№ 11) ყოფილა დაბეჭდილი იაკობის წერილი „მლალადებელი ციფრები“, და ვიფიქრე, შეიძლება ამ საგანზე იყოს დაწერილი-თქო და „მოამბის“ მიღებამდე შევაჩერე. თუ ეს წერილი ჩემის შინაარსისა არ იქნება, ჩემსას გამოვიგზავნი და თუ საჭიროდ დაინახავ — გაგზავნე რედაქციაში.

შენი შესანიშნავი წერილების „გურია-აჭარას“-ს ბეჭდვა რატომ შეაჩერე? უნდა გამოგიტყდე, რომ საუცხოო რამეა! (პირფერობა არ გეგონოს).

„მოამბეს“ ვინ მოემატა თანამშრომელი?

შეიძლება, თედო, სოხუმში რამე საჩემო ადგილს წააწყდე, მიმოვნე, მინდა მასწავლებლობას თავი დაკანებო.

მომწერე წერილი.

ერთი გაბედე და ჩამოდი ვუდაუთში.

ელენემ მოგიკითხა. შენი ნიკო ჯანაშია.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. პირი.

№ 4

1899 წლის იანვრის 28. — ნატალია გაბუნია-ცაგარელის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო, დღეს 28, მოვედი ბათუმიდან და დღესვე ცხრა საათის პოეზიით მივიღივარ „განჯას“. 31 ამ თვეს წარმოდგენა აქვთ, სადაც მონაწილეობას მივიღებ მე; ბათუმში ავად გავხდი და აღარ გამომიშვეს. აქ კი განჯელებს ტელეგრამის პასუხი დავვიანებოდათ და გული განეთქოდათ. სამი ტელეგრამა დამხვდა სახლში.

მე მეორე დღესვე დავბრუნდები. ასე, რომ ორს ანუ სამს სახლში ვიყო. ერთი სიტყვით, რაც შეიძლება ჩქარა წამოვალ, რომ მანდ დროზედ მოვიდე. ნესტორის თხოვნას მე ველარ ვასწრებ. იცოდეთ, მანდედამ მოსწერეთ ქავთარაძეს. რაც შეეხება ზურნას, როგორც გერჩიოთ, მხოლოდ, ჩემის აზრით, თუ გინდათ, რომ წესად დასდოთ, ყოველწლივ ქართული საღამო დაარქვათ და საქართვებას მაღამო წასცნოთ, უნდა გახსოვდეთ, რომ პირველი საღამო კარგად უნდა მოაწყოთ, რომ დაახსომდეს ხალხს საღამოს შთაბეჭდილება.

რამდენი მოქეიფე ყმაწვილი არის, რომ იმათთვის ხუთი და სამი მანეთის გადახდა არაფერი არ არის, და საქმეს ეშველება. დაირაზედ რა ლეკური ითამაშება, სად ზურნის ხმა და სად დაირა! თორემ, გეფიცებით სინიდის, ჩემის მხრით, რაც შეეხება ზურნის უყოლობას, სულ ერთია: მე ის მინდა, საქმე გაკეთდეს, და არა მე პირადად ვისიამოვნო. აი, ჩემი აზრი, ჩემო ბატონო. მოწმობას წამოვიღებ; ვინცა ვარ, ქავთარაძეს დავამოწმებინებ, რომ მე, ნატალია გაბუნია-ცაგარელი, ვარ ქართული ტრუპის მსახიობი.

ისე დაღალული ვარ, წერილის მოწერას ველარ ვახერხებ. წუხანდელი უძილო ახლა ამაღამაც ვერ დავიძინებ კიდევ ვაგონში. მოლექურეს უთუოდ მოგიყვანთ. ბუფეტი გამართეთ, თუ იმედი გაქვთ რისამე შემოსავლისა. რაც შეეხება 14 წარმოდგენის გამართვას, ყოვლად შეუძლებელია ჩემი დარჩენა, რადგან ასიკოს დღეობა არის 14 — აქვსენტობა, და ხალხი არ გევიწყებს და მოდიან ხოლმე. თქვენი პატივისმცემელი ნატალია გაბუნია-ცაგარელი.

ეს წერილი დაბეჭდილი იყო, რომ ტელეგრამა მივიღე ბაქოდამ: 11-ში მე-ლიან, საღამო დანიშნული არის 13-ში. მე ვუპასუხე, 12-ში ვიქნები ბაქომი-მეთქი. თქვენ იცით, თუ იმ დამესვე შესაძლებელი იქნება, ე. ი. პარახოდი, იქნება გამომისტუმროთ. იქნებ ერთი დღე დავისვენო სახლში. მაინც ველარ ვესწრები 14 თებერვალს სახლში.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11151. ავტოგრაფი.

№ 5

1899 წლის დასაწყისი. — ნიკო ჯანაშიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! გიგზავნი ამ კორესპონდენციას და გთხოვ, თუ შეიძლება სავსებით გამოაშვებინო „კავკაზში“. თუ დამტკიცება დასჭირდა, მე ვარ: რამდენი გინდა, იმდენ მოწამეს გიშოვნი. შენი სახელით უნდა გაუგზავნო, თუ ძმა ხარ, ეს თხოვნა უსათუოდ შემისრულე. შემომოხსენებული გვარები არის ჯანაშია (ჩემი ძმა), ბუაძე, ბაყანოვი და ჩალოგლი.

აგრეთვე გიგზავნი ჩემს წერილს „აჟირას“ და გთხოვ გადასინჯო და გაგზავნო. თუ მარტის ნომერში მოექცა, აპრილის ნომრისთვის „ახალშენებს“ მოგამზადებ. ზვალინდელ ფორმით შემატყობინე, როგორ წავიდა არჩევნები. შენი ნიკო ჯანაშია.

გიგზავნი „Черноморский вестник“-ის ნომერს.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. პირი.

№ 6

1899 წლის თებერვლის 18. — ბესარიონ ხელაიას წერილი
თედო სახოკიასადმი

საყვარელო ძმაო თედო! დღეს მივიღე შენი წერილი და ვისწრაფი მადლობა გიძღვნა ხსოვნისათვის და აგრეთვე ახალი ამბებისათვის. ძლიერ საინტერესო ამბებს იწერებით. მე არსაით შემეძლო ამაების გაგება, რადგანაც სოხუმელმა ნაცნობებმა დამივიწყეს და არას მწერენ. მეტადრე სასიამოვნო ამბად მიმაჩნია ივანიცკის ქართველობა, თუმცა არ შემიძლია ამას ეჭვის თვალით არ შევხედო. იმისი წარსული მოღვაწეობის ისტორია საბუთს მაძლევს ასე ვიფიქრო. ღმერთმა ჰქნას, მორჯულებულიყოს. ეცადეთ მასთან კავშირის დაკავებას. თუ იმას და არსენ-ქორიძე-სამებაძეს და ვა-მპ¹. შორის უთანხმოება ჩამოვარდა, ჩვენთვის ძალიან სახეირო იქნება. აგრეთვე, ჩემის აზრით, თუ ივანიცკი სცდილობს აფხაზურ ენაზე გადათარგმნას საეკლესიო წიგნებისას და ამ ენაზე წირვა-ლოცვის შემოღებას, ჩვენ მხარი უნდა დავუჭიროთ და წავაქეზოთ. მხოლოდ საჭიროა, სამურხაყანოს თაობაზე უნდა ავუხსნათ, რომ უსათუოდ იქ ქართულად იქნას, მას შეიძლება დაუწყონ ქადაგება და ჩაგონება, ვიხომ ისინი ნამდვილი აფხაზებიანო. იმის აზრს, როგორც მისიონერისას, დიდი მნიშვნელობა ექნება.

თბილისიდან მომწერეს, რომ, თუმცა ივანიცკი არასაიმედოაო, მაგრამ იმის დანიშვნას დიდი მნიშვნელობა აქვსო, რადგანაც ამით ქრისტიანობის აღმდგენელ საზოგადოებას სურდაო აფხაზეთის შკოლების და მისიონერობის საქმე ისევ დაექვემდებარებინა თავისთვისო. ამის მიხედვით იმის დანიშვნა ჩვენი საქმის წინსვლელობისათვის ერთი ნაბიჯიაო. ღმერთმა ჰქმნას! აქ აკადემიის ეკლესიაში ერთმა პროფესორმა სიტყვა წარმოსთქვა იმის თაობაზე, რომ წირვა-ლოცვა უთუოდ იმ ენაზედ უნდა იქნესო, რომელზედაც ხალხი ლაპარაკობსო. ვანსაკუთრებით ეს საჭიროაო იმ ადგილებში, სადაც ქრისტიანობის გავრცელებას ვცდილობთო. უამისოდ ჩვენს მოქმედებას არ ექნება სასურველი შედეგიო. ჩვენი მისიონერები კი იმას ცდილობენ, რომ გააარუსონ. ამაზედ ყვირიანო და ქრისტიანობის საქმე ამისთვის ფერხდებანო. ამის დასასაბუთებლად მაგალითებიც მოყავდა. ვეცდები გამოვართვა და გადავწერო. ამ წლის „მოამბის“ ნომერი არ მიგვიღია და თედო ყორდანისა წერილიც, რასაკვირველია, არ გვექნება წაკითხული. იწერები № 33-ში „Петербургские ведомости“-ში დაბეჭდილიაო. წავიკითხე, მაგრამ სჩანს, შენ არ წავიკითხავს მეორე, უფრო შესანიშნავი წერილი „Русский труд“-ის მე-5 ნომერში დაბეჭდილი. ეს უფრო საინტერესოა. იქ ეხება პირდაპირ ჩვენი ეკლესიის მდგომარეობას და ამტკიცებს, რომ აუცილებლად საჭიროა საქართველოს ეკლესიას

¹ გვარის დადგენა ვერ მოხერხდა.

ავტოკეფალია დაუბრუნდესო, აღდგენილ იქნესო კათალიკოსობაო და სხვა. სხვათა შორის, არსენაზედაც არის. ეს წერილიც ღურნოვოსია და ამ წერილისათვის გაზეთიც ერთი თვით შეაჩერეს.

ილინსკის წერილებს პობედონოსცევისადმი გიგზავნი ცალკე წიგნად გამოცემულს. ორბაზიანი გამოცემა კი არ ვიცი და ვერც ვნახე... მომიკითხე პეტრე დიდის სიყვარულით. აგრეთვე ვიკითხავ ყველა ნაცნობებს.

იპოლიტეს წერილში სწერ, რომ გიორგი წერეთელმა თელო ჟორდანი გალანძღაო, საუბედუროდ, ჩვენ კი არ წაგვიკითხავს, რადგანაც არ მოვვდის. არ ვიცი კი, რა მიზეზით აგვიანებენ. შენგან გამოგზავნილ იამ ჩვენი მხარე მომაგონა, ოცნებამ ცოტა ხნობით მაინც მასიამოვნა, გადამაფრინა თქვენსკენ. თუ მოიცალო, კვლავაც არ დამივიწყო და გამიზიარე იქაური ახალი ამბები.— მადლობელი ვარ, კერესელიძისათვის მიგიცია ხელნაწერი გადასაწერად. მე კი თვით წიგნიც გამოვიწერე საზღვარგარეთიდან, რასაკვირველია, სხვის საშუალებით, და უკვე მივიღე. მინდოდა „Русский труд“-ის მოხსენებული ნომერი გამოგზავნა შენთვის, მაგრამ ეს ნომერი აქ გასასყიდად აკოძაღეს, მე კი ერთი ნომრის ყიდვა მოვასწარი, მაგრამ გავზავნა არ შეიძლებაო, და ვერც ვიგზავნი. ბერმა მოგიკითხა. შენი ერთგული ბესარიონ.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თელო სახოკის ფონდი, ბ. № 11293. ავტოგრაფი.

№ 7

1899 წლის თებერვლის 24. — იპოლიტე ვართავას წერილიდან თელო სახოკისადმი

ძმაო თელო! მადლობელი ვარ ხსოვნისათვის. მე წინეთ რამდენჯერმე მინდოდა შენთვის გამეგზავნა წერილი, მაგრამ, რადგანაც ნამდვილი შენი აღრესი არ ვიცოდი, ვერ გავგზავნე. შენც რაღაცნაირად დაგვივიწყე...

სხვა რასა იქ? არჩვენებისათვის ემზადები? არიქა, ბიჭო, დატრიალდი! წარმოდგენაც გაგიმართავთ... შენ ხომ არ იღებდი მონაწილეობას? მერე ისე დაშვენდებოდა «роль первых любовников-франтов». მით უმეტეს, თუ იმ დროს სოფიოც იყო (понял?). რამ აიძულა ბერლოლცის ოჯახობა, რომ სამუდამოდ რუსეთში გადასახლდნენ? მართლა კარგი ხალხი იყო... გიორგი როგორ რაინდობს? ჩემი საათი ვითომ მეწყერმა წაიღო? რანაირად, რა მანქანებით? სამი მანეთი დაუტოვე გიორგის, ნუთუ ფული არ კმაროდა? შეიძლება მესაათემ მეტი ითხოვა? მაგრამ... შენი, ჩემი და გიორგის ჭირიც წაუღია. ახალს ვიყიდდი, მაგრამ ჩვენსკენ უფულენციაა და მეც ამ სენით ვარ ავად...

რაყდენი როგორ არის? ნეტავი ერთი ათი დღით დამსვა თქვენთან! აი, ვიდი, მარჯანია, როგორ ვისიამოვნებდით... ამ ზაფხულში სულით და გულით მინდოდა მისი ნახვა, მაგრამ ალახმა ვერ ინება. როცა მე ქუთაისში ვიყავი, ის იქ არ იყო. მე ყოველთვის დიდი სიამოვნებით ვიგონებ ჩვენს მოგზაურობას ხონში და ხონის არემარეს და მის ბიძა ნესტორ მენაბდეს. იმედია, ზაფხულში

მთლად მორჩენილს და წინანდელ ღაუღაჲა რაჲდენს შეეხვდები და მაშინ გვიყურე, როგორ ვიქეიფოთ. ჩემი ზრინწიანი ხმით ერთი ნაზად „ღვინოვ კახურო, ვარ შენი მსმელი“... ჩამოვძახებ. თედო, წინდაწინ გეპატიუები შენ მებანეთ. იმედია, შენი მუსიკალური ხმა ჩემი ხმის ნაკლს შეავსებს... გახსოვს ჩვენი გატაცებით სიმღერა ათონიდან სუხუმაძე? საწყალი ვერა!.. რაჲდენს უთხარი წერილი მომწეროს, თუ ეს მას არ შეაწუხებს...

როგორ ატარებთ დროს? არის შესაფერი საზოგადოება?..

ჩემი ფსევდონიმი როგორ გაიგე, ე. ი. „ვარ...“ ვართაგავად როგორ გამოიკანი? დიახ, ეს სტატია მე მეკუთვინს...! მე მეორე კარგად მოზრდილი წერილი გავგზავნე... იმედი მაქვს, წერილს დამიბეჭდავენ...! „კვალი“ არ მოგვდის ღა, სამწუხაროდ, მისი პასუხი არ წამიკითხნია. გიორგი წერეთელმა თედო გალანძღო, იწერები. თედო რა შუაში იყო? აფსუს არ იქნება ტყავი გააძროს? არიქა, წააქეზე, ერთი კიდევ აუფრინოს ოფოფები...

მომიკითხე დიდის პატივისცემით საამო და მხიარული მოხუცი პეტრე. აქითობას მინდოდა სოხუმში ჩამომხდარვიყავ და პეტრე მენახა, მაგრამ ზღვამ ისე მაწყინა, რომ ვერ შევიძელი. უთხარი, ზაფხულში ჩამოვალ ღა, აბა, თქვენ იცით, რა ახალ-ახალ და ცხელ ამბებს დამახვედრებთ-თქო. მომიკითხე გრიგოლ ნაჭყეპია ოჯახობით. ჩემი წერილი მოუვიდათ, არა? მომიკითხე გიორგიც. გახსოვს ჩვენი ექსკურსია გიორგის წინამძღვრობით შუალამეს ერთ სახლისკენ?

წერილი მოიწერე. შენი ძმა-ამხანაგი იპოლიტე ვართაგავა.

P. S. თედო, შენი ძმა ამხანაგური სიყვარულით მომიკითხე. თხზულებას, ეს არის, ვათავებ. სამოც ფურცელზე მეტი გამომივიდა. შიგადაშიგ ჩვენ მოწინააღმდეგეებსაც აქვს გადაკრული მათრახი. არ ვიცი, რექტორი როგორ შეზღავს. აი, ერთს ადგილს, სხვათა შორის, რას ვწერ: «... Говриилы (იმერეთის ეპისკოპოსზე მაქვს ლაპარაკი) рождаются редко! А миссионерское дело в в Абхазии, при теперешних обстоятельствах, не только продвигается вперед, но заметно регрессирует. О причинах мы умолчим. Но скажем только, что больно, мучительно больно, видеть православного архипастыря, для которого дороже всего должны быть интересы православия, в роли политиканствующих чиновников низшей пробы» ღა სხვა ღა სხვა გადასაწერად მივეცი...

თუ მოვიცალე, მინდა რამე „მოამბისთვის“ დავწერო, მაგრამ ჯერ არ ვიცი კი — რა. ი. ვ.

დატულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტორგრაფი.

№ 8

1899 წლის მარტის 5. — ნატალია გაბუნია-ცავარლის წერილი
თედო სახოკიასადმი

მაპატიე, ჩემო ძამია თედო, რომ ასე დავაგვიანე თქვენი წერილის პასუხი სხვადასხვა მიზეზების გამო. წარმოდგენის გამართვას, მგონი ნააღდგომევეზე უფრო სიამოვნებით შეხვდებო ხალხი. ასე გადავწყვიტოთ, სჯობს; მხოლოდ

! მრავალწერტილი ჩვენია.

მომწერეთ, რომელი პიესა გირჩევნიათ. თქვენ თვითონ ამოარჩიეთ, ისა სკო-
ბიან, მე კი მკითხოთ, პატარა ვოდევილები აჯობებს, რადგანაც სომხის როლის
მოთამაშე ძნელი საშოვარი არის თქვენს სოხუმში. მოწმობასაც წამოვიღებ. ან,
თუ არადა, ვითამაშოთ „ბედნიერი დღე“ — ასტროვსკის პიესა. მშვენიერია
პიესა არის. სამი ქალი არის მოთამაშე. ერთი მე — დედას ვითამაშებ, ორიც
— გასათხოვარი ქალები. ჩინოვნიკები ჰყავს ავტორს ძალიან კარგად გამოყ-
ვანილი, ძალიან მოეწონება ზალხს. საჩქაროდ მომწერეთ და პიესას გამოვიგ-
ზავნით, როლებს გადაიწეროთ თქვენ თვითონ. პიესას აქ მივცემ, რომ გადაწერონ:
სამ დღეში გადაწერამენ.

რაც შეეხება ჩემს მანდ წამოსვლას, დიდის სიამოვნებით წამოვალ, მაგრამ
ეს არის, რომ მაინც ბლომად დაგივლებათ ჩემი მანდ მოსვლა, რადგანაც
რკინიგზის ხარჯიც თქვენი იქნება. ეხლა ჩემი ქმარი აღარ არის რკინიგზაში,
რომ ბილეთით ვისარგებლო. ჩემდა უნებურად, ეს უსიამოვნო ამბავიც აუცი-
ლებელი საჭიროა მოგწეროთ.

მომიკითხეთ პატივისცემით მანდაური ნაცნობები და გულითადი მადლობა
ჩემს მაგივრად ასეთი პატივისცემისთვის, რომ კიდევ მოისურვებს ჩემი სოხუმის
სკენაზედ ნახვა. განსაკუთრებით პატივისცემა კნენია ელისაბედ დადემკელია-
ნისას. მარადის თქვენი პატივისცემელი ნატალია გაბუნია-ცაგარელი.

ჩემი ადრესი: ნიკოლოზის ქუჩა, № 68, Дом Багратова.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი,
ზ. № 11152. ავტოგრაფი.

№ 9

1899 წლის მარტის 20. — ივანე ბურჭულაძის წერილიდან
თედო სახოკიასადმი

ძვირფასო ძმავო თეოდორე! პირველად, იცოცხლე! გავიგე, მემღური წე-
რილის მოუწერლობისათვის; ამას წინათ წერილი მოგწერე, მაგრამ შენ თვი-
თონ ვერ ენახე მომტანს და ისევ უკან მომიტანა. სხვა, [ფ]შაფის სკოლის საქმე
ისევ არეულია. ხუციევეს ამ სამი დღის წინათ შეტაკება მოუხდა თავის მრევლ-
თან, კინაღამ სცემეს ხელით, მაგრამ იმწამსვე მოტევება ითხოვა და გადარჩა.
ქრთამის შესახებ მეორე თხოვნა უკვე ორი კვირაა მიაართვეს დეკანოზს დეპუ-
ტატებმა, მაგრამ ჯერ არა იხმის რა, დეკანოზი რომ ვარგოდეს, ყველაფერი შე-
იძლება; ახლა ქართული წირვა-ლოცვის შესახებ თხოვნის შავი გაუუკეთე
სოფელს, და ამ დღეებში ხელს მოაწერენ და კანტორაში გაგზავნიან. ერთი
მრევლთაგანი დადის სოფელში და ცნობებს აგროვებს იმის შესახებ, თუ რამ-
დენი უზიარებელი და უნათვლავი მოუკვდა ხუციევეს, რომ ის მთვრალი იყო
სახლში და ვერ წაჰყვა საზიარებლად. ერთს მისს მრევლთაგანს ასი მანეთი
აქვს ხუციევეთან ვექსილით და ვადა რომ გაუვიდა, ფული მოთხოვა, მაგრამ

ხუციევა ჩხუბი აუტეხა და პირდაპირ...¹ შეაგინა; ამისი მოწმე ორი კაცი ჰყავს და საჩივრის თხოვნაც მზადა აქვს, მაგრამ ჯერ არ გზავნის.

სხვა, აქ მეაბრეშუმეთა ამხანაგობა არსდება, მინდა ისეთი იქნას, როგორც ხონშია, და მეაბრეშუმეთა გავავრცელო აქეთ. წვერი ჯერ 15-მდე არის, წილი 10 მანეთია. ვნახოთ, შემდეგში რა იქნება!.. შენი ივანე ბურჭულაძე.

P. S. გუშინ ვილაც სამურზაყანოელი მოვიდა აქა და ამბავი მოიტანა, რომაო, ქავეარაძე გადმოდის მანდაო და ხუციევი იქ გადაჰყავთო; არიქა, უშველეთ ახლა, იჩივლეთ, რომ ქავეარაძე ცუდი კაცია და არ გვინდაო; მე არ ვიცი, რამდენად მართლია ეს ამბავი, და თუ მართალია, შენ გეცოდინება: „ვას გავეყარეთ და ვუის შევეყარეთ“, ეს არის. ხუციევი ქემინც ვირია და მაგის მოშორებაც არაა ძნელი, ხოლო ქავეარაძე დიდი გამოცდილი კაცია, თავიც ისეთი აქვს, რომ პასუხის გაცემა არ გაუტირდება და იმასთან ბრძოლა ასეთ წუებგებელ ხალხში, როგორც აქაა, გასაჭირია. მაინც ვნახოთ, რა იქნება!

[ფ]შაფში ჯერჯერობით აფხაზის ქალი დანიშნული იასტრებოვის მიერ. მომიკითხე მისხა და სხვანი. შენი ვანო „Vorte“.

დეკანოზი ნახე თუ მოიცალო და გაიგე, როგორაა საქმე. გამომძიებელს ნიშნავენ თუ არა ხუციევის მექრთამეობაზედ. მამაძალი არშანიცინი არა კვდება? ჩემს ჯინზედ ხასიას გზავნის ყოველგან შორს სოფლებში, თუ სადმე ავადმყოფობა გაჩნდა, და უფერშლოდ ვარ. მეორე რუსიც კარგი განწყობილია ჩემთან, მაგრამ ბევრი არა ესმის რა და ხალხიც არ ენდობა. ი. ბ.-ძე.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 10

1899 წლის მარტის 25. — ალექსანდრე ნანეიშვილის წერილი
 თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! წერილი დაგიგვიანე და სწორედ დანაშაული ვარ. ამის მიზეზი ის არის, რომ ჩამოვედი თუ არა სოხუმშიდამ, ცოლი ძლიერ ავადმყოფი დამხვდა. საკუთრივ მე რაც შემეხება, ჩემთვის ყოველად შეუძლებელია. რაც შეეხება იმ კანდიდატებს, რომელთა შესახებ მანდა გვქონდა ლაპარაკი, არცერთი იმათგანი არა თანხმდება. ერისთავი ქუთაისის ბანკისთვის გვინდოდა, პირობაც ასეთი გვქონდა თითქმის, მაგრამ დახე ჩემს გაკვირვებას, როცა ფოთის ნავსადგურში მიტხრეს, ბანკის თავმჯდომარედ ავირჩიეთო. ესლა უნდა დაეკითხათ, ჩემის აზრით, დათიკო გურამიშვილს, ვ. ყიფიანს, თუმცა დარწმუნებული ვარ, რომ არც ერთი და არც მეორე არ იკისრებს სოხუმის მოღურავო-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ბას. კიდევ ერთი კანდიდატი ვიცი—სერგო ჯაფარიძე (помощник присяжного поверенного в Кутансе) ძლიერ კარგი ყმაწვილია და განათლებულიცაა კარ-
გად. დავეკითხე და მკობია დასთანხმდეს.

Присутствие-ში მითხრეს საჩივრების შესახებ: все зависит от объяснения, какие даст Де Симон. Особенно пространна жалоба Чернявского. Большинство пунктов этих жалоб такого свойства, что если они будут подтверждены, то выборы могут быть отменены.

შენი ა. ნანეიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11176. ავტოგრაფი.

№ 11

1899 წლის აპრილის 12. — თედო სახოკიას წერილი ალექსანდრე ხახანაშვილისადმი

დიდად პატივცემულო ბატონო ალექსანდრე. თქმა არ უნდა, გაიგებდით ჩვენი საქალაქო არჩევნების ამბავს. 10 ა/თ. გუბერნატორმა უკვე დაამტკიცა ეს არჩევნები, და ახლა ქალაქის თავის და სხვა [თა]ნამდებობის პირთა არჩევნებს უნდა შევედგეთ. ქართველი ხმოსნები სულ 26 ვართ. (სულ 38 კაცია). თუ ერთსულოვნება იქნა ჩვენს შორის, რა თქმა უნდა, ჩვენი კანდიდატი სულ მუდამ გავა. მაგრამ, სამწუხაროდ, სწორედ ეგ ერთსულოვნება გვაკლია. ჩვენი ცდა იმისკენ უნდა იყოს მიმართული, რომ ამ 26 კაცში თანხმობა ჩამოვაგდოთ. სხვების იმედი მაქვს, მაგრამ ძმები გოგრიჩიძეებისა ძალიან მეშინიან. როგორღაც ჩრდილოელებს უფრო ჰკერძავენ, იმათკენ უფრო მიუწევთ გული. გარდა ამისა, მე იესო ქრისტე რომ ვურჩიო ქალაქის თავად, ისინი წინააღმდეგნი გახდებიან, იმიტომ რომ იესო ქრისტე მე დავასახელებ. თქვენ დიდი პატივისცემა აქვსთ ორთავე ძმებს, თქვენ ვისაც ურჩევთ, შეჰყვება და გიგერებენ. და ახლა თქვენ მოგმართავთ და გთხოვთ ჩვენს საერთო თხოვნას სათანადო პატივისცემით და გულდასმით მოეპყრათ და იმათ ურჩიოთ მხარი მოგცენ ამ საარჩევანო საქმეში.

ქალაქის თავად გვინდა ალ. სარაჯიშვილი, „ვეფხისტყაოსნის“ ყალბი ადგილებს“ ავტორი: დარწმუნებული ვართ, იცნობთ. განჯაში მსახურობს, გუბერნატორის კანცელარიის მმართველი და „სოვეტნიკია“. კირეევს იმაზე საყვარელი კაცი არა ჰყავს მისი ჭკუისა და გამოცდილების წყალობით. კირეევი ძალიანა სწყალობს და გუბერნატორის თანაშემწეობასაც არის დაპირებული. ჯამაგირი ოც თუმნამდე აქვს თვეში. დიდის ხნის ნამსახურია, კაცი ყოვლად პატიოსანია, უცხო ენების მცოდნეა. სწორედ ჩვენს სოხუმს რომ ეჭირება, ისეთი ტაქტიანი და წინდახედული კაცია. უკეთესს ქალაქის თავს ჩვენი პატარა სოხუმი ვერ ინატრებს და ვერც იშოვის. თორემ თქვენ თვითონ იცით.

— მე უკვე მივწერე ბ-ნს სარაჯიშვილს წერილი და ვთხოვე ჩემის მხრით შეეტყობინებინა, დასთმობდა თავისს აწინდელს სამსახურს ჩვენის ქალაქის კეთილდღეობის გულისათვის, თუ არა. იმედი არა მქონდა, რომ თანხმობას მომწერდა. მაგრამ თანახმა ვარ სოხუმს ვემსახურო.

მის თანაშემწედ გვინდა ანთიმოზ ჯუღელი, აქაური მასწავლებელი. მგონი იცნობთ.

მდივნად აღ. ნიკიტინი გვინდა. ახლა „ივერია“-ს თავი დაანება და ფოთში ეპისკოპოსის კანცელარიაში მსახურებს.

აი, ეს სამი კაცია ქართველების უმრავლესობის კანდიდატები. თქვენ გოგრიჩიძეებს ვუქებთ ამ სამ კაცს და ვურჩევთ, ესენი ურჩიონ სხვებს. თითოეულის მათგანის ღირსებას დაწვრილებით მისწერთ. დამავალებთ, თუ მისწერთ, იმათის წერილის შინაარსს მეც გამომიგზავნით. ამასთან გთხოვთ ამ წერილის პასუხი პირველის ფოსტითვე გამოგიგზავნოთ, რადგან არჩევნები ნააღდგომევეს გვექნება. ახლა თქვენ იცით. თქვენი პატივისმცემელი თედო სახოკია.

ადრესი, სახელი და გვარი.

წ. კ. გოგრიჩიძეებს, რა თქმა უნდა, არ მოსწერთ, ამ საგნის შესახებ მე თქვენ შეგატყობინეთ რამე, თუ არა.

კ. კვეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ალექსანდრე ხახანაშვილის ფონდი, ბ. № 616/136. ავტოგრაფი.

№ 12

1899 წლის აპრილის 15. — გრიგოლ ვოლსკის წერილი თედო სახოკიასადმი

პატივცემულო ბატონო თედო! გუშინ მივიღე თქვენი წერილი და დღეს, 15 აპრილს, გიგზავნით დაბეჭდილს ხარჯთაღრიცხვასა და ბათუმის ერთდღიურ აღწერას, სადაც იპოვით საჭირო და გამოსადეგ ცნობებს. იქვე, თავ-თავის ალაგას, ჩავაწერე ჩემის ხელით იმის პასუხი, რასაც მეკითხებოდით. მგონია, უნდა საკმაო იყოს, — არაფერი დამრჩენია პასუხუცებელი...

თუ რამე დაგჭირდეთ, ყოველთვის მზადა ვარ თქვენის სამსახურისათვის და დიდის სიამოვნებით გემსახურებით, რაშიაც შემეძლება.

აღ. სარაჯიშვილი, თუკი თანახმაა და ამოირჩევთ, უცხო და მშვენიერი კანდიდატია. ყველა, ვინც იცნობს, მისი მაქებარია. კაი ქართველი კაცია, განათლებული, გონიერი, დინჯი, გამოცდილი, პატიოსანი; სახელი სოხუმელებს, რომ ასეთს კაცებს უძებნენ და ცდილობენ საზოგადო საქმეში ჩაყენებას.

გამარჯვებას ვუსურვებ სულითა და გულით თქვენს სწორედ ღირსეულ ცდას. იმედი, რომ ასე ჩინებულად დაწყებული და აქამდის ლამაზად ხელმძღვანებული საქმე სასურველად და სასახელოდ დასრულდება.

იმ კაცს, რომლის შესახებ მწერდით, წერილს მივწერთ. უთუოდ დაგეხმარებათ. თქვენი პატივისმცემელი გრ. ვოლსკი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11309. ავტოგრაფი.

№ 13

1899 წლის აპრილის 22. — თედო სახოკიას წერილი იაკობ გოგებაშვილისადმი

დიდად პატივცემულო ბატონო იაკობ! სოხუმში მოსვლამდე გამოვიარე უბოლო და ვნახე თედო ყორღანია. თქვენი ნათქვამი ყოველივე ვუთხარი. შევეცადე დამეჯერებინა, რომ სცდებოდა. დარწმუნებული ვარ, თავისი წინანდელი აზრი შეიცვალა. დამპირდა, რომ ტფილისში ჩავალ, ვნახავო (თქვენზე).

სოხუმში 14 ა/თ. გეახელით. მაშინათვე აღექსანდრე სარაჯიშვილის შესახებ ლაპარაკს შევუდექი. ჩვენები, ერთი-ორის გარდა, ყველანი მოვიმხრე. ის ორიც მოგვემხრობა ბოლოს. გუშინწინ კრება გეჭონდა ამ საგნის შესახებ. აღექსანდრეს წინააღმდეგ არაფერს არ უთქვამს. ბოლოს, არაფერი იჭვი არ შეუფიქრეს-მეთქი და ვუთხარი, მივწეროთ ყველას, ვისაც კი ჩვენთვის გული შესტკივა და თანაც ეკითხება რამე ჩვენის ქვეყნის საქმეებისა-მეთქი. როგორც იმით გვირჩიონ, ისე მოვიქცეთ-მეთქი. ეს იმიტომ ვუთხარი, რომ ჩემისა და ანთიმოზ ჯუღელის მეტი აღექსანდრე სარაჯიშვილს არავინ იცნობს და ძალადობა არ გამოგვიფიქრეს-მეთქი. ყველანი სიხარულით მიეგებნენ ამ აზრს: ორი ძმა გოგორჩიძეებია აქ. რაღაც ნათესავადა ხვდებიან აღექსანდრე ხახანაშვილს. იმათ მივანდე, თქვენს ნათესავს თქვენ მისწერეთ-მეთქი. მე გუშინ ვასილ ბეტრიაშვილს მივწერე ერთის აქაურის მცხოვრების მაგიერ. ნიკოლაძესაც დღესაც ვწეროთ წერილს. ილია ჭავჭავაძეს ანთიმოზ ჯუღელი სწერს დღეს წერილს. თუ ნახოთ ილია, აუხსენით დაწერილებით საქმის ვითარება და სთხოვეთ. წერილის მიწერა არ დაგვიანოს. თანაც ეტყვი, რომ ეს არის უკანასკნელი კანდიდატი... ხოლო თქვენ კი წერილს გამოაგზავნით ერთის აქაურის მცხოვრების და თან გავლენიანის კაცის სახელზე. ეს კაცია თეიმურაზ გაბუნია. იმასაც ვსიამოვნება თქვენგან წერილის მიღება და საქმეც ვაკეთდება.

98% შანსი გვაქვს, რომ სარაჯიშვილი გავა, იმედი მაქვს, მოწინააღმდეგე (კანდიდატი) არავინ ეყოლოს. 38 ხმოსნებში სულ ბევრი 8—10 კაცი თუ ჩაუყრის შავს, ან ისიც არა.

ბევრის ლაპარაკით თავს არ შეგაწყენთ. წერილს ველით. მარად თქვენი გულწრფილად პატივისმცემელი თედო სახოკია.

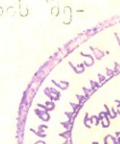
კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, იაკობ გოგებაშვილის ფონდი, ხ. № 158 (4). ავტოგრაფი.

№ 14

1899 წლის აპრილის 22. — აღექსანდრე ხახანაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

პატივცემულო ბ-ნო თედო! საკვირველია, რომ 12 აპრილის თქვენი დაწერილი ბარათი მხოლოდ გუშინ საღამოს 11 საათზედ მივიღე. დღეს დილით გწეროთ თქვენც და გოგორჩიძეებსაც წერილს სოხუმის ქალაქის საქმეებზე შე-

2. საისტორიო მთაბე

სახებ; ვშიშობ კი, რომ დაგვიანებულა, რადგანაც იწერებით, ნაადღომებზედ არის დანიშნული ამორჩევაო. მე მაინც სიამოვნებით ვასრულებ თქვენს თხოვნას.

მე ვწერ, რომ ქართველებისთვის საჭიროა შეერთება, რადგანაც განხეთქილების წყალობით ყველგან ვიძლივნეთ და გამოდევნილი შევიქნით. ვუსახელებ და ვუქებ, რამდენადაც მოხერხებული იყო. თქვენს მიერ დასახელებულ პირებს. სამწუხარო იქნება, თუ განზედ გადგნენ და მხარი არ დაგიჭირეს. შესაძლებელია, რომ უშიშართლაც გაიმარჯვოთ.

ვისურვებთ კეთილად დაგვირგვინებას თქვენი კეთილი განზრახვისას. მეტი მხნეობა და გამჭირახობა მოგვეცეს მტერთა შესაბრძოლებლად! ეს კი მიკვირს, ნუთუ სხვა ვერავინ იბოვეთ, რომ ალექსანდრე სარაჯიშვილს, რომელსაც, სამწუხაროდ, პირადად ვერ ვიცნობ, ადგილს აკარგვინებთ და სათუოდ ჰხდით მამის მომავალს?

მაინც და მაინც ვისურვებ თქვენს გამარჯვებას. თქვენი ერთგული ალექსანდრე ხახანაშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ნ. № 11191. ავტოგრაფი.

№ 15

1899 წლის მაისის 3. ალექსანდრე ნიკიტინის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმავ თედო, რატომ არაფერსა მწერ? დაიყოლიე თუ ვერა თქვენი ღლასნები სარაჯიშვილის კანდიდატობაზე? ვიცი, მაშინვე იმას მომახლი, შენ რატომ არასა მწერო. აბა, რა ჯანაბა მოგწერო? რაც აქა ვარ, ერთს დღეს არა ვყოფილვარ გულდამშვიდებული. საადღომოდ სოფიო იყო აქა. ცოტა მოვილხინეთ. ახლა ისევ მოწყენილია ჩემი სახლი. დავიარები კანცელარიაში, მერე მოვალ სასლში და მიძინავსა და მიძინავს. მუშაობა არ შემოძლიან, ჯერ გული ჯულის აღავას არ არის. კუქისა მჭირს, თორემ ამ ოხერა კანცელარიაში რა მიწოდოდა, რომ მოვეთრიე.

თუ ზედსა მწევთ და მდივნობა მაღირსეს თქვენმა ღლასნებმა, ჩემის აზრით, საჭირო იქნება ყუთი დამიდგათ. თუმცა კანონი ამბობს: «секретарь управы может быть секретарем думы, но не наоборот». მაგრამ ეს იმ ქალაქებს უნდა შეეხებოდეს, სადაც გამგეობა არის, და არა იმ ქალაქებს, სადაც მხოლოდ ქალაქის მოურავია და არა გამგეობა. აქაური მდივანი გამგეობის მიერ არის მიწვეული და არა არჩეული. მაგრამ აქაც გამგეობა არსებობს და თქვენში კი არა.

სხვა რაღა მოგწერო, არ ვიცი. ნინა ავად გამოხდა, აციებს. იმედი მაქვს, რომ ქინა უშველს. არც მე ვარ კარგად, მაგრამ მე რა ჯანაბა მიჭირს. ძალი კოკლობით არ მოკვდება. თუ ცოტაოდენი გროშები ვიშოვე, იქმნება გადმოვიდე სოხუმში და ჩემი ჩესუნჩის ქუქუნა და ზაფხულის გვაბანაკი გიჩვენოფარა კი მაკლია. ქალაქში ვიყავ სამის დღით და ჯიბე ძლიერ შეთხელდა. ნახვამდის. შენი ერთგული ალექსანდრე ნიკიტინი.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 16

1899 წლის მაისის 13. — ივანე მაჭავარიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

სარედაქციო წრემ დამავალა გთხოვით, ბატონო სახოკე, დაჩქაროთ თარგმანი „დაიზნებულებისა“ და თუ დაწერილი გაქვთ რაზე, გამოგზავნოთ გამისადგ. შე ახმახო, წიგნები 33—1/3% დავუთმობ.

ჩემი წიგნები ხომ მიიღე, ვლადიმერ ივანიჩ სანდრო მომიკითხე.

რატომ არას იწერები. ჩემი ალაგი თავისუფალია. ენკენისთვიდან კარ-ქაშვილის ალაგიც თავისუფლდება. შენი ვახო.

დატულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი. წერილი დაწერილია ქართულად გამომცემლობის ამხანაგობის ბლანკზე.

№ 17

1899 წლის მაისის 15. — იპოლიტე ვართაგავას წერილიდან თედო სახოკიასადმი

ძმარ თედო! ორიოდ სტრიქონს მოგწერ; ჯერ ერთი იმისთვის, რომ ბესარიონი სუყველაფერს გეტყვის აქაურ ჩვენს თავგადასავალს და ახალ ამბებს; მეორე, ხელი მტკივა, ძმობილო, ხელი მარჯვენა! რაღაც საუბედუროდ გამოცივდა და, აი, ეს ერთი თვეა, რომ საავადმყოფოში ვაჭყეტ თვალებს. ისე ძლიერ ამტკივდა, რომ მთელი ღამეები არ ძძინებია. ალბათ, ღმერთმა დამსაჯარად გაბედე „კვალის“ და ჟორდანიას წინააღმდეგ ამ ხელით წერაო. ვნანობ კი ახლა, მაგრამ ჩემი მაინც დამემართა!.. რაღაც დემონური ხმა ჩამძახებდა იმ მომენტებში, როდესაც ძლიერ მტკიოდა, „აღთქმა დადევ, რომ კვლავ არ აჭაყყანებ კალამს მათ შესახებ და ტკივილს დაგიაძებო“. აღვუთქვი და ახლა გვარიანად ვარ, ტკივილმა მიკლო...

ეგზამენები გავათავე, თხზულება ჩავაბარე რექტორს... ბოგოსლოვის კანდიდატი ვარ! ქული მოიხადე ამ სიტყვების წაკითხვის შემდეგ... მაშ!

არ ვიცი, როდის წამოვალ. თუ კარგად ვიქნები, აქ გავისეირნებ კარგა ხანს. ბარიშნებს გავეარსიყები ერთი თვის ავადმყოფობის შემდეგ. თუ ხელმა ისევ აკვივლი დამიწყო, მივაფურთხებ სუყველაფერს და მოვკურცხლავ შინსკენ. სამფერობოლში მინდა გავისეირნო: ბესარიონი გეტყვის რისთვის. სოხუმშიც ვაპირებ ამოსვლას. კარგი იქნება, შენ იქ დამხვდებოდე, თორემ «бюджет скука смертельная».

ა. ზედავ, ბესარიონიც პოლემიკაში გაება? წააქეზე, ერთი მოსცხოს... წერა შეუძლია და არ სწერს, რაღაცნაირად მორცხვობს... გაგვიფილოსოფოსდე ბესო! ფილოსოფიის თხზულება მშვენიერი დაწერა თურმე. პროფესორმა ხოტბა შეასხა...!

1 მრავალწერტილი ჩვენია.

წერილს თუ მოიწერ, დაგიმადლებ... მოიწერე ცხელ-ცხელი ამბები... სა-
ნამდი დარჩები სოხუმში, ან სად აპირობ წასვლას და სხვადასხვა. შენი ამხა-
ნავი იპოლიტე ვართავავა.

მომიკითხე დიდი მორიდებით და პატივით ჩვენი მსცოვანი და ტკბილ-
მობაასე პეტრე. ვუსურვებ დღეგრძელ სიცოცხლეს. მომიკითხე გიორგი, რაყ-
დენ და სხვა, ვინც მიკითხოს.

დაუღლია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 18

1899 წლის ივნისის 18—19. — ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ჩემო ბატონო თედო, უკაცრავად, ამდენ ხანს ტყუილად გაცდევინეთ.
მაგრამ რა ვქნა, რომ ეხლაც აქვენი სანატრელი პასუხი ვერ მომიწერია.

მეც დიდხანს ველოდი ბიბიკოვის წიგნს და მოთმინება რომ აღარ იყო,
დავჯე და მივწერე. საქმეს ამით მაინც ვერა ეშველა რა.

პასუხი აქამდის არ მომსვლია. ცხადია, იმასაც ვერა გაურთივებია, და გუ-
ბერნატორს უთუოდ გადაუწყვეტია სთხოვოს გოლიცინს, ქალაქის თავი უარ-
ჩვენოდ გაამწესოს, თორემ აქამდის, რასაკვირველია ბრძანებდა, არჩევანი მო-
ეხდინათ.

ჩვენი გუბერნატორი ამ ორი დღის წინათ ქალაქიდან დაბრუნდა და მი-
ანბო, ჰერშელმანის ვნახეო, თქვენზე მელაპარაკა და მეც ძალიან გაქეო. ეს კი
შევატყვე, რომ თქვენი ცენზი ძალიან აწუხებდსო, ფიქტიური არისო. რას აპი-
რებს-მეთქი, დანიშნავს არჩევანს თუ არა? ეგ ვერ გამოგვიტხეო, მიპასუხა,
ამის საქმეში ვერ გავერეოდით, ჩემი ახლო ნაცნობი არ არისო.

ამის მეტი არა ვიცი რა.

თქვენი გამოგზავნილი ცნობა მთავარმმართველის უფლების გავრცელე-
ბაზე ქალაქების ხმოსნებისა და თავის შესახებ აქ უფრო ადრე მივიღეთ და,
სწორედ გითხრა, ძალიან დამაღონა მაგ ამბავმა და იმედი გადავიწყვიტე. ღირს
განა საღმე სამსახური და ჯაფა ხმოსანისა, გინდ ქალაქის თავისა? მუდამ გუ-
ბერნატორის ხელში ხარ და მუდამ შიშში უნდა იყო...¹ ახლა პრისტავის თა-
ნაშემწის თანამდებობა უფრო საპატიო გახდა, ვიდრე ქალაქის თავისა.

ვერც იჩივლებ, ვერც თავს გაიმართლებ, დაგიტხოვენ იმ მიზეზით, რომ
შენი სამსახური სახელმწიფო ინტერესს არ ეთანხმებაო. რაღა საქმის ხალისი
ექნება მაგ მდგომარეობაში მყოფ კაცს?

თქვენ, მანდაურებს, როგორ გგონიათ?

თქვენი პეტრეისმცემელი და კეთილისმოსურნე ა. სარაჯიშვილი

ჩვენებს დიდი მოკითხვა, პეტრესა და ანთიმოზს — ცალკე

მინდოდა ეს წიგნი გამომეგზავნა, რომ ბიბიკოვის წიგნი მომივიდა. აა
რას იწერება: Обещание свое я исполнил тогда же: был у Гершельмана

¹ მრავალწერილი ჩვენია

и дал о Вас достойную рекомендацию. Сегодня (17 июня) сдана на почту бумага о производстве новых выборов на должность Сухумской городской головы. Раньше не мог Вам написать чего-либо определенного, потому что Гершельман был все это время в отлучке и только на днях он возвратился из Тифлиса. Дальше пойдет, вероятно, как предложено было (ეს ფრაზა კი კარგად არ მესმის).

აბა. ახლა თქვენ იცით. ა. სარაჯიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11272. ავტოგრაფი.

№ 19

1899 წლის ივნისის 20. — პეტრე უმიკაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ბატონო თედო, კაი ხანია დამპირდი, რომ „Материалы по исследованию быта государственных крестьян“ გამოგზავნიო, რომელიც ბატონ ეგნატე იოსელიანს ეკუთვნის, და იმისთვისაც გითქვამს მალე დაგებრუნებო. ეს თხზულებათა კრებული დიდად და დიდად საჭიროა ამჟამად და გთხოვ, რომ ამ წერილის მიღებისთანავე გამოგზავნო ს ნალოჯნულ პლათეჟო, посылкою, რამდენადაც შეიძლება ისე, რომ ნაკლები დაჯდეს ხარჯი და ჩვენ აქ გადავიხდით. ჩემს სახელზე გამოგზავნე: (Петру Иосифовичу Умикову, Тифлис, Банковский переулок, № 6) თქვენი მომლოდინე პეტრე უმიკაშვილი.

გ. ლეონიძის სახ. სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11181. ავტოგრაფი. წერილს აქვს მინაწერი: თედო! უმორჩილესად გთხოვთ ბ. პეტრე უმიკაშვილს შეუსრულოთ თხოვნა. მე დარწმუნებული ვარ, რომ წადებული ჩემგან წიგნები თქვენთან ეხლა საჭირო იქნება, დარწმუნებული ვარ, პეტრეს თხოვნას დაუყოვნებლივ აუსრულებ. წიგნები, როგორც მეუბნება, დიდად საჭიროა. ეგ. იოსელიანი.

№ 20

1899 წლის ივნისი. — ალექსანდრე ნიკიტინის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! გულმა არ მოგატყუა. იგი აქ არ არის, ხაშურში გაგვექცა და დაგვაობლა, დაგვეტოვა დაღრეჯილნი და დაღვრემილნი. გადამეტებული არ გეგონოს. ერთმა ოხუნჯმა (არ ვიცი, იქნება არც იყოს ასეთი) შემდეგი ლექსი გამოუთქვა:

„კოტეტანთ ტასია,
ღმერთო, რა ლამაზია!
იმას ყველა ენაცვალოს
ეგროპა და აზია!“

კარგია? ამაბობენ. ტასია ხაშურში კი არა, ქალაქში წავიდა. ძლიერ ბასრა ხანჯალი უნდა იყიდოს და ამ ლექსის ავტორი გამოასალმოს წუთისთუფელსაო, მაგრამ ეს ამაბავი, მგონია, მოჭორილი უნდა იყოს.

ჩემი „განახალნოსტობა“ შეიტყე თუ ჯერ არა? ქალაქის სამმართველოში ერთი თანამდებობა აღმოჩნდა — სტატისტიკის აგენტი. თუმცა არავინ მიცნობს აქა, მაგრამ ვაგბედე და ყუთი დავიდგი. სულ ორის თეთრის კენჭის იმედი მქონდა — ნიკოლაძესი და კოწია მიქაბერიძესი. წარმოიდგინე, 16 თეთრი კი ამოვიდა. ამგვარად ჩემს ჯამაგირს მოემატა კიდევ თვეში 70 მანეთი. შენმა გაზრდამ, სადმე რომ წასვლა გინდოდეს, ფოთში გამოიარე და უეჭველად პირველის კლასით გაგგზავნი.

ორშაბათს (28) მამო და ბავშვები მიმყავს კორონისთავში, ბათუმის ახლოს (მაღლობი ადგილია). შემდეგ დრო უნდა ავირჩიო და სოხუმში წამოვიდე ქალაქის დასათვალისწინებლად (თუ ნებას მომცემ). არ იქნება ურიგო, რომ ჯერ შენ მოხვიდე, თორემ თუმცა ხეტიალი მეც მიყვარს, მაგრამ გამოტყეხილი უნდა ვთქვა, ჩემი წამოსვლა უფრო ძნელია, ვიდრე შენი გამოტყეხილობა.

სარაჯიშვილი რომ თოთქის კოთხმად იქნება არჩეული, ეჭვი არა ძაქვს. ძლიერა ვსწუხვარ, რომ თანაშემწის თაობაზე ცოტა ადრე არ მომწერე. აქაური თვითმმართველობის მდივანი დემიდოვი (ჯორია ჩემსავით და მშვენივრად იცის ქართული) ძლიერ კარგი ბიჭია და გონიერიც. ამასთანავე იურისტი, დოქლომინი, ჩინოვნიკი მეშვიდე კლასისა, ვითარცა წევრი ეპარქიალური სამოსწავლო საბჭოსი. ვატყობ, რომ ფოთი არ მოსწონს და იქნება წამოსულიყო სოხუმში. მაგრამ, მგონია, ესლა გვიან არის იმისათვის ცენზის მოხერხება.

სოფიომ და მამომ მოგიკითხეს დიდის სიყვარულით. მეტს არაფერსა ვწერ. იმედი მაქვს, მალე ვნახავ და ბევრს ვიყებდებთ. ორგვუარ. შენი ერთგული ა. ნიკიტინი.
წ. კ. (კარგის!)

სადაც წავიკითხე, რომ დედაკაცები წ. კ.-ში სწორედ იმასა სწერენ, რაც უფრო საყურადღებო და საინტერესოა იმათთვის. ეს, რაღა თქმა უნდა, ცბიერობით მოსდით. ღმერთს გეფიცები, რომ მე დედათა სქესს არ ვეკუთვნი, მაგრამ ამჟამად ზეც ასე მომივიდა. თუმცა ესლა ჯამაგირი წელიწადში 1400 მანეთი გახლავთ, მაგრამ სოხუმში მაინც დიდის სიამოვნებით წამოვალ. ა. ნ.

დაეუღლა თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 21

1899 წლის ივნისის 23. — გრიგოლ ტატიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ჩემო თედო! პასუხი დაგვიგვიანე და ნუ გამიწყრები. ხომ იცი, წერისა დიდი ხარმაცი ვარ. ოღონი მივიღე და სურათებსაც ამ დღეებში შევეუდკები. მწერ, რაღდენი დაჯდება გამოცემამო. ხომ იცი, რუსულზე ვერ ვიანგარიშებ. ანდა რა ძალიან ბევრ დაჯდება? მე მგონია, უსურათოდ სამ თუმნამდინ დაჯდეს.

ვეცდები ლამაზი გამოცემა გამოვიყვანო. ნახვამდის. სალამი ყველას სოხუმელკბს. ღმერთმა ვამრავლოთ. შენი გიგა ტატიშვილი.

სარაჟიშვილის არჩევანი მომილოცავს. გ.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11277. ავტოგრაფი.

№ 22

1899 წლის ივლისი. — მარიამ შარვაშიძის წერილი თედო სახოკიასადმი

დიდად გმადლობთ, ბატონო თედო, რომ მომწერეთ კოწიას გამოშვება ციხიდან. ჩვენ არა ვიცოდით რა და დიდად ვწუხდით. როცა ნახოთ ელისაბედი მომიკითხეთ დიდის სიყვარულით. მომილოცავს თქვენი გამარჯვება. სწორედ ყოჩაღად იყავით და კარგად ამოარჩიეთ სარაჯოვი, ნეტავი ალექსანდრე მაჭავარიანიც ამოგერჩიათ, მაგრამ რა გაეწყობა. თუ კოზმინი კარგი კაცია, არა უშავს რა. ელომ შემოგიტვალათ, აჯამოვის გაშვებას არ გაპატიებთო მაგრამ ნურც ძალიან მოგწონთ თავიო, თქვენ ვერ გააშვებდითო, ეს თავისივე ბრალიაო. მოგიკითხათ და მოგილოცათ სარაჯოვის ამორჩევა. ჩემმა ქმარმაც მოგიკითხათ და მოგილოცათ, მასთან შემოგიტვალათ, დურაჩკა სიბრიყვე არ არისო, უნდა სისულელედ გადითარგმნოსო; რა მხიარულად იქნებით, როცა მაგ ჭკვიან თამაშობას ეთამაშებით პეტრეს, რომელსაც მადლობას ვუთვლი მოკითხვისთვის. ძალიან გვიამება, თუ მოხვალთ მანგლისში. იმედი მაქვს, პირდაპირ ჩვენთან ჩამოხტებით. როცა ნახოთ ჩვენება, მოკითხვა გარდაეცით ჩვენს მაგივრად. დღეს კუჭიკო მოვიდა ჩვენთან და გვიამბო მანდაური ამორჩევის ამბავი და, მასთან, გაზეთშიაც წავიკითხე ყუდრას ქცევა. დასწყევლათ ღმერთმა! არ შერცხვათ, ნეტავი ვიცოდე?! მეტს არას გწერთ. პატარა კოწია და მამა და ჩემი გოგლიცა თავს გიკვრენ. ჩემი ტიტკო ფეხს ცდილობს და, იმედია, მალე გაივლის.

იყავით კარგად და ნუ დაივიწყებთ მამო შარვაშიძეს.

P. S. ბატონ რაჟდენს მოკითხვას ვუთვლი, თუ მანდ არის, აგრეთვე გაბუნისა.

დაცულა თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 23

1899 წლის ივლისის 10. — რაფიელ ისარლიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

მარად პატივსაცემელო თევდორე! გიგზავნით ფოსტით 40 დასტამბულ მოწვევასა პარიზის გამოფენისა. — როგორც გაზეთებიდან გეცოდინებათ, თბილისის ბანკმა დანიშნა მხოლოდ 3 ათასი მან. ქუთაისშიაც წავედი, ბევრი ვეცადე, მაგრამ არაფერი გამოვიდა — სამეცნიერო ნაწილისათვის და სხვადა-

სხვა კოლექციებისთვის ძლივს გვეყოფა ეს 3 ათასი მან. რაც შეეხება პარიზში მოსაწყობად ბიუროსი, მაინც 10 თვესა — უკანასკნელი 5 ათასი მან. საჭიროა — ეხლა ამას ვცდილობთ, როგორმე ჩვენ შემამულებებში მოვაგროვოთ — ბევრმა სურვილი გამოგვიცხადეს და, იმედი მაქვს, თუ ენერგიულად მოვიქცით, ამ ფულსაც ადვილად ვიშოვით.

აბა, იმედი გვაქვს, რომ ყველას მოიმხრობთ ამ საქმეში — იმ პირებს უნდა დაურვიოთ ეს მოწვევა, ვისგანაც კი რამ სარგებლობა შეიძლება გამოვიდეს. გთხოვთ, პასუხი ჩქარა შემატყობინოთ, თქვენი რ. ისარლიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11243. ავტოგრაფი.

№ 24

1899 წლის აგვისტოს 2. — რაუდენ ქუთათელაძის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! სამძიმარი უნდა გითხრა საქმის ასეთი მოულოდნელი დაბოლოების გამო, მაგრამ რა უნდა გაკეთდეს სამძიმრით!.. ძალა აღმართსა ხნავსო, ნათქვამია, რა უნდა მოახერხო კაცმა, სადაც ძალა სამართლიანობას მოკლებული გაბატონებულა. არ მეგონა, გაშავებული კაცის დანიშვნის შემდეგ ხმოსნები საბჭოში დარჩებოდნენ და ასეთნაირად გადიტანდნენ „სილას“. დარწმუნებული ვიყავი, თავს დაანებებენ-მეთქი. მაგრამ გუშინდელმა გაზეთმა დამანახა, რომ არაფერი ამდაგვარი პროტესტის მსგავსი არ მომხდარა. სამაგიეროდ, თავის დასაკმაყოფილებლად კრებების დროს ჩაი დაუნიშნავთ. ვაშა ხმოსნების თავმოყვარობას და მხნეობას... დასაწყისი საუცხოოა — ვნახოთ, ბოლო როგორი იქნება. ბერენსის დანიშვნა რომ ამოვიკითხე გაზეთში, ისე გავბრაზდი, არ ვიცოდი რა მექნა — იმ ცხელ გულზედ დეპეშა მოვწერე თქვენ ქალაქის თავს შემდეგი შინაარსით: «Поздравляю, что произвол водрузил Вас на должность головы против желания большинства». — მართალია, არაფერ ზიანს არ მოუტანდა ეს დეპეშა, მაგრამ ცოტათი გული მოვიქარვე. ვაიგოს, საზოგადოება რა აზრის არის... მე აქ ვარ თითქმის ერთი თვეა. ჰაერს და, საერთოდ, მდებარეობას ზომ ქება არ ესაჭიროება... საუცხოო ალაგია 15 ამ თვისთვის მინდა აქედან წავიდე და სარუსეთოდ მოვემზადო, თუმცა ძალიან საეჭვო და ფხვიერ ნიადაგზედ არის დამყარებული ჩემი ვაგზავრება. კაპიკი -გროში არ მომეძევა — არ ვიცი, რა ვქნა. ერთადერთი იმედი კოწიაზედ არის დამყარებული. მაგრამ არ ვიცი სად არის. თუ მაქ არის, საჩქაროდ შემატყობინე, რომ წერილით მივმართო. თუმცა საეჭვოა, მისი ამბავი რომ ვიცი, სადმე მივამწყვდიო, ყოველ შემთხვევაში შემატყობინე და შენც ინახულე, გადაეცი ჩემი მდგომარეობა და ყველაფერი უამბე — სთხოვე ჩემს მაგიერ სამას მანეთამდის მოიძულოს ჩემთვის. მეც მივწერ წერილს, მაგრამ შენ ნუ დაიზარებ — მოელაპარაკე უსათუოდ. დაიხმარე შენი მკვიერმეტყველება. მით უფრო, რომ პირადად არაფერია შენთვის საჩოთირო.

მიმოწერე შენი ამბავი, სად აპირებ წასვლას, ან რა დონეზედ არის ქალაქის საქმეები. მომიკითხე ყველანი. შენი რაჟედნი.

ჩემი ბინა: აბასთუმანი. იუზუბაშევის აგარაკი.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 25

1899 წლის აგვისტოს 21.—გრიგოლ ტატიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! სურათები დავამთავრე და ახლა შენი საქმეა ჩქარა გამო-
მიგზავნო ხელნაწერი, რომ ცენზორს ხელი მოვაწერიხო, რუსულიც გამოა-
ყოლი: იქნება ცენზორმა მოიკითხოს, ფულსაც თუ ახლავე გამოგზავნი, უკე-
თესი იქნება. სახელი და გვარიც შემატყობინე მაგ პატივსაცემი პირისა, რო-
მელმაც ისურვა ფულის დახარჯვა წიგნის გამოსაცემად. ჩემმა შეილებმა და
მინადორამ მრავალი მოკითხვა შემოგითვალეს. მიშაც აქ არის და მოგიკითხა.
შენი გრ. ტატიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონ-
თი. ხ. № 11276. ავტოგრაფი.

№ 26

1899 წლის აგვისტოს 31. — ვლადიმერ კანდელაკის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! შენგან ცნობა თანამდებობის შესახებ მივიღე, რაზედაც დე-
პეშით დაგეკითხე. არ ვიცი და არ მესმის, რა მოსაზრებათა გამო გიფიქრ-
ნია, რამ ან მე, და ან ვინმე ჩემი ამხანაგთაგანი ვისურვებდით სოხუმის ქა-
ლაქის საბჭოს მდივნობას, როდესაც მას, როგორც შენვე მაცნობე, თურმე
თვით ქალაქის თავი ნიშნავს.

ჩვენ აქ სრულებით ვერ გავგივია ჯერჯერობით შენი ასეთი წინადადება
და ვერ შეგვითანხმებია იგი შენი და აგრეთვე ყველა მანდაური ჩვენთანების
ადრინდელ გარდაწყვეტილებასთან...

ყოველ შემთხვევაში, რაც შეიძლებოდას მალე მოგწერე, თედო, რო-
გორ ხართ და ამჟამად რას ფიქრობთ? მოუთმენლად ველით რაიმე ცნობას
შენი ვ. კანდელაკი.

ამასთანავე მოიწერე საგულდაგულო ადრესი, რადგანაც შენს სახელზე წე-
რილის მიწერ-მოწერას რომ ავცდეთ, არას წავაგებთ.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 27

1899 წლის სექტემბრის 21. — ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი
 თედო სახოკიასადმი

პატივცემულო ბატონო ჩემო, თედო, გიგზავნი ამასთანავე არზას და ორ მარკას, მიართვი ჩემ მაგიერ მაზრის უფროსს და სთხოვე არ დააბრკოლოს და გუბერნატორისაგან ნებართვა ითხოვოს. როცა მისცემენ ალექსის მოწმობას, ერთის წლის შემდეგ კვლავ უნდა ითხოვოს მოწმობა ერთის წლით.

ბარემ სიმონ სიმონიჩი იაკობჩუკი ნახეთ და სთხოვეთ ვვოდნი ლისტები („შესაყვანი ფურცელი“) გამომიგზავნოს ჩემი და კეცენკოსი. სოხუმში რომ ვიყავი, არ მომცეს, დერვიზს ხელი სტკიოდა და ვერ მოეწერა. იმედია, აქამდის ხელი მოურჩებოდა, თუ არ გაუხმა.

მინისტრის მოსვლამდე ზელენინი და ვუჩინო სოხუმში უნდა ყოფილიყვნენ და, სხვათა შორის, ჩემი საქმე უნდა გაეთავებინათ. გაზეთებიდან ვერ შევიტყე, იყვნენ თუ არა ზელენინი და ვუჩინო სოხუმში. თუ იყვნენ, ხომ არ შევიტყვიათ, რა ჰქნეს ჩემს საქმეზე? ქუთაისში ზელენინი დიდს იმედებს მძღვედა, ყველაფერს ჟოლეკერს გადავახდევინებო, ვუჩინო დამპირდა, ვეცდებით მალე ჩაგბარდეს ფულიო.

კეცენკო უგზავნის ალექსის ნდობის წერილსა თავის მამულის მოურავობისათვის და, აბა, ახლა ალექსიმ გვიჩვენოს თავისი ბიჭობა და იმდენი შენოსავალი მაინც მოგვეცეს, რომ მისს ჯამაგირს ეყოს.

ქუთაისში ჯამსუყ დადუშკელიანი ვნახე და რაჭველების დასახლებაზე ჩემს მამულში მოველაპარაკე, ჩემი პირობებიც დაუწერე, და იქნება ამ შემოდგომასვე კაცი გამოგზავნონ ადგილების სანახავად. ალექსის ადრესიც მივცე.

ოკავ მშვიდობით და ბედნიერ. შენი ალექსანდრე სარაჯიშვილი.

საღიან მეწყინა ჩვენი პეტრეს სიკვდილი. კაი პატიოსანი და ღირსეული კაცი დავკარგეთ.

დღეს თქვენი წიგნიც მომივიდა. დავით სარაჯიშვილს თქვენს საქმეზე, უეჭველია, დღესვე მივწერ. ა. სარაჯიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი. № 11278; ავტოგრაფი.

№ 28

1899 წლის სექტემბრის 30. — ნიკოლოზ ცხვედაძის წერილი თედო
 სახოკიასადმი

ბატონო თედო! თქვენი წერილი მივიღე და მაშინვე შევუდევქი საქმეს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერაფერს ვერ გავხდი, აი, რაშია საქმე: დავით ზაქარიაძის ძე სარაჯიშვილს თავის მოგზაურობის დროს რუსეთში სამი ყმაწვილი-

სათვის კიდევ დაენიშნა სტიპენდია და ამჟამად თერთმეტი სტიპენდიანტი ყავს. აქ იმას არ ვანგარიშობ, თუ დროებით შემწეობას რამდენს აძლევს. როცა თქვენზე მქონდა მოლაპარაკება დავით ზაქარაიას ძე სარაჯიშვილთან, მე ავუხსენი, თუ რა მნიშვნელობა ექნება თქვენს წასვლას საზღვარგარეთ. ის ძლიერ შესწუხდა და მითხრა — რა ვქნა, ესლა არ შემიძლიანო, რადგანაც სტიპენდიანტების რიცხვს უნებურად მოვუმატე და ამ წელს დიდი ხარჯი მექნებაო. ეს ასეც არის და მე დარწმუნებული ვარ, რომ დავით ზაქარაიას ძე სარაჯიშვილი თქვენთვის არაფერს დაზოგამდა, თუ შესაძლებელი ყოფილიყო, მაგრამ ამ წელს შესაძლო არ არის, რადგანაც ბევრს აძლევს შემწეობას. გატყობინებთ ამ არასასიამოვნო ამბავს და ვწუხვარ, რომ თქვენი გულის წადილის განხორციელებაში ვერ გეხმარებით. თქვენი კეთილისმოსურნე ნ. ცხვედაძე.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11182. ავტოგრაფი.

№ 29

1899 წლის ოქტომბრის 4. — ალექსანდრე ჭყონიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ბატონო თედო! თუ საძნელო არ დარჩა თქვენთვის, გთხოვთ გამიგოთ და მაცნობოთ, აქვს ჯერ კიდევ რამე მამული აფხაზეთში თავ. მიხეილ მიხეილის ძეს შერვაშიძეს, და თუ აქვს, რა საზღვრებში? ამ ცნობას მთხოვს გიორგი ქართველიშვილი. თქვენი პატივისმცემელი ალექსანდრე ჭყონია.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11184. ავტოგრაფი. წერილი დაწერილია ყურ. „მოამბის“ რედაქციის ბლანკზე.

№ 30

1899 წლის ოქტომბრის 6. — თედო სახოკიას წერილი ნიკოლოზ ცხვედაძისადმი

ჩემო დიდად პატივცემულო ბატონო ნიკოლოზ! დიდად მადლობელი ვახლავართ შეწუხებისათვის. დარწმუნებული ვახლავართ, რომ ცდას არ დაკლებდით. ეტყობა, ბედი არა მქონია. მაგრამ მე მაინც ჩემსას არ ვიშლი და გულს არ ვიტეხ. ზოგს სახლიდან, ზოგს ნაცნობ-მეგობრებისაგან რამდენსამე საჭირო ფულს ყოველთვის თავს მოვუყრი. რაკი ბ-ნს დავით სარაჯიშვილს, როგორც თქვენ იწერებით, იმდენი ხარჯი მოსვლია წელს, აბა, რას ვიზამთ, სრულს სტიპენდიას ველარა ვსთხოვ. თქვენ იწერებით, წელს არ შეუძლიაო. ეს მე ასე მესმის, რომ საგაისოდ შეუძლია დახმარება აღმომიჩინოს. თუ ეს ასეა, ერთს კიდევ ვთხოვთ, ჩემთვის შესწუხდეთ. თუ მოსახერხებლად

მიგანიათ, სთხოვეთ თვიურად 15, ან, თუ გაჭირდეს, 10 მანეთი გამიჩინოს. ჯერხანად და როცა შეიძლება, 25 მანეთიან სტიპენდიანტთა შორის ჩაშრიცხოს. კიდევ ვიმეორებ, ასე მოიქცევით იმ შემთხვევაში, თუ მისი სიტყვები — „წელს არ შემიძლია“ — იმას ნიშნავს, რომ საგაისოდ მაინც რამე მეშველება. ახლა თქვენ იცით... თუ თქვენგან რამე საშველი მექნა, ამ თვის გასულისათვის მაინც გზას დავადგები.

ალექსანდრე სარაჯიშვილი მწერს, დავით სარაჯიშვილს შენს შესახებ მივსწერეო. მარად თქვენი პატივისმცემელი თედო სახოკია.

სახელმწიფო განათლების მუზეუმი, ნიკოლოზ ცხვედაძის ფონდი, № 1921/8 № 3. ავტოგრაფი.

№ 31

1899 წლის ოქტომბრის 7.— ალექსანდრე ჭყონიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ბ. თედო! ამ დღეებში რომ წერილი გამოგიგზავნეთ, იმის პასუხს მოველი თქვენგან. ვარდა ამისა, გთხოვთ, „დამონავებულის“ თარგმანი მალე მოგვაწოდოთ, თორემ მეტისმეტი გაგრძელდა მისი ბეჭდვა და არ ვარგა. თქვენი პატივისმცემელი ალექსანდრე ჭყონია.

გ. ლონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11185. ავტოგრაფი. წერილი დაწერილია უკრ. „მოამბის“ რედაქციის ბლანკზე.

№ 32

3 1899 წლის ოქტომბრის 13.— გრიგოლ ვოლსკის წერილი თედო სახოკიასადმი

ბატონო თედო! ჩინებულად და კანონიერად მოქცეულხართ, რომ არ მიგიციათ ბერენსისათვის ისეთი ვეჭილობა, როგორც შეუთხზია. შეიძლება და უკანონობა როდია, რომ საბჭომ თავის ქალაქის თავს რამე საქმის წარმოება მიანდოს და ვეჭილობა მისცეს. ურიგობა და უკანონობა იქნება მხოლოდ იმის ისეთის საერთო უფლებით აღჭურვა, რომ ყოველი საქმე შენ აწარმოე და როგორც მოგესურვება, ისე გაათავეო... ჩვენ გვყავს განსაკუთრებული იურისკონსულტი, მაგრამ საკუთარის ვეჭლის ყოლა, რა თქმა უნდა არც სავალდებულოა და არც ყველა ქალაქს ძალუძს. შეგიძლიათ თითოეულ საქმეს ცალკე აუჩინოთ კაცი, შეიძლება საერთოდ საქმის საწარმოებლად პირობა შეუკრათ. ოღონდ ყოველი საქმე, იმისი ვითარება და სასურველი მიმართულება, მეტადრე, გათავება და მორიგება უთუოდ საბჭოს უნდა მოსვენდეს ყოველთვის გამგეობის და, თუ იურისკონსულტია, აგრეთვე ამ უკანასკნელის დასკვნითურთ. ჩვენ გვყავს ამორჩეული განსაკუთრებული სამი წაწყლო (поземельная) კომისია, რომელსაც გადაეცემა ხოლმე ყოველი მეტ-ნაკლებ მძიმე საქმე მამულის შესახებ ამის დასკვნაც თან უძღვის მოხსენებას და საქმის საბოლოოდ გადაწყვეტას. მამულების ექსპლუატაცია გამო

ყენება, იჯარით გაცემა, დავაში ჩაგდება და დავის წარმოება ერთი უმძიმეს საქმეთაგანია, ქალაქის გამგეობისა და საბჭოს მიერ განსაგები. არც ბათუმის გამგეობას საზოგადოდ და არც ქალაქის თავს საკუთრად არავითარი ვეჭილობა, ბერენსის მიერ მონათხოვნი ვეჭილობის მსგავსი, არა აქვს. ყოველი საქმე ცალკე განიხილება გამგეობაში, რომელიც შეეკითხება და დაისწრებს განხილვის დროს იურისკონსულტს; გადაეცემა, თუ სამძიმოა, კომისიას და ბოლოს მოხსენდება აზრის გამოსათქმელად საბჭოს. ჩვენს იურისკონსულტს, რომელთანაც პირობა აქვს შეკრული (КОНТРАКТ) გამგეობას, საბჭოს მიერ განხილული და დამტკიცებული, ზოგს საქმეს (მაგალითად, ხარჯის აკრეფის შესახებ, სანიტარული წესის დარღვევის თაობაზედ), თითონ გამგეობა გადასცემს, რადგან ერთხელ და სამუდამოდ პრინციპიალურად გადაწყვიტა და მიანდო საბჭომ ასეთის საქმეების წარმოება გამგეობას, ზოგს ანდობს საბჭოს გადაწყვეტილების შემდეგ, როცა, მაგალითად, შეეხება მამულის საქმეებს, საჩივრის დაწყებას და მორაგებას. იურისკონსულტს (ნაფიც ვეჭილს სელეტრენნიკოვს) საზოგადო ვეჭილობა აქვს გამგეობისაგან მიცემული, საბჭოს გადაწყვეტილების ძალით, სასამართლოებში ქალაქის საქმეთა საწარმოებლად. გამგეობა მხოლოდ ყურნალით მოხსენებისდაგვარ დაადგენს ხოლმე: ეს და ეს საქმე იურისკონსულტს გადაეცეს საჩივრის დასაწყებად, თუ სხვა რამ მოქმედებისათვის: Ни в каком случае неудобно предоставлять единоличному усмотрению городского головы, или кого-либо другого из состава управы и думы, решение поземельных споров. Никто, сколько-нибудь понимающий принцип коллегиальности и самоуправления, сам не возьмет на себя такой ответственности.

რაც შეეხება მკურნალის დანიშვნას, ეს კი გამგეობაზედ გახლავს დამოკიდებული. მარტო ქალაქის თავი არც აქ ნიშნავს. საბჭოს არაფერი ეკითხება, მაგრამ ქალაქის თავის ამხანაგებს (წევრებს გამგეობისას) ისეთივე ხმა აქვთ, როგორც ქალაქის თავს. Правительственного, так называемого «городового» врача, которому содержание идет однако от городской кассы, назначает правительство. Это полицейский, административный чиновник. «Городскими» врачами называются врачи, коим содержание, конечно, отпускает Дума, определяющая и круг их деятельности, могущая упразднить эти должности, изменять оклады и т. д. Их определение на должность тем не менее зависит всецело от Управы.

სახელმწიფო სამსახური არ უშლის ქალაქის სამსახურის ასრულებას, თუ პირდაპირი მთავრობა არ არის წინააღმდეგი. ფორმალურად ასეა, მაგრამ თავისუფალი კაცი, რასაკვირველია, სჯობია, თუ მეტადრე ჯამაჯიროც შესაფერია. თქვენი 300 მან. ექიმისათვის ერთობ მცირე რამ არის, მეტადრე, საკუთარის ექიმისათვის. შენგელაიას შეუძლიან იჩივლოს მხოლოდ გუბერნატორთან. თუმცა ფორმალურის მხრით, როგორც მოგეხსენებათ, უფლება და სიმართლე ბერენსის მხარეზეა. მომიკითხეთ ანთიმოზი. თქვენი ერთგული გრ. ვოლსკი.

№ 33

1899 წლის ოქტომბრის 20. — ნიკო ჯანაშიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ჩემმა პირადმა მწუხარებამ ძმა-მეგობრებიც დამავიწყა, და ეს იყო მიზეზი, რომ ამდენს ხანს წერილი ვეღარ მოგწერე. მე, როგორც იყო, კარგი ადგილი ვიშოვე და ფეხი მოვიმაგრე. მხოლოდ სიკვდილმა და ცოლის მწუხარებამ საშველი არ დამაყენეს.

შენ რას შვრები? ნუთუ გადათქვი და აღარ მიდიხარ საზღვარგარეთ? ამდროებით წასავალი თუ იშოვნე, მერე ფულის არ შეგეშინდეს: ცალკე სახლის ქირა, ცალკე მოამბის რედაქცია, და თუ კიდევ საჭირო იქნება, მე შემძლიან ყოველთვე თითო თუმანი გამომიგზავნო, ამაში მე პატიოსან სიტყვას გაძლევ, მე ასე მებორკილ-მებოჭილი არ ვიყო, უგრომოდაც თავს გადავტებდი. ასე თუ ისე, რასაც გადასწყვეტ, მომწერე.

რას შვრები მანდ, სოხუმში? ნუთუ საქმის გამობრუნების იმედი აღარ არის? ანთიმოზი მანდაა, თუ ბათომში? მე მითხრეს, ვითომ ის ცოლ-შვილით ბათომში დასახლებულიყოს.

მოამბის რედაქცია, მგონი გამიწყრა: ორი უკანასკნელი ნომერი არ გამოუგზავნია ჩემთვის. მე ესლა მისთვის დამზადებული მაქვს წერილი სახელწოდებით „პროვინციის ცხოვრება გუდაუთის ნაწილში“ და ვამზადებ „აფხაზეთის ახალშენების“ გაგრძელებას.

აქ ხმა დადის, ვითომ უსაშველობის გამო „მოამბე“ მომავალ წლიდან იხურებოდეს.

პეტრეს სიკვდილი ძალიან მეწყინა. მომიკითხე ნაცნობები. შენი ნიკო ჯანაშია.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. პირი.

№ 34

1899 წლის ოქტომბრის 22. — რაუდენ ქუთათელაძის წერილიდან თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ესეც არის მივიღე შენგან ბარათი და საპასუხოდაც ვიღებ კალამს. სჩანს, ჩემს გაჩუმებას გაუგულისებინხარ, მაგრამ მიზეზი მე არა ვარ. შენი ბინა ძნელი გასაგებია — არ ვიცოდი სად მომეწერა. მე ესლა წასულიც შეგონე უცხოეთში. კავკასიიდან წამოსვლისას გამოგიგზავნე დაპირებისამებრ შენი ვალიდან 20 მანეთი — „ცნობის ფურცლის“ რედაქციაში — არ ვიცი, მიიღე თუ არა, შეიძლება, კიდევ შეგიჭამეს დამშუულ რედაქციაში — ვინ იცის!

რაც შეეხება ჩემ აქაურ არსებობას — მიდგია სული ჯერჯერობით. კიდევ მაქვს საკმაოდ მაქ შექმნილი ქონი, ვნახოთ, საქამდის გამყობა. ძალიან განიძნელეს პირველ ხანებში უნივერსიტეტში მიღება. ხომ იცი, რა უკუღმართი დრო დაგვიდგა სტუდენტობას — მომთხოვეს გუბერნატორისაგან კეთილსამედობის მოწმობა. გაიმართა აქედან ქუთაისში მიწერ-მოწერა და, რო-

გორც იქნა, სამი კვირის შემდეგ ჩამრიცხეს სტუდენტად. მუშაობას უკვე შევუდექი. ერთობ ბევრი სამუშაო გვაქვს წელს, გამიჭირა კვდრების ჩეხვამ საქმე. შობამდის სულ დამპალ წლებში უნდა ვურიო ხელი, მერე კი გავთავისუფლდები.

კიევი მღებარეობით კარგი ქალაქი ყოფილა. პაერიც კარგია. მხოლოდ ბინების სიძვირეა. არ ვიცი როგორ მოვეწყობი. არა მაქვს არსაიდან იმედი, რომ ყოველთვიურად განსაზღვრულად მომდიოდეს ფულები.

ნოემბრის დამლევამდის კიდევ გავტან, მერე კი უნდა ჩამოვალაგო თაროზედ კბილები. კნ. ელისაბედს კარგა ზანია ბარათი გამოვუგზავნე, არ ვიცი რატომ დაგვიანებია. დაზღვეული არ იყო, მაგრამ მაინც არ უნდა დაკარგულიყო. კავკასიური ჟურნალ-გაზეთები ყველა მოგვდის აქაურ სტუდენტებს. თვალყურსაც ვადევნებ, ჭერჯერობით სოხუმის საქმეებს არ წავეწყდომივარ, ალბათ, აწი შემხვდება. თუ წახვიდე ხერსონში — უსათუოდ ჩამოიარე კიევში...!

თედო! მე და გულისაშვილი ერთად ჩავედით ოდესაში. ის იქ დარჩა. გზაზედ სულ გაიძახოდა: „კაცო, მივდივარ, მაგრამ ავად რომ შევიქნე, რაღა მემშველება? ისევ, მგონია, მღვდლობა აჯობებდა, მე და ჩემმა ღმერთმა“-ო!..

ახლაც ახსოვს მიმინოშვილის ქალი. გადაეცი — შენი კარგი ნაცნობია და შეიძლება მოუცადოს.

მომწერე დაწვრილებით სოხუმის საბჭოს ამბავი. შემატყობინე კნ. ელისაბედის ადრესი. ნახვამდის.

მომიკითხე ყველა ნაცნობები სოხუმში...!. განსაკუთრებით სალაში კნ. ელისაბედს, თუ მანდ არის, კოწიას. შემატყობინე მისი ადრესი. შენი რაჟდენი. მომწერე, ფული მიიღე, თუ არა. მოგიკითხა აკაკიმ.

დაცულია თედო სახოკის საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 35

1899 წლის ოქტომბრის 29. —ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ბატონო ჩემო თედო, გიგზავნი არზას მაზრის უფროსისათვის მისართმევად. არზა ისე შევადგინე, როგორც მოგეწერათ. აქაურს მემამულეებს ვკითხე და მითხრეს: დასტურ ეგრე უნდაო.

ალექსი რომ ცხენსა და უნაგირს მთხოვს, დიად კარგი იქნებოდა მეყიდნა, მაგრამ ეს ოხერი ფული რომ არ არის! ჭერჯერობით იოლად წავიდეს, მერე კი ვნახოთ.

კეცენკოს ბზის შესახებ, თვითონ პატრონმა მითხრა. ალექსის მივწერეო...!

კარგად ვერ გავიგე, ობეზჩიკს იოსებს რომელი საძოვრები გაუჭირავენია თუტქიასთვის ორ თუმნად: სულ რაც ჩემსა და კეცენკოს მამულშა? ალექსიმ შემატყობინოს.

ესეც მაცნობოს ალექსიმ, რას შერება. ყოლკვერი. —სჭრის თუ არა ხუ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ტიანზე, ჩემ მამულის ზემოთ სახელმწიფო ტყესა? ან მიაქვს ყოლკვერს ან მის ფოდრაჩიკს რაც ჩემს ტყეში მოჭრილი და დატოვებული ხეებია? რამდენი ადგილი უნდა აიღონ იჯარით ჩალვადრებმა?

ერთი თხოვნაც: ჰკითხეთ იაკობჩუქს, როდის მოუტრეხება დერვიზს ის გასახმობელი ხელი, და როდის მომცემენ მამულის ჩაბარების ოქმსა?

ჩემის ფულისა აქამდის ჯერ არ ისმის რა. ეს ერთი თვეა, ვუჩინო მწერდა, ხელენინი რომ ჩამოვანო, ჩავაცივდები, მალე ჩავაბარონ ფულიო. მაგრამ ფულის სუნიც არ მომსვლია. ახლა მინდა ულტრამატუმი გავუგზავნო; თუ იანვრამდე არ მივიღე ფული, ცუდად იქნება ჩემი საქმე.

ამას წინათ ქალაქს ვიყავ. თქვენი საქმის საიმედო ვერა შევიტყვე რა. დავით სარაჯიშვილს რაც სტიპენდიები ჰქონდა და იმაზე მეტიც, ყველა დაუბრუნებია. ცხვედაძემ მაიმედა თვალ-ყური მექნებაო, თუ რომელიმე ვაკანსია გაიხსნა, სახოკიას მივაცემინებო.

თქვენს დუმაში რა ამბებია, რა მიდის? არამც და არამც არ გაუშვათ ბერენსი ატსტავკაში. დიდი სიამოვნებით ვკითხულობთ მე და ჩემი ნაცნობნი თქვენს კორესპონდენციებს.

თქვენი პატავისმცემელი და კეთილისმოსურნე ა. სარაჯიშვილი.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11274. ავტოგრაფი.

№ 36

3 1899 წლის ოქტომბერი.— გრიგოლ გვედუხიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მივიღე შენი უკანასკნელი წერილი და პასუხად ამ წერილისა უნდა გაცნობო.

მართალია, საბჭოს მდივანს გამგეობის მდივნობა არ შეუძლია, მაგრამ საბჭოს აქვს ერთი უფლება, რომელიც აძლევს მას ნებას, იყოლიოს თავისი მდივანი ისე, როგორც ამ უფლებით ისარგებლა აქაურმა საბჭომ და თავისი მდივანი აირჩია. ეს თქვენს შეუხებელ უფლებას შეადგენს და, მაშასადამე, თქვენ ყოველ უამს, ყოველ საათს შეგიძლიათ, ე. ი. ან საბჭოს უმეტესობამ, ან თუნდ ერთმა ხმოსანმა შეიტანოს წინადადება ამ შინაარსის: ამა და ამ მიზეზების გამო, ან პირდაპირ მიზეზის დაუსახელებლად, ჩვენ გვსურს ჩვენი მდივანი ვიყოლიოთ, და ამიტომ ქალაქის თავი მოვალეა ეს კითხვა ჯერ სამსჯელობოთ გახადოს და შემდეგ ყუთიც დადგას. თუ მან ასეთი თქვენი წინადადება არ შეიწყნარა, თქვენ მაშინ შეგიძლიათ განასაჩივროთ გუბერნიის საკრებულოში და იქ, უეჭველად, კითხვა გარდასწყდება თქვენ სასარგებლოდ. როგორც ეს აქ ლოლოუას დაემართა, ე. ი. საბჭომ თავისი გაიტანა და ლოლოუა კი, რომელსაც უნდოდა მხოლოდ გამგეობის მდივნობა, ცხვირბზუებული დარჩა.

რაც შემეხება მე, უნდა გაცნობო, რომ, ვინაიდან აქ, ქუთაისში, ამჟამად

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

არავითარი თანამდებობა, ჩემთვის საპრიანო, არ არის თავისუფალი და ვინაიდან, ამასთანავე, მე მჭირია ამჟამად რაიმე სამუშაოს დავადგე, ამიტომ იძულებული ვარ დავთანხმდე შენს წინადადებაზედ — მივიღო მდივნობა მანდ, თუ ეს თქვენ მოაწყეთ ამგვარად: მდივნობის გარდა უნდა დააწესოთ ცალკე ხარჯი, თუნდაც მცირე, ქალაქის ვექილისათვის და შემდეგ ამ ვექილის მოვალეობანიც მე დამაყისროთ. ამ საბით მე მექნება ჯამაგირი 1200 მანეთზედ მეტი, რაც მე ნებას მომცემს მანდ დავესახლო. ან არადა ასე მოიქეციოთ: რაკი თქვენ ახალი წინადადება შეგაქვთ — საბჭოს მდივნობა გსურთ შემოიღოთ, ამიტომ ჯამაგირის დანიშვნაც თქვენგან არის დამოკიდებული და, მაშასადამე, თავიდანვე მეტი ჯამაგირი შეგიძლიათ შეიტანოთ ხარჯთაღრიცხვაში.

რა ვქნა, თედო, მე მზად ვარ საზოგადო საქმეს სრულიად უჯამაგიროდაც ვემსახურო, მაგრამ ესლა ჩემი მდგომარეობა ისეთია, რომ ერთობ უხერხულად მიმაჩნია ჩამოვიდე მანდ ცოლშვილით და კიდევ მამაჩემს ვთხოვდე ავეღდათვე ფულის გამოგზავნას. ყოველ შემთხვევაში, თუ ჩემი მანდ გადმოსვლა ასე თუ ისე ვერ მოხდა, მაშინ ვეცდები ან ს. კვიციანიშვილი დავითანხმო, ანდა სხვას შესაფერ კაცს ვთხოვო და გამოგზავნო მანდეთკენ.

აჲ ამჟამად ქალაქის თვითმმართველობის რევიზიაა, მაგრამ როგორც ამბობენ, არაფრით გათვადება, რადგან ლოლუას დიპლომატიური ნიჭი ბოროტნიკმედების აღმოჩენას შეუშლის რევიზორებს, მაგრამ ამის მაგიერ კალისტრატე თავის ჯარითურთ კი დაღონებულა: როგორც ჰფიქრობენ, იმათ ხეირი არ დაეყრებათო. მოფუცადოთ და ვნახოთ, რაც იქნება, ჯერ კი გადაწყვეტილი არა ითქმის რა. შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თელო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11212. ავტოგრაფი.

№ 37

1899 წლის ოქტომბერი. — გრიგოლ ვოლსკის წერილი თელო სახოკიასადმი

ბატონო თედო! კაი ამბავია, თქვენმა მზემ! როგორც ეტყობა, თვითონ რუსობაშივე ჩამოვარდნილა განხეთქილება. რა თქმა უნდა, უკეთესია, რომ თქვენ არ გამოჩნდებოდეთ, სადაც უკიდურესი საჭიროება არაა...

სიფრთხილე გმართებთ და თავდაპირა და თან დაუცხრომელი მუშაობა განზრახულ საგნის მისაღწევად: გამოაშკარავდეს ბერენსისა და მისი ავანჩავანის უფარვისობა — ფუქსავატობა. და ეს გამოაშკარავება თუ შეიძლება მოხდეს იმათივე ხელით, იმათდა სასირცხოოდ და, უფრო უმეტეს, გუბერნატორის თავლაფდასასხმელად, ვითარცა იმათის ამყოლისა...

ახლა პასუხს მოგახსენებთ იმ კითხვების შესახებ, რომელთაც თქვენი წერილი შეიცავს. 1) ბერენსს და სხვასაც, ვის შესახებაც ატეზილია სჯა პასუხისგების თაობაზედ, არ აქვს აკრძალული, რომ დარბაზში იმყოფებოდეს

3. საისტორიო მოამბე

სხვა დამსწრეთა შორის. Нет прямого запрещения, значит—разрешается, 2) ქალაქის ეკიმს, გასდ ფერშალს, სრული უფლება აქვს იყოს ამასთანავე ხმოსნად; 3) ქალაქის თავსა და გამგეობის წევრებს ხმოსნთა უფლება აქვს მინიჭებული, — სჯაც შეუძლია და კენჭითაც, თუ სხვარიგად იღებენ მონაწილეობას საგანთა გარდაწყვეტილებაში, ეს მართალია, ხოლო ხმოსნობის უფლება მინც სხვაა: ქალაქის თავს და გამგეობის წევრს შეუძლიათ ამავე დროს ხმოსნებადაც ირიცხებოდნენ, თუ ელირსნენ ამორჩევას, ან არ იყვნენ ხმოსნებად, თუ არ ინებეს, ან არ ელირსნენ. ამიტომ ბერენსს, თუ სხვას, უფლება აქვს უარი განაცხადოს, ვითარცა ხმოსანმა, თვისს თანამდებობაზედ. თუ უარი წერილობით განაცხადა, ან თავისის პირით, შეიძლება იმის მაგიერ სხვები, კანდიდატები იქნენ მოწვეულნი; 4) საბჭო როდი აძლევს ქალაქის თავს, გინდ სხვა თანამდებელს კაცს, პასუხისგებაში. ის მხოლოდ ადგენს განაჩენს, რომ საქმის ვითარებისდაგვარ საჭიროდ სცნობს წარუდგინოს გუბერნატორს (148 მუხ.) საქმე და ამა და ამ კაცის მოქმედება კანონისამებრ მოსაპყრობად. (სენატის გარდაწყვეტილებანი 1896 წ., № 2072, და 1897 წ. № 9464); 5. ჟუდრას მოხსენება საბჭოში წაკითხვის შემდეგ, ხმოსანთა უმეტესობის დადგენილებით, უნდა წარედგინოს გუბერნატორს ჯეროვანის მსვლელობის მისაცემად. თქვენი უმორჩილესი მონა გრ. ვოლსკი.

P. S. გიორგი ჭალადიდელის ლექსთა კრებული მიწოდდა ზოგიერთ ლექსების ამოსაწერად. ალექსანდრე ქოჩაქიძემ მითხრა, რომ თქვენთვის გადმოუცია ყოველივე ხელნაწერი. თუ შეიძლება, დიდად დამავალებთ, რომ ჩამომიტანდეთ იმის ლექსთა ხელნაწერს, როცა ჩამობრძანდებით. რაღა თქმა უნდა, საჩქაროდვე მოვართმევთ ისევ. ეგებ სამიოდე ლექსი ამოგწერო. მჭირია ერთის „კრებულისათვის“ გრ. ვოლსკი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 1311. ავტოგრაფი.

№ 38

1899 წლის ნოემბრის 2. — ნიკო თავდგირიძის წერილი თედო სახოკიასადმი

თედო კრეტინო! შენი წერილი ორივე ეხლა დამხვდა აქ. ქუთაისში და ტფილისშიდ ვიყავი. ვასოსთან წერილს გიგზავნი, უჩემოდაც დახმარებას აღმოგიჩენდა, მაგრამ მე მინც დაწვრილებით ვწერ შენი ბრძოლის ამბავს მართალი ვითხრა, შენ ცოტას დონკიხოტობ, ნამეტანს ჩქარობ და ცქმუტავ და ეს საზოგადო მოღვაწეს ხელს უშლის: მომხრე მებრძოლი არავინ გყავს და მაგნაირ გარემოებაში მოუთმენელი „ობსტრაკციონული“, პარნელისებური სისტემით ბრძოლა არ ვარგა; შემთხვევა მქონდა გუბერნიის მმართველისაგან გამეგო თქვენ ოპოზიციაზედ აზრი და, სჩანს, შენი ნამეტანი გადაჭარბებული წინააღმდეგობა არ მოსწონთ: რა თქმა უნდა, ოპოზიციონური მოქმედება საჭიროა, მაგრამ ისე უნდა მოაწყოს საქმე, რომ შენც რომ არ იქნე, საქმის გამძლოლი იყოს; აქ კი, თუ შენ გამოგრიცხეს, შენ მაგიერი არავინ იქნება მანდ და ამით საქმე უფრო დაბრკოლდება. ჩემის აზრით, უმჯობესია ფაქტიურად—

დოკუმენტალურად ებრძოლო, როცა ნამდვილ შეცდომას ჩაიდენს თქვენი ქალაქის თავი, და ისე კი მუდმივად ტაქტით მოიქცე. ნუ დაანახვებ, რომ შენ მისი მხოლოდ პირადობის მტერი ხარ. ხერსონში შენი წასვლა იმის ზნეობრივი „ობლივის“ გასაგებად მეტია. წარმოვიდგინოთ, ნახე რამე მისი გასამტყუნებელი. იმ ფაქტს აქ, ჩვენში, რუსეთში არავითარი განმავლებობა არ ექნება. აქ საფრანგეთი არ არის, რომ ზნეობრივი დანაშაულისათვის არჩეული პირი დასაჯოს საზოგადოებამ, ან მთავრობას მოსთხოვოს პასუხი მისი დანიშვნისათვის. ყოველივე შემთხვევაში, ვასო და ჩემი დაც დიდ შემწეობას აღმოგიჩენს შენს პლანის ასასრულებლად. ჩემი და, ვასოს ცოლი, ნახე უსათუოდ და ჩემი ამბავი უთბარი.

მე იანვარშიდ ან თებერვალშიდ უსათუოდ პეტერბურგშიდ მივდივარ. ჩემი რკინიგზის საქმე ძლიერ კარგად მიდის. გუბერნატორმა ძლიერ კარგი აზრი წარადგინა სამინისტროში. ეხლა საჭიროა ჩემი იქ დახმარება და საქმე გათავდება. მერე ყოველივე პლანი ადვილი ასასრულებელი იქნება, თუმცა ინტრიგები აქაც ბევრია კეთილი საქმის წინააღმდეგ.

ჩემი თეატრის შესაწევი ფულები თუ შეკრიბე, რათ არ მიგზავნი? მოუხდი მარტო უტვინობთან ბრძოლას. ნიკო.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივიში. ავტოგრაფი.

№ 39

1899 წლის ნოემბრის 9. — გრიგოლ გველესიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! წინა წერილის განსამარტებლად გწერ კიდევ შემდეგს:

„საბჭოს მდივანს არ შეუძლია გამგეობის მდივნობა“ — პრაქტიკულად იმას ნიშნავს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ საბჭოს ეყოლება თავისი კაცი, რომელიც არ ესურვება ქალაქის თავს, მაშინ მან, რაკი გაჭირვებულდება და მაინც თავისი კაცი ენდომება, უნდა მეორე მდივანი გამგეობისა იყოლიოს. მაგრამ, ვინაიდან თქვენ ორი მდივნის საშუალება არ გექნებათ და შეიძლება არც საკრებულომ დაამტკიცოს ეს ხარჯი, ამიტომ იგი ძალაუვნებურად თქვენ მოგყვებათ, ესე იგი საბჭოს მდივანს იმავე დროს გამგეობის მდივნობასაც ასრულებინებს, მხოლოდ ამ მოვლენას, ე. ი. გამგეობის მდივნისას, საბჭოს მდივანს ასრულებს შინაურულად და არა კანონის ძალით, რადგან ჩვენ ხომ ვიცით, რომ კანონით საბჭოს მდივანს გამგეობის მდივნობა არ შეუძლია. ასე მოხდა აქაც: დათიკო მდივანი არჩეულია, როგორც საბჭოს მდივანი, ხოლო იგი იმავე დროს ფაქტიურად გამგეობის მდივნობასაც სწევს, თუმცა კანონით მას ვერავინ დააკისრებს, ეს მოვალეობანი ასრულებო.

ერთი სიტყვით, თქვენ შეგიძლიათ, ყოველ შემთხვევაში, თქვენი მდივნის არჩევა მოითხოვოთ და ამ მოთხოვნას რა მოჰყვება, ე. ი. შეიძლება გაჭირვებულდეს და მანაც თავისი კაცი მოითხოვოს, ან არადა თქვენ დაგიტომოს (რაიც უეჭველია, ასე იქნება). ამ შედეგებზეც ეხლა თქვენ ნუ ფიქრობთ. ერთი

სიტყვით, საქმე არაფრით არ გაფუჭდება და ბოლოს კი ისე მოეწყობა, როგორც აქ მოეწყო. ასე რომ, თედო, შენ ახლა ყოველივე იმის მოსაზრებას, თუ ჩვენ განცხადებას არ მოჰყვებო, თავი დაანებე და პირდაპირ საქმეს შეუდექი, მერე კი, რის შემდეგ როგორ უნდა მოიქცე, ამას პრაქტიკაც გიჩვენებს და აქედანაც მოგცემთ დარიგებას. მაშასადამე, პირველი შენი საქმე ეს უნდა იყოს: შეიტანეთ ხმოსნებისაგან ხელმოწერილი დაუყოვნებლივ განცხადება ქალაქის საბჭოში სათათბიროდ. ამ განცხადებაში ითხოვეთ, რომ ჩვენ გვსურს საბჭოს მდივანი იყვეს. რაც მეტი ხმოსანი მოაწერს ხელს ამ განცხადებას, მით უკეთესი იქნება ვთქვათ, ეს განცხადება თქვენ შეიტანეთ. ვთქვათ, ქალაქის თავმა არ დააყენა ეს კითხვა გასარჩევად სხდომაზედ. თქვენ მაშინვე შეგიძლიათ გაასაჩივროთ. ან ვთქვათ, მან მოვახსენათ, რომ, თუ თქვენ თქვენი კაცი გინდათ, მეც ჩემი მინდაო. თქვენც ამაზედ შეგიძლიათ ასე უთხრათ: თუ თქვენ, ბ. ქალაქის თავო, ახალი ხარჯის გაღება გენანებათ, მაშინ ჩვენს მდივანს შეუძლია (მინაურულად, ფაქტიურად) აასრულოს თქვენი საქმეებიც, თუ არა, თქვენც თქვენი იყოლიეთ, ჩვენ კი ჩვენს უფლებაზედ ხელს არ ავიღებთ-თქო.

შეიძლება ამ წერილის შემდეგაც შენთვის რაიმე გამოურკვეველი კიდეც დარჩეს, მაგრამ ამიტომაც გირჩევ, რომ ჯერ განცხადება შეიტანეთ (ეგებ 20 ნომერისაც გაირჩეს), და შემდეგ როგორ უნდა მოიქცეთ, აქედან გაცნობებთ იმისდა მიხედვით, თუ გარემოებანი რას გვეტყვის. ლევიციის შესახებ უკვე მოსულა ქალაქი, მაგრამ როდის დაამტკიცებენ, — არა იციან რა.

ჯუღელს შეუძლია, რასაკვირველია, უჩივლოს ქალაქის თავს, რადგან ქალაქის დებულების ძალით, ქალაქის სამსახური არავისათვის სავალდებულო არ არის, და ამიტომ, ყოველ შემთხვევაში, საჭიროა წინდაწინ თანხმობა იმ პირისა, რომელსაც კენჭს უყრიან.

ჯამაგირზედ ხელახლა კითხვის აღძვრა საჭირო არის: ვინც მდივანად იქნება, მას მიეცემა დანიშნული ჯამაგირი (1200 მ.). წინადადება, ანუ განცხადება მდივნის არჩევის შესახებ შეგიძლიათ შეიტანოთ 115 მუხ. ძალით საქალაქო დებულებისა.

გარდა ამისა, რაკი შენი საჩივარი უყურადღებოდ დაუტოვებით, ამიტომ მეც და სხვებიც გირჩევთ აწი საშემდეგოდ, რათა გუბერნატორმა არ ისარგებლოს თავისი უფლებით და არ დაგიითხოვოს ხმოსნობიდან, შენ თვითონ პირადად საჩივრებს ერიდე. გაზეთებში, რამდენიც შეგეძლოს, გამოამჟღავნეთ ფაქტები, ხოლო ესეც სჯობია, რომ სხვა ვინმემ გზავნოს. აქ ასე ამბობენ, რომ ის მთავრობა, რომელმაც ბერენსი დანიშნა, სხვა უარეს ზომებსაც მიიღებსო, რომ გუბერნატორი, თუ მეტად აშკარა დარღვევა კანონისა არ იქნაო. ისე ადვილად არ შეიწყნარებს ქალაქის თავის მოწინააღმდეგეების საჩივარსაო. რას იზამ, ხომ გაგიგონია, ძალა აღმართსა ხნავსო. შენი ძმა გრიგოლ გველეხიანი.

№ 40

1899 წლის ნოემბრის 9. — რაუდენ ქუთათელაძის წერილიდან
თედო სახოციასადმი

ძმომ თედო! მივიღე შენგან წერილი. უკაცრავად ვარ, რომ ვერ მოვიფიქრე, არ მომაგონდა, თუ რამდენად პოპულარული იყო შენი სახელი და ყველგან შეიძლებოდა შენი მონახვა. შემდეგში მაინც ვიქონიებ სახეში...

შერიგებისარ გრიგოლს — კარგი და პატიოსანი.

წავიკითხე „ახალ მიმოხილვაში“ ბერენსის იუბილეს დღესასწაულობა — აჰა, თქვენ იცით, როგორ ღირსეულად შეამკობთ. შენი იმედი კი მაქვს, თუ სხვებმაც მხარი დაგიჭირეს, არ დასწყვიტო გული ქება-დიდებათ. საინტერესოა, დიმიტრიევი რა როლს თამაშობს ბერენსის შესახებ მანდ?!

თედო, რაც შეეხება ჩემს სასარგებლოდ წარმოდგენის გამართვას, უნდა გითხრა გამოტეხილი — ძალიან კი მეჩითობება საზოგადოების შეწუხება, მაგრამ ჩემი სილატაკე მიღწეულია უმაღლეს წერტილამდის. თუ მოახერხო რამენაირად, ჩემს სახელს ნუ ახსენებ. ჩემი სახელით თუ ნებართვა ითხოვეთ, ჩვენი უნივერსიტეტის რექტორის ნებადაურთველად არ შეიძლება, სტუდენტის სასარგებლოდ გაიმართოს საღამო. თუკი აქაურმა რექტორმა შეიტყო, რომ ჩემს სასარგებლოდ საღამოებს მართავენ, მაშინ არც უნივერსიტეტის ფულს მაპატიებენ, არც კერძო დახმარებას აღმომიჩენს მთავრობა ან სტიპენდიის მოცემასაც გამიძნელებენ. ასე რომ, მანდაური საღამო, დახმარების მაკიერ საქმეებს ჩამიფუშავს. მე კი ქუთათიდან მოვითხოვე სიღარიბის მოწმობა და, როგორც კი მივიღებ, აქაურ უნივერსიტეტს მინდა მივმართო თხოვნით ზემოხსენებული საგნების შესახებ. თუ გამართოთ, ისევ ძველებურად — წერა-კითხვის საზოგადოების სახელით. საზოგადოება მე გამომიგზავნის თქვენს დავალებით, მეც წერა-კითხვის საზოგადოების მოვალე ვიქნები, და, შეიძლება, ერთ დროს მომეცეს შემთხვევა და მოხერხება, გადავუხადო ვალი.

რაც შეეხება ჩემს ჯანს, გვარიანად ვარ, ტანისამოსი კი ერთობ დამისრულდა. მანდ თუ მსხვილი ვიყავი, სამაგიეროდ, ესლა კოხტა და ტანადი გავხდი...!

ქისას გიქსოვენო, მწერ. განა მე კი არ ვიცოდი, რომ არ დამივიწყებდნენ. ძალიან აგვიცივდა კიევში...

ჩემი ადრესი შემდეგია — Фундуклеевская улица, дом №48, кв. 3, ნახვამდის. მომიკითხე ყველა ნაცნობები...! შენი რაუდენი. კოწიას გავუგზავნე წერილი ზუგდიდში.

დაცულია თედო სახოციას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 41

1899 წლის ნოემბრის 11. — რაუდენ ქუთათელაძის წერილიდან
თედო სახოკიასადმი

თედო! გუშინ გამოგიგზავნე წერილი, დღეს მივიღე კიდევ შენგან წერილი და მეორეს გწერ. მარკებს ვიგზავნი და ქაღალდს, როგორც არის, აქ ვშოულობ. ასე რომ, გავუძღვებ გახშირებულ მიწერ-მოწერას.

ვერ წარმოიდგენ თედო, რა რიგად შემაწუხა ფულების დაკარგვამ, თუ მართლა დაიკარგა. ჩვენი ფულების შემქმელს, არ ვიცი, რომ ხეირი დაადგეს! გამოგიგზავნე ოცი მანეთი ქუთაისიდან ასე (6—7) ენკენისთვეში, ნამდვილად არ მახსოვს რიცხვი. გამოვაგზავნე რედაქციაში შენს სახელზედ. არა მგონი, შენს მეტს რომ აეღო, რადგან პირდაპირ შენ სახელზედ იყო, გაიგე მაინც, რა ძალამ გააქრო უკვალოდ! რაც შეეხება ჩემს სასარგებლოდ საღამოს გამართვას, წინა წერილში გითვლიდი, თუ რა მიზეზების გამო არ მინდა აქაურ მთავრობამ გაიგოს. მოახერხებთ რამენაირად მანდ სხვა სახით გამართვას.

გადაეცი დიდის პატივისცემით თ. ივანეს სალამი და უთხარი მილი მალე მოგივა-თქო. საკვირველია ივანეს გადასხვაფერება — ამდენი ხანია სულ «ОХОТ ВЕСТНИК»-ით ნებივრობდა და ასეთნაირად რამ აღუძრა სერიოზული წიგნების კითხვის სურვილი. ისიც ლოდიკა... მერე მილის?! შეიძლება ძილის მოსაგვრელად უნდოდეს! ყოველ შემთხვევაში, ამ დღეებში გამოუფეგავნი მილსაც და მინტოს ლოდიკასაც. დეე, იკითხოს, საჭიროა სოხუმელებისთვის ლოდიკა. შეიძლება სხვა ხმოსნებმაც მოინდომონ ულოდიკობის დასათრგუნველად ლოდიკის შეძენა, მზადა ვარ ვემსახურო. ვნახე შიო, გადაეცი მოკითხვა. გესალმება სამაგიეროდ. ძალიან საქმეშია ჩვენი შიო, ლამის სულ გაანათლოს კიევი, ისე ერთგულად იღწვის პედაგოგიურ ასპარეზზედ: ამ დღეებში, მგონია, ქალსაც ირთავს, როგორც ხმები დადის.

ვასილ წერეთელმა გაათავა უნივერსიტეტი. ეღირსა ამდენი ხნის წვალეზის შემდეგ ექიმის დიპლომს და კიდევაც გაემგზავრა ჭიათურაში, სადაც საზოგადოებამ მიიწვია ექიმად (თვეში 100 მანეთი ექნება).

შენი ნაცნობთაგანი აქ არიან: სიჭინავა, აკაკი, ალექსანდრე თუმანიშვილი. კიდევ არიან (სემინარიელები) სტუდენტები. შეიძლება იცნობდე, თომა მჭედლიშვილი და დავით გიორგობიანი. ერთმა უკვე გაათავა წელს საექიმო ფაკულტეტი (ბალარჯიშვილი). კირიონი არის აქ. შემოწირა ჩვენ წრეს 50 მან. ერთ სტუდენტს სტიპენდია დაუნიშნა თვეში 20 მან. დადიან მასთან ზოგიერთი ჩვენი სტუდენტები. მე არ ვყოფილვარ, სრულიად მოცლა არა მაქვს, ერთობ ბევრი სამუშაო მაქვს წელს. იწერები, საშა გაიტაცა ვიღაც მარშანიამო. განა მე კი არ ვიცი, რომ ჩემთვის ჯერ ქალი არ დაბადებულა...¹

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

თედო, თუ მაინცდამაინც აუცილებელი შეიქნა აქაური რექტორის ნებართვა, შემატყობინე დეპეშით და გამოგიგზავნი, თუმცა სასურველი კია, რომ გვერდს აუვლიდეთ.

გულისაშვილი ოდესაშია, ძალიან გულით კი უნდა შენი მოყვარე ქალის შერთვა. სულ გზაზედ იმის ქებაში იყო... მუმლაძე ხომ არ არის მანდ? ნახვამდის. მოკითხვა ყველას ერთობით. ვინც შეგხვდეს ჩვენი ნაცნობი, ყველა მომიკითხე. შენი რაჟდენი.

მოგვითოვა კიევში.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 42

1899 წლის ნოემბრის 11. — მარიამ შარვაშიძის წერილი თედო სახოკიასადმი

თქვენი წერილი მომივიდა, ბატონო თედო, რომლისთვისაც დიდს მადლობას მოგახსენებთ. საშინლად ვწუხვარ, რომ სოხუმში მაგისტანა ამბები არის, მაგრამ ფრთხილად იყავით და გირჩევნიათ ყველაფერს თავი გაანებოთ და წახვიდეთ საზღვარს იქით, თორემ, ვგონებ, გიპირებენ ცივ ადგილებში გასტუმრებას, როგორც აქ გავიგე და აღვის გულისათვის დაწყნარდით, მაინც ხომ ვერას უშველით და რა გინდათ; გიორგი ბარკალაიას კითხეთ და გაიმბობთ ყველაფერს, რაც მე ვუამბე. თუ რამე უცნაური გითხრათ, იცოდეთ, მომატებული იქნება; გიორგი ბარკალაიამ ბევრი მაცინა, პირველ დღეებში როგორ იკარგებოდა ამ ქალაქში; მე გავაბედვინე, და ოპერაში იყო. მართალია, მგლოვიარედ არის, მარამ ოპერაში არა უჭირს, რომ იყო. თქვენ მებრალებით, რომ სიბრიყოლას ვერავის ეთამაშებით და დაღონებული იქნებით ამაზედ.

ჩემი ძმა გენო თავის კნენით გუშინ პეტერბურგში წავიდნენ კნენა ბარიათნისკის მემკვიდრეობის მისაღებად; ჩემი ძმაც დაამტკიცეს მემკვიდრედ ისე, როგორც კოლა, და ამ ამბავზედ დიდი გახარებულნი ვართ ყველანი.

მარია ვახტანგის ასულმა დიდი მადლობა ჩსოვნისთვის მოგახსენათ და თვითონაც მოკითხვას გითვლით. ჩემდა სამწუხაროდ, აღარ აქვს სუთმზაბათობით კითხვა. მარიამ, დემურის ცოლმა მითხრა, რომ ბატონი შიო აპირებს ჩემთან მოსვლას. აბა რასაკვირველია, დიდის პატივისცემით და სიხარულით მივიღებ. იმედი მაქვს, რომ ჩამოხვალთ თბილისში, მნახავთ. მე მიჭირავს სახლი ავჭალის ქუჩაში, № 54. ქუჩა საძაველი არის, მაგრამ სახლები კი კარგია.

მომიკითხეთ ყველანი, ვისაც ვახსოვდე. სად არის ბატონი რაჟდენი და რომელაშვილი, ან როგორ არიან ორივენი? მეც მეწყინა კოწია და ელისაბედის მანდედან წასვლა. თუ იცით, რა მიზეზით გადავიდნენ? მეტს არას ვწერთ. იყავით კარგად. მარიამ შარვაშიძე.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 43

1899 წლის ნოემბრის 13. — ალექსანდრე მიქაბერიძის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ცხვედაძემ მითხრა, რომ სარაჯიშვილს ჯერჯერობით ბევრა ვაი-ვაგლახი ახვევია თავს, და ამიტომ თითქმის არც მეხერხება, შევავაწხო. შენი თხოვნის შესახებ ალექსანდრე სარაჯიშვილთან ჰქონდა ცხვედაძეს ლაპარაკი. ბ-ნი ალექსანდრე დაპირდა ცხვედაძეს, მე თვითონ მოველაპარაკებო დავით ზახარაძეს. მოელაპარაკა ჯერ-ჯერობით, თუ არა, არაფერი გავიგე. ყოველ შემთხვევაში, ჩემი აზრი კი ისაა, რომ ბ-ნი სარაჯიშვილი წელს ვერას გადასდებს შენთვის, რადგანაც 6000 მანეთამდის ხარჯი ჰქონია ჩვენს მოსწავლე ახალგაზრდობაზედ.

როგორც გავიგე, ვგონებ, ისარლიშვილს უნდა შენი წაყვანა პარიზის მსოფლიო გამოფენაზედ. თუ ეს გამართლდა, მაშინ შენი მიზანი ნახევრად მაინც მიღწეული იქნება.

სხვა აქ ახალი არა არის რა.

იმხნევე, ნუ შეუშინდები შენდამი მომართულ მახვილ ისრებს.

მოგიკითხეს: ვერამ, ჩემმა სიდედრმა, ბაბალემ, ნინამ, ვახტანგმა და არჩილმა.

ჩემმა ქალ-ვაჟმა გაკოცეს.

გაგმარჯოს. შიო აქ არის. მოგიკითხა. სიჩქარით ვწერ წერილს. თქვენა, უკაცრავად, როგორც მდივანს, მიჩვეული მაქვს კალამი „თქვენი“-ზედ... შენი ძმა და მეგობარი ალექსანდრე მიქაბერიძე.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 44

1899 წლის ნოემბრის 15. — ალექსანდრე გაბუნიას წერილი |
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ლოლუადან გავიგე შემდეგი: საბჭო სრულიადაც არ არის ვალდებული მაინცადამაინც ქ. მოურავს მიანდოს ვექილობით ქალაქის სადავო საქმეები საწარმოებლად. საბჭოს აქვს სრული უფლება მოიწვიოს იურისკონსულტი — ან მუდმივი, ან საქმის გამოჩენისადაგვარად. სჯობს, იყოლიოთ მუდმივი იურისკონსულტი, უფრო იაფად დაუჯდება ქალაქს.

საქმეების მორიგებით გათავება, რისი უფლების მინიჭებას სცდილობდა ბ-ნი ბერენსი, შეუძლებელია: მაგნიირი საზოგადო საქმეები არასოდეს თავდებიან მორიგებით; ქალაქის მოურავი ვერ მოიცლის თვითონ საქმეებზე საწარმოებლად, მით უმეტეს, რომ უმრავლესობა იმ საქმეებისა უნდა გაირჩეს ქუთაისშიდ; თვით ლოლუას ვერ მოუცლია ეწარმოებინა ქუთაისის სადავო საქმეები. ამიტომაც უსათუოდ საჭიროა იყოლიოთ მუდმივი მცოდნე და შეგნებული იურისკონსულტი.

იმისდა მიუხედავად, რომ სოხუმშიდ თვითმმართველობა შემოღებულია 92 მ. ძალით, 115 მ. აქვს სოხუმშიდ მნიშვნელობა: მისი ძალით შეგიძლიათ ამოირჩიეთ საბჭოს მდივანი და უსათუოდ გამგეობაშიც ის იმდივნებს მერმე. ეს უნდა გექნათ მაშინ, როცა შტატი სდგებოდა და ჯამაგირებს ნიშნავდით, მაგრამ ახლაც არა უშავს. თქვენ ამოირჩიეთ, და მერმე იმას რა შედეგი მოყვება, იმაზედ ნუ ფიქრობთ.

მდივანს შეუძლია იურისკონსულტობაც იკისროს, მაგრამ ეს დამოკიდებულია იმის თანხმობაზედ. ძნელი იქნება ორივე თანამდებობის ასრულება ერთი კაცისთვის.

მარკებს მოხოვნელებს უკანონოდ ართმევს. ამის შესახებ სულ ყველა ხმოსანს შეუძლია შეიტანოს მოხსენება საბჭოშიდ; თვით დაზარალებულებსაც შეუძლიათ იჩივლონ საბჭოშიდე.

დიმიტრიევს კანონით მინიჭებული აქვს ხმოსნობის უფლებები და მავას ვერავინ წაართმევს. ქალაქის თავს შეუძლია, როცა არ არის ამორჩეული მდივანი, მდივნობა მიანდოს, ვისაც უნდა იმას.

ახლა ორიოდე სიტყვა ნიკიფორე კანდელაკზედ. კვირას, დილის 10 საათზედ ვიყავი მასთან — ლევიცი ჯერ არ დაუმტკიცებიათ, მის შესახებ კრებენ ცნობებს (საინტერესოა, ბერენსის შესახებ შეკრიბეს თუ არა?).

ძალიანი გამაკვირვა თვით ბ. კანდელაკმა, როგორც შევიღმა, ეგრე მამამაც — ძალიანი გულიანი კაცი ყოფილა (მადლობა ღმერთს, რომ თვით ღებრნატორობა არ მიუნიჭებიათ მისთვის — «Бодливой корове бог рог не дает» „რას სულელობს ეს საზოკიო — აწუხებს თავისი უსაფუძვლო და უშინაარსო ფრანებით პრისუსტივისა“. ჩემი მეტად კრძალვით და მოწიწებით კითხვაზედ — რანაირად დარწმუნდით მისი საჩივრის უსაფუძვლობაზედ, გაკვირვებულად მიპასუხა — „აბა, სოხუმის პოლიცემისტერი რისი მაქნისიაო, თუკი ცნობებს არ შეგვიკრებსო“; მე კიდე კრძალვით და თავდაბლად (სახუმრო კი არაა — თვით ღებერსკი პრისუსტივის სეკლეტართან გაქვს, კაცო, საქმე) ვეკითხები, რატომ კეთილ არ ინებეთ და საზოკიამ რომ გირჩიათ, იმ საშუალებას არ მიმართეთ-მეთქი, ე. ი. რატომ კომისია არ დაანიშნინეთ საქმის დაწვრილებით გამოსაკვლევად-მეთქი. — ამაზედ ჩემი იუბიტერი შეჩერდა, მაგრამ მაინც თავისას არ იშლიდა: ბერენსს აქ არაფერ შუაშიათ და საჩივარი თ. საზოკიასი უსაფუძვლოაო. მაშინ კი გამახსენდა რუსული ანდაზა: «Затвердила сорока Якова — одно про всякого», და კამათს მეც თავი დავანებე; შევიღმაც უტაკტიკობაზედ დაიწყო რალაცეების ჩმახვა. ბ-მა კანდელაკმა ჟუდრაც დაიწუნა — ფრანზოზად და ნიადაგამოცლილად იცნო მისი მოხსენება საბჭოს წინაშე: ერთი, რომ დასაბუთებულად ფაქტები არ მოუყვანიაო, და მეორეც — ამ სამ-ოთხ თვეშიდ რა უნდა გაეკეთებინათ თავსაო. მე, მონამა ხვთისამა, ვუპასუხე — რომ კეთილ გენებათ და დაგემტკიცებინათ თავმჯდომარე, მაშინ გამართულ სხდომიდან გაიგებდით დაწვრილებით, რა უნდა გაეკეთებინათ თავს და რა გააკეთა-მეთქი, და ახლა კი რა გვეთქმის-მეთქი, ჩვენ ხომ პოლიცემისტერები არა ვართ-მეთქი, რომ სატყვაზედ მართო დამერწმუნოთ-მეთქი.

ყუდრას შესახებ ვუთხარი: ყუდრას რომ დაწვრილებით ფაქტები მოეყვანა, მაშინ მთელი დიდი ფოლიანტი შესდგებოდა, და ამით თქვენ შეგაწუხებდით-მეთქი.

მერმე უკანასკნელად გირჩევთ თქვენ, სოხუმის ხმოსნებს, რომ ქალაქის დებულებას კარგად ჩააკვირდეთ და მისი შინაარსი კარგად გაითვალისწინოთ. ამით მეც მადლობა გამოვუცხადე დარიგება-მასწავლებლობისათვის და თავი დავეუფარე.

თედო, შენ მოემზადე კარგად და, თუ სხდომა მოხდა ყუდრას წინადადების განსახილველად, მაშინ აღძარი კითხვა წყლის მიღების შესახებ, და მოითხოვე, რომ უსათუოდ კომისია იყოს ამორჩეული წყლის უქონლობის მიზეზების გამოსაკვლევად. ამასთანავე, გაახსენე საბჭოს, რომ წყლის მიღები იყო დამტკრებული თვითმმართველობის შემოღების მერმე; ეს საჭიროა, იმიტომ, რომ ბ. ლაკერბაის (თუ ლაკერბაის) განუმარტავს გუბერნატორისთვის, ვითომ მიღების დამტკრევა და კერძო პირებისათვის წყლის მოსპობა ყოფილყოს გარდაწყვეტილი და სისრულეშიდ მოყვანილი დებუტატების მიერ; და თუ ყუდრას მოხსენება არ განირჩა, მაშინ კი შენ თვითონ შეიტანე მოხსენება საბჭოშიდ.

მე თუ მკითხავ, გულწრფელად გირჩევ — სოხუმსაც, მის საბჭოსაც ხმოსნებითურთ — დაანებე თავი; შენ ძალიანი კარგად იცი, რომ იმისთანა მდგომარეობაშიდ, რომელშიც ახლა არის თვითმმართველობა, კაცი შენი მმართველებისა ვერაფერს ვერ გააკეთებს: არის სხვა ასპარეზნი, სადაც უფრო ბევრ ნაყოფს გამოიტანს შენი შრომა, ბუნებით, მადლობა ღმერთს, არა ხარ დაუჯილდოვებელი: წადი, როგორც ფიქრობდი, მაგრე — საზღვარგარეთ და შეისწავლე საყვარელი საგანი. ეგებ იფიქრო ახლა წასვლა ბრძოლიდან გაპარვასა გავსო: აქ კი გამეცინა ღმერთმანი: ნუთუ შენ მართლა ფიქრობ, საზოგადო ბრძოლისთვის უპირველესი პირობა მებრძოლთა თანასწორობა იურიდიულად, ე. ი. დაკანონებული პირობანი ბრძოლისათვის, და განა ეს პირობები გვაქვს ჩვენ? შენ თუ საბრძოლველად ხარ გამზადებული, შენ თვითონ მიხვდები, რანაირ ბრძოლას უნდა მიმართო; ამნაირი ბრძოლა არ აგვცდება და, იმედია, არ დავიხვეთ. შენი ა. გაბუნია.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 45

1899 წლის ნოემბრის 17. — ნიკო ჯანაშიას წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მინდოდა აქამდის მომეწერა შენთვის წერილი და აგრეთვე წიგნი (ლექტურნოსი) გამომეგზავნა, მაგრამ ვეღარ მოვახერხე: აქ, ძველ სენაკში, ფოშთას მოკლებულნი ვართ. თუ ვინმეს შეხვდი და გაატან, თორემ შენ თვითონ უნდა წაიღო ახალსენაკში წერილი თუ ამანათი. ეხლა გიგზავნი

გიორგის ხელით ლეტურნოსა და გუბერნატორის ანგარიშსა. მესამე წიგნი მე ვიტოვებ («Древние писатели о Кавказе»). გუშინ გიორგიმ მითხრა, ვითომ გალიცინს «предостережение» მიეცეს შენთვის და შენის სტატიების გამო „ცნობის ფურცლისთვის“, რის გამოც ეს უკანასკნელი ნაბეზარ ფურცელზე გამოდის თურმე. რამდენად მართალია, არ ვიცი.

მე ეს სამი თვეა, რაც თითქმის არაფერი გამიკეთებია: ცალკე ოჯახის საქმეების გამო, ცოლის ავადმყოფობის გამო, და ცალკე — მოუცლელობის გამო. „მოამბისათვის“ პატარა სტატია დავწერე შავად და ვეღარ მოვიცალე, თითო რად გადამეწერა და გამეგზავნა. ეხლა სულ არა მაქვს დრო: ამხანაგი წითლიძე გამიხნდა ავად და სამუშაო გამოიორკეცდა, ისე კი, ამ ზამთარში მინდა ჩემი სტატიები აფხაზთა შესახებ დავასრულო, და მერე სამეგრელოს მივყო ხელი. პროექტები და „პლანები“ ბევრი მიტრიალებს თავში (მაშ რაში დამეტყოს ანთიმოზის შევიკრძობა) და ვნახოთ.

რაც შეეხება იმას, თუ რამდენი შემიძლიან შემწეობა მოგცე საზღვარგარეთ ყოფნობის დროს, ამაში მენდე. თუ რამე უბედურებაში ჩაჰვარდი, მაშინ რა მოგახსენო, ისე, წლიურად ათ-თუთხმეტ თუმანს მუდამ მოვახერხებ, გამოგიგზავნო.

ჩემი ძმური რჩევაა — უსათუოდ გასწიო საზღვარგარეთ ერთი-ორი წლით მაინც. მომიკითხე კარპეზი, ანთიმოზი, და სხვა ნაცნობნი. შენი ნიკო ჯანაშია.

დაკულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. პირი.

№ 46

1899 წლის ნოემბრის 19. — ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ბატონო ჩემო თედო, ჩაღვადრების პირობა ხელს არ მომცემს. წავიდნენ ისინი თავიანთთვის, მე ჩემთვის, ისევ რაჭველებს და სვანებს მოვუცდი.

ჩემის სახლის კეცენკოს მამულზე გადატანის წინააღმდეგი არა ვარ, კეცენკოს კი, არ ვიცი, რაღაც ეჭვი შეუვიდა, ვაითუ ალექსიმ ათის წლის შემდეგ ჩემი მიწა დაიჩემოსო. ძლივს დავიყოლიე, მაგრამ მაინც რაღაც პირობით უნდა შემეკრას, ვითომც თავისს მიწას 8 წლით მითმობს ჩემის მოურავას მოსახლეობისათვის. დღეს მითხრა, მისწერე ალექსისს, თუ უნდა ჩემს მამულზე გადაიტანოს სახლიო.

ყოჩად ალექსი! 55 ფუთი კაკალი გაუყიდნია. მე ეგ ძალიან მომეწონა, ჩემი შვილები კი ემდურიან ალექსისს: 55 ფუთიდან ერთი გირვანქა ჩვენთვის გამოეგზავნაო, ჩვენი კაკლის გემო გვენახაო!

რკინიგზაზე იმდენი სოქვეს და გადასოქვეს, რომ ახლა დასაჯერებელიც აღარ არის. ნეტა შოსე გაიყვანონ, თორემ რკინიგზას ვინ დასდევს.

თქვენი აზრი ყავრების გაკეთების შესახებ ძლიერ მოსაწონია. ათასს ყავარში ორი მანათი, ოღონდაც, ცოტაა. ეგ ვინ ოხერი ჩაღვადრები ყოფილან, ყველა რომ მუქთად უნდათ!.. ისევ სჯობს, როგორც თქვენ ბრძანეთ, მოვიციდი გაზფხულამდე და მე თვითონ დავაჭრევიებ. მანამ კი, კარგი იქნება ალექსი მოსტატი მოიყვანოს და სმეტა შეადგინოს.

წარმოიდგინეთ, ჩემის ფულისა აქამდის არა ისმის რა, ვეჩინო არასა მწერს ჩემს წერილზე. თუ პასუხი არ მომივიდა, დეკემბრის დამლევს მინდა ქუთაისს წავიდე: ან იქვე ფული ჩამაბარონ, ან არადა იქვე ადვოკატს ვისმე მოვუბრუნებ, სასამართლოში დავა დაიწყოს.

როგორ მოგწონთ „ახალ მიმოხილვის“ დროებით აკრძალვა? ბევრი ვეძებეთ, რაში დაიჩნია ვაზეთმა ის „საუნო მიმართულება“, მაგრამ ვერას მივხვდით. ქალაქიდან მოგვივიდა ამბავი, ველიჩკოს დაბეზღებით მომხდარა ეგ საქმეო, და ამ ორს თვეში „თბილისის ფურცელსაც“ იმავე დღეს დააყენებნო. რუსის უმცროსი ცენზორიც გადუყენებიათ ამ საქმისათვის. თქვენი კეთილისმოსურნე და პატივისმცემელი ალექსანდრე სარაჯიშვილი.

კარგია, ეს წიგნი შევინახე. ალექსისაც ამასვე ვწერდი იმ წიგნში, ცეცხლადიანთ დუქანში რომ დაიწვა. ახლა ისევ თქვენ აცნობეთ ალექსის ჩემი „განკარგულება“.

თქვენ რომ არ მოგეწერათ სოხუმის საბჭოს ამბები, კაცი ვერც კი დაიჯერებდა... კარგი იქნება, ყველა ეგ საოცარი ამბები რუსეთის ვაზეთში გამოაქვეყნო, თუმცა არა მგონია, რაიმე პრაქტიკული შედეგი მოყვას მაგისტანა გამჟღავნებას, ჩვენს გულის მოსაფხანად თუ გამოდგება... ბერენსიც რომ გააგდონ, ვერას მოვიგებთ, იმის მაგიერ ყუღრას დაგინიშნავენ. ამას უეჭველად უნდა მოელოდეთ, რადგან ბრძოლა სისტემატურია, და არა პიროვნული, თქვენც ნიადავს ნუ გამოიცვლით და, თუ ვინიცობაა ბერენსი დაითხოვონ. ოპოზიციას თავი არ უნდა დანებოთ.

არა მჯერა, ბრძოლამ დაგდალოსთ, ან დამარცხებამ ხალისი დავიკარგოსთ. საზღვარგარეთ რომ მიდიხართ, იმიტომ გინდათ საქმეს თავი მიანებოთ. ძალიან მიამა, რომ იშოვეთ წასვლის ღონე და გილოცავთ მომავალს თავისუფლებას და საინტერესო ცხოვრებას. სამწუხარო კია მინც — ქალაქის საქმეს შორდებით; ვინლა იქნება თქვენს მაგიერ ოპოზიციის მოთავედ? თქვენს წიგნებში თუმცა ბევრს უჩიოდით ახლანდელს წესებს, მაგრამ ჩვენის ქართველების გულგრილობაზე არა გითქვამთ რა. უეჭველია, ერთობა გქონდეთ და თქვენი ერთგულნი მომხრენი იყვნენ.

მახსოვს, იტალიაში წასვლას აპირობდით. თუ მიდიხართ, ვატიკანის წიგნსაცავის ხომ არ აპირებთ გაჩხრეკას? ბევრჯერ გამიგონია, ვითამც იქ ქართული წიგნები იყოს შენახული, მაგრამ არ ვიცი, ჩვენს სასიქადულოდ მოგონილი ჭორი ხომ არ არის. ხშირად ვიცი ქართველებმა: ერთ რასმე მოვიგონებთ ჩვენის თავის მოსაწონად და ჩვენვე გვიხარია, გვჯერა ჩვენივე მოგონებული ჭორი და ალტაცებაში მოვდივართ.

მიდიხართ — გზა მშვიდობისა და ღმერთმა ხელი მოგიმართოსთ იქაც. ნუ დაგვივიწყებთ და ზოგჯერ წიგნი მოგვწერეთ თქვენის კეთილისმოსურველსა და თქვენი ამბავი შეგვატყობინეთ ხოლმე. თქვენი პატივისმცემელი ალექსანდრე, სარაჯიშვილი.

კეცენკოს ხვალა ვნახავ და ალექსისთან წიგნს მივაწერიებ.

№ 47

1899 წლის ნოემბრის 24. — რაჟდენ ქუთათელაძის წერილიდან
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! იწერები, განცხადების ფორმას გწერო, მერე სად არის? შენი წერილი ბევრი ვატრიალე, ვკითხე, მაგრამ ვერსად ვერ ვნახე განცხადების ფორმა, სჩანს, სიჩქარით დაგვიწყნია. კვიტანცია, სამწუხაროდ, არ მაქვს. რიცხვი, როდესაც გამოგიგზავნე ქუთაისიდან ფული, არ მახსოვს დანამდვილებით. მისწერე ტრიფონს, სწორედ ფოსტაში დავამლევინე ასმანეთიანი ტრიფონს და კიდევ ვუთხარი, ოცი მანეთი თედოს უნდა გავუგზავნო-თქო. ის მონახავს რიცხვს. საჩქაროდ შემატყობინე ფორმა და მერე შენ იცი...

რაც შეიხება ჩემ არსებობას, ჯერჯერობით გვარიანად ვარ, ვმუშაობ, რაც კი შემიძლია. სწორედ დღეს ჩავებარე გატყავებული მკვდარი პროფესორს და დავიკავე საგალღებულო გამოცდა შახად, ვსახელე, რაღა, ქართველები, მაშ! ბიჭო, რომ იცოდე, მერე რა ლამაზი ქალი გავატყავე, ვაძრობდი ტყავს და თან ვფიქრობდი...!

თედო, აკი მოგწერე, გულისაშვილი ოდესის უნივერსიტეტში არის-თქო. საადან შემიძლია მე ამბები გამოვიკითხო! ისევ შენ მოევლინე მის შეყვარებულ გულს კეთილმყოფელ და მფარველ ანგელოზად. მიმართე ბარათი და მოჰფინე ნეტარების სხივი მის სკეპტიციზმით შეპყრობილ არსებას...

კიევში სამი დღეა რაც მოგვითოვა; მარხილებით დასრიალებენ ქუჩებსა. ყინვა გამეფებულია საგრძნობლად. მე და ჩემი ამხანაგი (სიჭინავა) ვართ ცივოთახში უფულოდ და ველით, აი, ავგრ დაგვიწყებს მარცხენა ხელი ქავილს-თქო, მაგრამ ამაოდ. არავინ ფულს არ გვიგზავნის. ივანე, ალბათ, მიიღებდა მილის ლოდიკას ამდენ ხანს. უსათუოდ გამოიყიდოს. ბევრი კარგი წიგნებია გამოსული-თქო, უთხარი, თუ მოისურვებს, გამოვუგზავნი.

დაგრჩა, თედო, ზურთი და მოედანი. ქეიფობ, რა გიშავს, მე აქ კი ნერწყვს ვყლაპავ... დღეობები და ვახშმები არ აგცილდება. ხშირად დალიეთ ჩემი სადღევრძელო. შეიძლება სიზმარში მაინც დავლიო აქ სამადლობელი ღვინით, ცხადში ღვინო ხომ ოცნებაა. მომიკითხე ყველა ნაცნობები და მოგობრები...! — შენი რაჟდენი.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 48

1899 წლის ნოემბრის 27. — გრიგოლ გველესიანის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! 20 ნოემბრის სხდომაზედ რაზედ გქონდათ სჯა-ბაასი: ხომ თქვენი ქაღალდი არ გარჩეულა? უეჭველია, დეკემბრის ოცს მაინც გაარჩევენ და ამიტომ ჯერ საჩქარო არ არის ვეჭილობის ქაღალდის გამოგზავნა ჩემგან. საქმე ის არის, რომ ჯერ საბჭოში პრინციპიალური გარდაწყვეტილება გავა-დღეს.

1 მრავალწერტილი ჩვენია.

მეკითხები, გუბერნატორმა რომ ჩვენ მიერ არჩეული კაცი არ დაამტკიცოს, რა ვქნათო. ეს ადვილად შესაძლებელია, რომ ასე მოხდეს, და ამის წინააღმდეგ ჩვენ არავითარი საშუალება არა გვაქვს.

მე ამის წინათ აქ ვაზ. «Кутаисские губернские ведомости»-ის რედაქტორ-გამომცემლობა ვთხოვე გუბერნატორს. თუ მან დაამტკიცა იმ პირობებით, როგორც მე ვთხოვე (на арендных условиях), მაშინ ჩემს მაგიერ სხვას, ძლიერ გამოსადეგ, პატიოსან ახალგაზრდას გამოვიგზავნით, თუ არადა — ისევე მე ჩამოვალ.

ამიტომაც გწერ, რომ, უწინარეს ყოვლისა, თქვენთვის საჭიროა პრინციპიალური გარდაწყვეტილების გაყვანა საბჭოში და შემდეგ ყველაფერს მოვაწყობთ. დავშთები შენი გრიგოლ გველესიანი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11215. ავტოგრაფი.

№ 49

1899 წლის ნოემბერი. — ვალერიან გუნიას წერილი
თედო სახოკიასადმი

თედო ჩემო! თავდაპირველად ჩემი სალამი. შენს წერილზე, აი, პასუხი: თურმე დიდი ხანია შენი „პოვესტკა“ მოსულა და გდებულა სადღაც ლურსმანზე. ფული ფოსტაში მოიკითხე. წერილის კილოსათვის ძლიერ გისაყვედურებ... ეჭვი, და ისიც — ჩვენზე?!...

გატყობინებ სასიამოვნო ამბავს. ჩემი ფურცელი გადავეცი გამომცემელ ამხანაგობას, და თუ ხვალ საცენზურო კომიტეტმა დაამტკიცა ჩვენი თხოვნა, პირველ დეკემბრიდან ვახეთი ვადავა ამხანაგობის ხელში.

შენი ფელეტონების გულისათვის „ცნობის ფურცელი“ კინაღამ დახურეს „ნოვოე ობოზრენიესთან“ ერთად. მხოლოდ გაკელმა გადამარჩინა თურმე — მოუხსენებია, სულ ერთია, მალე თვითონ რედაქტორი დაკეტავს და ტყუილად ქართველობას მოვიდურებთო! ასე, ჩემო თედო! ვიცი, რომ ყოველივე ეს გესიამოვნება, მაგრამ თუ ბერენსმა გაიმარჯვა, არა მგონია, შენც რამე ხეირი დაგეყაროს. ის თურმე გუბერნატორთან სჩივის და გუბერნატორი კიდევ მთავარმმართველთან... იცოცხლე. ნინამ და ვალიკომ მოგიკითხეს, იანვარს აქ იყავი, იქნება ქრისტიან მყონო, გითელის ვალიკო პატარა. შენი ძმა ვალიკო.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11226. ავტოგრაფი. წერილი დაწერილია „ცნობის ფურცლის“ რედაქციის ბლანკზე.

№ 50

1899 წლის ნოემბერი. — იპოლიტე ვართავავას წერილიდან
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! დიდი ხანია, რაც წერილის მოწერა მინდა შენთვის, მაგრამ, რადგანაც თითქმის დარწმუნებული ვიყავი, რომ შენ სოხუმში არ იქნებოდი,

აი, დღემდის ვერ მოგწერე ბარათი. ახლა კი გწერ და დარწმუნებული ვარ, მიიღებ კიდევ. საიდან დავიწყო საუბარი? თუნდ ჩემგან დავიწყებ: მე, ძმაო-ჯან, ჯერჯერობით კარგადა ვარ. სამსახურის კმაყოფილი ვარ, რადგანაც კარგს სემინარიაში და ჰუმანურ მთავრობასთან შემხვდა სამსახური. აქაური სემინარია, მისი წესრიგი, ჩვეულება-ადათი, ტრადიცია და მიმართულება დიდად განირჩევა სხვა სემინარიებისაგან: რეჟიმი აქ ნაკლებია, კონდუიტი — შავი წიგნი — არ არსებობს, დევნა-ჩაწერა აუცილებლობას არ შეადგენს, როგორც სხვა სემინარიებში. შეგირდები და მთავრობა ერთმანეთს არ არიან გადაკიდებული, როგორც, მაგალითად, თბილის-ქუთაისში. თვით სემინარისტები, როგორც მდიდარი მამიშვილები (აქაური ეპარქია ცნობილია სიმდიდრით), კობტად იცვამენ, ბევრი ოჯახობა ყავთ ნაცნობი; ბურსაკობა აქ თითქმის გამქარალა. კერძოდ, ინსპექტორი (ერის კაცია) მშვენიერი კაცია: წყნარი, საქმიან მცოდნე, ჰუმანური, მოსიყვარულე. რექტორიც კარგია, თუმცა ცოტა ნერვები კი აქვს აშლილი. მე ვმადლობ ბედს, რომ ასეთს კაცებთან შემხვედრა სამსახური! თბილისში თანაშემწედ ყოფნა, ხომ მოგეხსენება, რომ ჯოჯოხეთია, მომეტებულად ახლა — დიმიტრის ხელში! აქ კი ბერები არ ჭაჭანებენ და მშვენიერადაც მიდის საქმე. ასე რომ, დღესვე მომცენ წინადადება თბილისიან ქუთაისის სემინარიაში გადმოდიო, არ გადავალ. რომ გადავიდე — სულელობა იქნება. სამოთხეს ჯოჯოხეთზე აბა ვინ გასცვლის?.. კორპორაციაც კარგია; მასში კარგი სამხანაგო კაცებიც ურევია!.. აქაურ სემინარიაში ოთხი ქართველი სწავლობს (გურულები). მთავრობა და ამხანაგობა მათი კმაყოფილნი არიან; კარგად მეცადინებენ და კარგად იქცევიან. ეპისკოპოსთან რომ ვიყავი, მითხრა, ეცადე, შენს თანამემამულე შეგირდებს ქართული არ დაავიყო; ქართული წიგნები და გაზეთები მიეციო. უყურე და?! ასე იტყვის თუ არა ფლავიანე, არხანგელსკი და კ? საზოგადოდ, ნიკოლოზს უყვარს ჩვენი მხარე, ქართველობა; ჩვენი ისტორია კარგად იცის. მოვა თუ არა სემინარიაში, ყველაზე წინ ქართველ შეგირდებს გაიძახებს და ჰკითხავს: როგორ ხართო. სემინარიაში ჩვენები მხოლოდ ნიკოლოზის წყალობით არიან მიღებული. გუშინწინ ნიკოლოზთან სადარბაზოდ ვიყავით. მანდ იყო მთელი გენერალიტეტი, წარმომადგენელი ყველა უწყებისა. სხვათა შორის, ერთი მღვდელი მოვიდა ჩემთან და გამომეცნაურა და მითხრა, თქვენ ქართველი ხართო? დიახ-მეთქი. აი, ჩვენს პოლკში, სადაც მე მღვდლად ვმსახურობ, ქართველი სალდათებია (110). როცა ზოგი მათგანი ავად გახდა, აღსარება ვერ ვათქმევინე, რადგანაც ერთმანეთის არა გაგვეგება რაო. მხოლოდ ათმა მათგანმა იცის ცოტათი რუსულიო. ამ დროს ნიკოლოზი მოგვიახლოვდა და, რომ შენიშნა, მღვდელი ქართველებზე მელაპარაკებოდა, ლაპარაკში ჩაება... სხვათა შორის, ამ მღვდელს ურჩია: გამოიწერე „მწიკემსიო“ და „წერა-კითხვის საზოგადოებიდან“ იაფფასიანი ბროშურები და სალდათებს დაურთიეო... ამასთან გაიცინა და მითხრა, მე ქართული წიგნა ჯერ არ დამვიწყებია, ერთხელ როდისმე სალდათებს ქართულად უწირამო. აი, როგორ ეინტერესება ქართველები ნიკოლოზს! თუ საჭიროდ სცნო — ამის შესახებ გაზეთში ჩააგდე რამე — «для поучения и на-зидания других».

სხვა, თქვენკენ რა ამბავია? სოხუმი და მისი „ღლასნები“ როგორ ბოგინობენ? უთავო თავი როგორ თაობს? შენ ისევ ისე სიქას აცლი კრებებზე? ქალაქის საქმეები როგორ მიდის? თეიმურაზი და ლუკა ისევ ისე ორატორობენ? შენ ახლა სად ცხოვრობ? გაქვს თუ არა ისეთი კუნჭული, სადაც შეგეძლოს მოიდრიკო თავი შენი? გიორგი ბარკალაია რას შერება? ხომ არ აერია დაეთარი? ქალაქში ხომ არ ყოფილხარ ამ დროებით? «Новое обозрение» მიგიკეტეს განა? ერთი «ДОХОДНАЯ СТАТЬЯ» დაგკლებია თედოჯანი! სხვა, ჩვენებურ გაზეთებში რა ამბავი? თქვენს უმორჩილეს მონას „კვალმა“ ხომ არ გააძრო ტყავი? ჩემი უკანასკნელი წერილების პასუხი ხომ არაფერი იყო „კვალში“? თუ იყო, ვთხოვ მიმოვნო და გამომიგზავნო. საინტერესოა ჩემთვის. შეიძლება საპასუხო რამე იყოს...

ჩემი ორი წერილი, რომელიც „მოამბეში“ გავგზავნეთ, ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამ, არაფერი ისმის. ტყუილად ჩამიარა შრომამ! თედო, თუ ძმა ხარ, როგორმე დამიბრუნე ის წერილები. შეიძლება აკაკის კრებულისათვის გადავაკეთო... საზოგადოდ „მოამბე“ რაღაც არ მწყალობს. ღირსად არ სთვლის, ჩემს წერილებს ადგილი დაუთმოს. დეე, გააჭრელოს თვისი ფურცლები ხშირად არავისთვის არა საინტერესო თარგმანებით! აკი იმისთვისაა, რომ ძლივსღა სუნთქავს! მე „ივერია“ მომდის, მინდა „კვალი“ გამოვიწერო, თუმცა ქებატათ კი ვარ ცოტა. ბევრი საყიდლები შემხვდა მოსაწყობად. „ცნობის ფურცელი“ რას შერება? ხომ არ დაკეტილა?.. მომიკითხე ანთიმოზ, მექი, ტერეზია და თამრო და სხვა ჩემი იქაური ნაცნობები... აბა, შენ იცი თედო, როგორ ახალ ამბებს მომწერ. ველი დაუყოვნებლივ შენს წერილს. თედორე მომიკითხე (შენი ძმა). სანდრო სად არის? სამსონის ამბავი რა იცი? აქვსენტი და მისი ცოლი? შენი ძმა და მეგობარი იპო. ჩემი ადრესი: Симферополь. Духовная семинария. Помощник инспектора И. П. Вартагава.

დაკულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 51

1899 წლის დეკემბრის 2. — რაფიელ ისარლიშვილის წერილი
 თედო სახოკიასადმი

მარად პატივცემულო თედო! ძალიან მაკვირვებს, რომ თქვენ სრულიად არას მატყობინებთ, შესახებ გამოფენისა არცერთ ჩემ წერილზე არას მწერთ. იქ საქმე კარგად მიდის და იმედი მაქვს, რომ ჩქარა შევასრულოთ ყველა კოლექციები როგორც ნაწარმოებთა, ისე შესახებ სამეცნიერო ნაწილთა. თქვენი პარიზში წასვლის გამო ყოველივე ღონისძიებას ვხმარობ, რომ როგორმე მოვროვდეს საჭირო სუმა, რადგანაც იქ მინდა უეჭველად ბიურო ვიქონიოთ და შეუდგეთ საქმეების გაკეთებასა.

გთხოვთ, მომწეროთ ადრესი პრინცესა მიურატისა, როგორ გავუგზავნოთ იმასაც მოწვევა? და აგრეთვე მინგრელსკის უპრავლიაუჩსა¹ და გიორგი (გლ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ბერნატ.) შარვაშიძის უბრაველია უჩისა¹. ამათი შემწეობანი იქნება დაგვეხმარონ და გამოგზავნონ ნაწარმოებები და სხვა საგნები.

მამ ჩქარა, იმედი მაქვს, ამის პასუხს შემატყობინებთ. მარადის დავრჩები თქვენი კეთილისმსურველი რ. ისარლიშვილი.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11244. ავტოგრაფი. წერილი დაწერილია ბლანკზე: **Организационный комитет по участию землевладельцев тифлисской и кутаисской губерний на Парижской всемирной выставке 1900 г.**

№ 52

1899 წლის დეკემბრის 8. — იაკობ ფანცხავას წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! იძულებული ვარ ამ ბართით შეგაწუხო. გუშინ დეპეშა გამოგიგზავნე და გთხოვდი, რომ ცდა და გარჯილობა არ დაგეზარებია, რათა თქვენს საბჭოს ქ. სოხუმის ელექტრონით განათების გაკეთება მიენდო. „ოლშევიჩი და კერნი“-ს ფირმისათვის. საქმე ის არის, რომ ამ ფირმის წარმომადგენელი ვ. ა. ნიკოლაიჩევი აქ, ფოთში ცხოვრობს, ავერ სამი თვე მეტი იქნება. ეს ახალგაზრდაა და ფრიად პატიოსანი კაცი. მან მხოლოდ გუშინ შემატყობინა, რომ ქ. სოხუმის თავი, ბ. ბერენსი, ხვალ საბჭო მოახსენებს, რომ ელექტრონით განათება სოხუმისა ჩვენს ფირმას მიეცესო. მაგრამ გავიგე, რომ სახოკია ბერენსის წინააღმდეგ პარტიას მეთაურობს და ამიტომ, შესაძლებელია, ბერენსის მოხსენება მან და მისმა პარტიამ ჩაფუშონო. ამიტომ მან მოხოვა, მისწერე სახოკიას, არ ეწინააღმდეგოს ბერენსის მოხსენებასო. რადგან გუშინვე ბართი ველარ მოგისწრებდა, ამიტომ დეპეშა გამოგზავნე. ახლა ბართს გიგზავნი. საქმე ის არის, რომ ეს ფირმა ძლიერი და პატიოსანი ფირმაა. გარდა ამისა, ამ ფირმამ გააკეთა ელექტრონის განათება ბორჯომში და ბათომში, ყველგან ემაღლიერებია. ესევე ფირმა აიღებს დღეს ან ხვალ ქ. ფოთის ელექტრონით განათებას. იმიტომ გეხვეწები, რომ კარგად ვიცო, თუ რა კარგი ფირმაა ეს ფირმა. რაკი გინდათ, უეჭველად გაანათოთ ელექტრონით სოხუმი, ისევე ისა სჯობია ამ ფირმას გააკეთებინოთ. იცოდე, რომ მე ამით არაფერს არ ვიგებ. მიტომ გთხოვ, რომ ეს ნიკოლაიჩევი ფრიად პატიოსანი ბიჭია, ძლიერი მომწონს და პატივსაც ვსცემ. ამიტომ, მისთვის რომ ვისმე რამე დავავალო და შევეხვეწე, ეს მოვალეობად მიმაჩნია. სხვაფერ მშვიდობით. შენი მცირე ბართი მივიღე. მთხოვდი ვიღაც კუკავასათვის. მას ვუშოვე სამუშეარი. აწი მასზე ჰკიდა. თუ ერთგული და მუყაითი მშრომელი იქნება, არ დაითხოვენ. ნახამდის. იმედი, მალე გამოივლი აქეთ. დარწმუნებულად ვარ, თხოვნას შემისრულებ და ოლშევიჩს და კერნს დიდს დახმარებას გაუწევ. შენი ძმა და მეგობარი ი. ფანცხავა.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

¹ ასეა საბუთში.

№ 53

1899 წლის დეკემბრის 5. — ივანე ბურჭულაძის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მივიღე შენი წერილი და ვისმინე, რაც ეწერა. ვაშაკიძის საქმე ისე მეწყინა, რომ ორი დღეა, ჩემს ხასიათზედ არა ვარ. ექვთიმე ვაშაკიძე არის კარგი ნაცნობი ჩემი და თან კაცად შენ თუ იცნობ, არ ვიცი, და მე რომ მისი ამბავი ვიცი, სწორეთ ხელიხელსაგაგმანებელია. ახლაც ისე მტკივა გული, რომ ის არ დაგვინიშნეს, რომ თითქოს ტყვია იყოს ჩემს გულში ჩამჭდარი.

სწორედ ამისთანა დღეში ჩავარდნას ყველაფერი სიკვამლე სჯობია, თითქოს პირი შეუკრავთ, რომ არავინ ჩვენებური არ ჩამოუშვან ამ მხარეში!.. სხვა, შენ რომ მწერ მკურნალის შესახებ, მართალი არც მე ვიცი, რა იქნება. ეს კია, რომ ახლა სრულებით არავინ არის მკურნალი. აქ დროებით ბარსკი არის, დღეს მოეთრა თავშესაფარში, მაგრამ არცერთი ავადმყოფი არ მიიღო, თუმცა 15-მდე კაცი უცდიდნენ, და მხოლოდ მამასახლისის მოწმობა გამოართვა, რომ დღეს იყო აქა და ფულს მიიღებს ხაზინიდან.

ჩემის აზრით, ურიგო არ იქნება, მაგრამ საჭიროა განცხადება მოკლედ, რომ ამა და ამ დანიშნულს დღეს მკურნალი მიიღებს ავადმყოფებსა და მაშინ ერთი-ორი კვირის განმავლობაში, როდესაც ხალხი გაიგებს, ავადმყოფები ბევრი იქნება და, უკანასკნელი, თითო მანათს მაინც კი მიცემენ განასინჯებს.

თუ ისურვებს, სცადოს და მე, ჩემი მხრივ, რაც შეიძლება მოვინდომებ. დანიშნულ დღედ უნდა იქნას კვირა და სამშაბათი. კვირა კი აჯობებს. თუ მკურნალი მოიცლის.

სხვა, ძმაო თედო, ცხენი მომპარეს მიხაილის მამულის მოიჯარადრეებმა. იქ მყავდა, ნაჩაღევში, კარგი ბალახი იყო, და ახლა სამი კვირაა ვეძებ და ვერ ვიპოვე. 80 მან. დამიჯდა ცხენი და ქე წამართვეს იმ უსინდისობემა. ახლა რა ვქნა, არ ვიცი. ვფიქრობ, გადავახდევინო, რომ მეორეხელ ვერ გაბედონ, თვარა აწი აღარაფერს არ შემარჩენენ. ექვიც მაქვს რამოდენიმეზედ. ერთი სიტყვით, ამ დროებში ეს ორი ამბავი ძრიელ ცუდი შემხვდა და მოწყენილი ვარ.

შენ ახლა ისევ „თბილისის ფურცელს“ უნდა მიჰმართო — აბა სად წახვალ?..

„პეტერბურგის უწყებები“ უფრო სერიოზული გაზეთია და მაგეებისთვის არ დასვრის თავის ფურცლებს. შენი ივანე ბურჭულაძე.

ჩვენი ამხანაგობის რა ჰქენით?..

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 54

1899 წლის დეკემბრის 15. — ალექსანდრე მიქაბერიძის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! შენი წერილის შინაარსის თანახმად, მოველაპარაკე ისარლიშვილს. ჯერჯერობით მათ არავითარი გარდაწყვეტილება არა აქვთ იმის შე-

სახებ, თუ ვინ წაიყვანონ პარიზში, ხოლო ყოველ შემთხვევაში, იქ წასვლა შენ არ ავცლებს. ისარლიშვილი ამბობს, რომ შვიდ-რვა თუმანს დაუნიშნავთ თვეშიო. შენ ხომ იცი, როგორ ატესტაციას მიეცემდი შენს შესახებ. გადავრე მთლად ბებერი. სწორედ ამისთანა კაცი მინდაო — ბრძანა ბ-ნმა ისარლიშვილმა. ასე, ჩემო თედო, შენ კი პარიზში ამოკრავ თავს, მაგრამ სოხუმის ქალაქის საქმეებმა კი რა ჰქნას. უშენობა მანდაურობას ძლიერ დაეტყობა. ბარკალაია გაამბობდა შენი კორესპონდენციების თავგადასავალს. გოლიცინი თურმე ძლიერ ცხარობდა. როგორ, ჩემ ჩინოვნიკებს, ვინ ბედავს, რომ მილანძღავსო და სხვა და სხვა. „ცნობის ფურცელი“, როგორც შენც ვაიგებდი, „მოამბემ“ შეისყიდა და პრემიერობა გიორგი ლასხიშვილს ჩააბარა. ამასთანავე, ალექსანდრე ჭყონიამ შუამდგომლობაც აღძრა, პროგრამა მომეცითო. თუ პროგრამა მიცეს, მაშინ არა უშავთ, კარგად წაიყვანენ საქმეს, და თუ არა, შენს მტერს, მკვდარი მკვდარს გადაეციდაო, რომ იტყვიან, სწორედ ის იქნება. შიო ქალაქში გადმოიყვანეს ორი-სამი თვით, და იმედი აქვს, სულ ქალაქში დარჩეს. შენს შესახებ ვუთხარი, რად წერილს არ სწერ-თქო. მეო, მითხრა მან, თედოსაგან პარიზიდან მოველოდი წერილს და პასუხს მანამდის არ მიეცემ, ვიდრე დაპირებისამებრ პარიზიდან წერილს არ მივიღებო. ასე, ჩემო კარგო, ისევ სჯობს, პარიზში წახვიდე და შემდეგ გამართო კორესპონდენცია შიოსთან.

თვრამეტს ამა თვეს, როგორც გაზეთებიდან ამოიკითხავდი, „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სასარგებლოდ კონცერტს ვმართავთ. მონაწილეობას ღებულობს, სხვათა შორის, გამოჩენილი მომღერალი — კენინა გურამიშვილისა. ყველანი მოუთმენლად მოელიან ამ კონცერტს. ვნახოთ, რა გამოვა რისგან. სხვა, აქ ძრიელ დავგიზამთრდა. შეშა ისე გაძვირდა, რომ 50 მან. ფასობს საყენი. მაშ, წარმოდგენილი უნდა გქონდეს, როგორ გკანკალვთ სიცივისაგან. ჩვენებმა სიყვარულით მოგიკითხეს. ჩემი ირაკლი დავაჟკაცდა, თამარა მთლად ენად გადაიქცა. როცა ჩამოხვალ, ბევრი კარგი ლექსების მოთხრობით დავატკბობს. ასე და ამნაირად. შენი მარადის ძმა და მეგობარი ალექსანდრე მიქაბერიძე.

მოგიკითხა ალექსანდრე სარაჯიშვილმა დიდის და დიდის პატივისცემით. — კაცო, რა ვქნათ, იმ კაცს დახმარება უნდა, გამოსადეგი კაციო, ბრძანა თავის ჩაქნევით ჩვენმა ქართველმა გერმანელმა.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 55

1899 წლის დეკემბრის 16. — შიო ქუჩუკაშვილის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმავ თედო! შენგან გამოგზავნილი წერილი სწორედ 14 დეკემბერს მივაღე. შენი მოთხრობის ბეჭდვა უკვე გათავებული იყო. მახლას! სულ გაფუჭებული გზების ბრალია ყველაფერი.

რაკი შენმა წერილმა დაიგვიანა და გასასწორებელმა ლექსმაც გვიან მოაღწია ჩემამდის, რაიცა ძლიერ გეწყინება შენ, ამის სამავგიროდ შემძლიან

გახარო შემდეგი: ყოვლად სამღვდელო კრიონმა მომავლის იანვრიდამ აღ-
გვითქვა ყოველ თვე ოც-ოცი მანეთი. ოღონდ კი გაკეთდეს რამე ჩემის ოცის-
მანეთითაო, ოღონდ ამ ოცმა მანეთმა ვისმე მოუტანოს სარგებლობაო, და რო-
გორ დავიშურებო. იანვრიდამ, სადაც დამინიშნავს ალაგსო, იქ გავუგზავნი
ხოლმეო.

ვინაიდან შენი ადრესი არ იცოდა, ამიტომ დამავალა, მეუწყებინა შენ-
თვის ზემოხსენებული. ყველანი დიდის სიამოვნებით გიგონებენ ხოლმე, ბიჭო.
ყველასაგან დიდი მოკითხვა. შენი თეთრი შიო ქუჩუკაშვილი.

შავი შიოც აქ არის ახლა.

დ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონ-
დი, ხ. № 11284. ავტოგრაფი.

№ 56

1899 წლის დეკემბრის 19. — გიორგი მაჭავარიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმავ თედო! იმ დღეს წიგნები გამოგიგზავნე: 1) კარგარეთელის ნოტე-
ბი — რვა ცალი, რომელიც გუნიასაგან ვიყიდე ნახევარ ფასად, ე. ი. 1 მან.
2) კარგარეთელისავე ახალი ნოტები — 50
3) Грузинские поэты в образцах — 30 და
ლექსიკონი ოცი წიგნი. — ამათ გამოგზავნაზედ დაიხარჯა 59

2. 39.

ამანათი ფასდადებულია, რომელსაც მივიღებ — 2 მან., დანარჩენი შენ-
ზედ იქნება. ილ. იმერლიშვილთან გავიგებ — რატომ არა გზავნის ფულს.

„ცნობის ფურცელი“ (ქართ. ამხ.), ე. ი. ალექსანდრე ჯაბადარმა იყიდა
ალექსანდრე ჭყონიას რედაქტორობით. ფულად გუნიასთვის არაფერი არ მიუ-
ციათ, მგონი, მხოლოდ მიმდინარე 1899 წ. გუნიას ხელისმომწერთ (580 ცა-
ლამდის) 1 დეკემბრიდან, ჩვენი ხარჯით, ვუგზავნით გაზეთს, მომავალ წელს
ორივე გამოცემა ერთი თუმანი ეღირება ყველასთვის და, რაც ორთავ გამო-
ცემიდან ერთად 800 ხელისმომწერზედ, ე. ი. 8 000 მან. მეტი შემოვა; 15%
გუნიასია ხუთი წლის განმავლობაში.

„ცნობის ფურცელს“ 10 დეკემბრიდან „მოამბის“ ამ წლის ხელისმომ-
წერთაც ვუგზავნით, რასაკვირველია, უფასოდ.

„ცნობის ფურცელს“ ყოველდღე ადგენს გიორგი ლასხიშვილი, რომელიც
გადაჭრილ გასამრჯელოს იღებს; ესევე თარგმნის დღისით მოსულ დეპეშებს.
ღამის დეპეშების თარგმნა განაწილებული აქვთ მორიგეობით „მოამბის“ სა-
რედაქციო წრის“ წევრებს. საკუთარი კორექტორიცა ჰყავს „ცნობის ფურ-
ცელს“ ჯამაგირით.

რაც შეეხება „პროგრამას“, დღე-დღეზედ აპირებენ თხოვნის მირთმევას.
უნდათ თხოვნ, რომ ნება მიეცეთ, ყოველიფრის გარდა, „პოლიტიკური“ გან-
ყოფილებისა. იმედი დიდი აქვთ, რომ ნება შექველად მოუვათ. თუ ნებართვა

არ მოუვიდათ, საქმე ძალიან ცუდად იქნება. ეხლა ძლიერ იტანჯებიან, რადგან ჟურული დიდ თავისუფლებას აძლევს წითელ მელანს. ასეა საქმე ჯერჯერობით.

ჭალადიდელის ლექსებს ვერ გიგზავნი იმიტომ, რომ სამსონამ — არ ვიცი, არა მაქვსო!

ჩვენს კიოსკში ცვლილება მოხდა. მე დეკემბრის პირველიდან სტამბაში ვმუშაობ, კიოსკი კი ლიზა მესხიშვილს ჩავაბარეთ — თვეში 15 მან. ჯამაგვრით, შენი გოორგი მაჭავარიანი.

დაცულა თედო სახოკიას საოგასო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 57

1899 წლის დეკემბრის 21. — ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ბატონო ჩემო თედო, თქვენი წიგნის პასუხი დამიგვიანდა. მერე წერა რომ დავიწყე, თქვენს წიგნში ვნახე, რომ ნოემბრის დამლევს რუსეთში აპირებდით წასვლას. გადავდე თქვენთან წერა და, რაც საქმეს შეეხებოდა, ალექსის მივუწერე.

თქვენი მამულის პლანის თაობაზე ჩემს დისწულს რიჩკოვს მივუწერე და, აი, რასა მწერს: Участок Сахокия был обмежеван Тихоновым в 1885 году, но только в этом году в марте месяце им был составлен оригинальный план. Копия с него будет делаться в будущем, т. е. 1900 году, так что есть надежда через год получить ее у начальника Сухумского округа. Наследникам Сахокия остается только запастись терпением и ждать очереди, так как без очереди по распоряжению Голицина (не знаю насколько это верно), планы никому не выдаются. За мою бытность было несколько случаев подобных просьб, но все они «оставлялись без последствии» и владельцы уезжали ни с чем, истратившись только на марки и испытав все прелести канцелярских хождений.

ასე ყოფილა თქვენი საქმე. ისლა დარჩა, რომ მოთმინებითა თქვენითა მოიპოვოთ პლანი თქვენი. მე კი ჩემს დისწულს დავაჩივებ, თუ საქმის დაჩქარება შეიძლება, თქვენს კოპიოს „ოჩერედი“ არ ასცდეს მაინცა. ეგ ადვილია, რადგან იქვე მსახურობს და თვალყური ექნება.

დიდი ხანია თქვენი წიგნი არ მომსვლია და, რაც ის საცოდავი „ნოვო, ობოზრენიე“ დახურეს, სოხუმის ამბავი არა ვიცი რა — „მოამბიდან“ კი ვხედავ, რომ ისევ თქვენებურად ყოჩაღად ხართ. იყავით თუ არა ხერსონში და რა შეიტყვით თქვენის ქალაქის მოურავის შესახებ? ვაზეთებში წავიკითხე, რა საშინელი ქარი და ავდარი იყო შავს ზღვაზე. ქარიშხალს ხომ არსად მოჰყვით და ტრაპეზონში ან სტამბოლში ხომ არ ყოფილხართ?

ჩემი საქმე როგორღაც ცუდად აჩის. ფული აქამდის გროშიც არ მოუციათ. ზედისზედ წაგნებსა ვწერ ვუჩინოსა და ზელენის, და პასუხსაც არ იძლევიან. არ ვიცი, რას მიპირებენ. იმასაც არ მატყობინებენ, შეუძლიათ ნებით გამოართვან რამე მაქსიმოვს, თუ საქმე სასამართლოში სადაოდ უნდა

გახდეს. თუ შობამდე პასუხი არ მოვიდა, ქუთაისს ვაპირებ და [იქნებ] გადაწყვეტილი სიტყვა ვათქმევინო.

არც სოხუმიდან მომივიდა აქამდის ვვოდნი ლისტი. ამდენი სიმამაძალე შეიძლება? ამ საქმით თავი მოგაბუზრე: თუ შეიძლებოდეს, ერთიც შეიარეთ უპრავლენიაში და იკითხეთ: მომცემენ თუ არა იმ ოქმსა? ისიც შემიტყუეთ. დამტკიცეს ალექსი აბუზიკაძე ან მისცეს ნება თოფის ტარებისა?

შენს მტერს, ჩვენ რომ ხარჯის გაწერას გვიპირებენ... სოხუმის მაზრაში დესეტინაზე, რიცხვთა შუა, შვიდი შაური, ასე რომ, წელიწადში 350 მანეთი გადასახადი დამედება. მართალი უთქვამთ, რუსეთის ფინანსის პოლიტიკა იმაშია, რომ ხალხის გაყოტრებით ხაზინა გაამდიდრონ.

აქაური ამბავი რა მოგახსენოთ? ცოტანი ვართ და, ვინცა ვართ, ერთმანეთს დაეშორდით. იანვრის დამლევს ჩვეულებრივს ქართულს საღამოს ვმართავთ. არა მგონია კი, დიდი შემოსავალი დავვრჩეს. აქამდის აქაურ ბეგებს შემოწირვით გამოვდიოდით, ახლა კი ესენიც ჩვენ თავადახნაურობასავით გაყოტრდნენ.

როგორ მოგეწონათ „მოამბის“ და „ცნობის ფურცლის“ შეტყუება? „ცნობის ფურცელი“ კი ძალიან გაუსუფთავებიათ, რაც ნავავი იყო, ყველა გამოჰგვეს და... შიგ ალარა დარჩა. მე ის მაფიქრებს, იმდენმა კორესპონდენტმა იმერეთიდან რომ იწერებოდნენ, ახლა რაღა უნდა ქნას, სად უნდა სწეროს?

მოგილოცავ ბედნიერ დღეებს და ახალ წელიწადს, ღმერთმა ქნას, წლები ვანდელს სჯობდეს, აღარ დავმარცხდეთ და მტრის გულისა არ გავხდეთ, მანდაურები, ვისაც ვახსოვდე, მომიკითხე.

თქვენი პატივისმცემელი და კეთილისმოსურნე ა. სარაჯიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11275. ავტოგრაფი.

№ 58

6 1899 წლის დეკემბრის 21. — რაჟდენ ქუთათელაძის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მივიღე ოცდახუთი მანეთი. უნდა გითხრა სიმართლე, ზიარბასავით მომიწწრო, ძალიან გლახად იყო ჩემი საქმე. ახლა კი არა მიწავს რა. იანვრის პირველ რიცხვამდის გამოწყობილი მაქვს საქმე. მაშინ კი შენ იცი — დანარჩენი 25 მ. მოამაშველე. ერთ თვეს იმით გავათოხაროებ — შემდეგისთვის კი რა მოგახსენო!... მოგვიახლოვდა უნივერსიტეტში ფულის შეტანას დრო, იმედი მაქვს განთავისუფლების, რექტორს უკვე მივეცი თხოვნა სიღარიბის მოწმობით. დამპირდა განთავისუფლებას, ვნახოთ...

უნივერსიტეტში ლექციების კითხვა ორი კვირაა რაც შეწყდა. ჩვეულებრივ, საშობაოდ — 15 იანვრამდის არ დაიწყება ლექციები. რომ მეტი ფულია მიქონოდა, შეიძლება კიდევ ჩამოვსულიყავი ერთი თვით, მაგრამ, ერთი უფულობა და, მეორე, სისოროეა მიზეზი, აქ რომ ვრჩები. ჩემი საქმეები ჯერჯერობით კარგად მიდის უნივერსიტეტში, აწიც იმედი მაქვს, გავფონავ. ჯანიც

არ მღალატობს ჯერჯერობით. მალე შეეუდღებები მასაჟის სპეციალურად შესწავლას. ასე რომ, ზაფხულში მოხედავს ღმერთი მანდაურ მანდილოსნებს, უსასყიდლო მასიორი ვეყოლები.

სტუდენტობაში ძალიან მყუდროობაა, არავითარი საწინააღმდეგო მოძრაობის ნიშანი არ არის. გადაწყვეტილია საერთოდ, პრინციპიალურად, წრებში: ორი წელიწადი დაიცადონ, შემდეგ — კიდევ ეცდებიან გაუმკლავდნენ ძალმომრეობას. ნაყოფს მომავალი გვაჩვენებს.

განათლების მინისტრი დაეკითხა ყველა უნივერსიტეტების მმართველობას იმის შესახებ, თუ რას შეუძლია სტუდენტების ამბოხების მოსპობა. სხვა უნივერსიტეტების პასუხი არ ვიცით, კიევისამ კი უპასუხა კატეგორიულად, რომ ამბოხებას მოსპობს მხოლოდ წესდებების შეცვლად. (ნამდვილი წყაროებიდან ვიცით). მოსალოდნელია, სხვა უნივერსიტეტებიც ასეთ პასუხს მისცემენ. შეიძლება ბოლო მოედოს თანამედროვე კანცელარიულ წესწყობილებას უნივერსიტეტებში, თუმცა კი ვეჭვობ. მთავრობას სურს, და კიდევ საჭიროა მისი არსებობისათვის, რომ რაც შეიძლება მეტი ყავდეს გონებრივად ვიწრო ფარგლით შემოხაზული და ცალმხრივი სპეციალისტი, აღზრდილი ფორმალიზმის და კანცელიარული, უშინაარსო ბიუროკრატიულ ნიადაგზედ. ასეთი აღზრდილი პირები ადვილად შეურიგდებიან მთავრობის ძალმომრეობას, ჰეუერებებს მათ ძალას თავის პირად ინტერესებს და იწყებს არსებული მდგომარეობის სამსახურს პირად კეთილდღეობისათვის. კარგად გრძნობს ამას მთავრობა და კიდევ ყოველ ძალ-ღონეს ხმარობს, შეამციროს ნამდვილი განათლების ფუნქსიონალი — ფორმალიზმით, მაგრამ შესძლებს კი?! ადრე თუ გვიან სინათლე და ჰეშმარტება თავისას იქმს... ჩვენი საქმე ასეა, მაგრამ თქვენ რას აკეთებთ სოხუმელები, რატომ არ მომწერე, თუ რითი დაბოლავდა ჟღერას მოხსენება ბერენსის შესახებ?..

თედო! გიგზავნი ორ სურათს — ერთი შენ, და ერთიც გადაეცი სინაზის და ეშხის გვირგვინს, სოხუმელების თვალს, შეიძლება ხანდისხან დახედოს და მოვაგონდე. გაგიკვირდება, ვიცი, სურათებისათვის ფულის დახარჯვა ჩემი ბიუჯეტის პატრონის მხრივ, მაგრამ მაიძულეს გადამეღო სურათი. მომთხოვეს უნივერსიტეტში ორი სურათი — ერთი უნივერსიტეტს უნდა სამახსოვროდ, ერთიც — ჟანდარმების უფროსს მოუსურვებია. მეც რა გზა მქონდა, დავაკმაყოფილე მათი თხოვნა. მივიღე ქისა. ვერ წარმოიდგენ რა სასიამოვნო იყო ჩემთვის ეს საჩუქარი, სამახსოვრო. ნათლად მიმტკიცებს ეს ფაქტი, რომ კიდევ ყოფილა მანდ დარჩენილი ჩემი ხსოვნა. გადაეცი მაღლობა უმაღლესი, ვინც მომიგონა. უთხარი, რომ ქისა თავისი ბეჭდებით ზონრით გულზედ მაქვს დაკიდებული, როგორც ავგაროზი-თქო. სალამი მანდაურებს, განსაკუთრებით, ზომ იცი ვის?! ნახვამდის, მოგილოცავ მომავალ დღესასწაულებს. ბინა გამოვიცვალე, ჩემი ადრესი: Киев, Тимофеевская ул. д. № 2, кв. 5. შენი რაჟდენი. ძალიან დაგვითბა კიევში, თოვლი დნება.

№ 59

1899 წლის დეკემბრის ბოლო. — გრიგოლ გველესიანის წერილი
თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! გავიგე ჩემი ამბავი მოწერილის ტელეგრაფით. ვნახოთ, დამტკიცების პროცედურა რას მოგვიტანს. მაცნობე დაწვრილებით 20 დეკემბრის სხდომის ამბავი. მე რა სახით ვარ არჩეული? საბჭოს მდივნად, თუ, ამასთანავე, გამგეობის მდივნის მოვალეობანიც ჩემ კისრად იქნება? როგორც ეტყობა, სხდომაზედ მხოლოდ 25 ხმოსანი ყოფილა. ნეტავ მთლად რამდენი ხმოსანია? რამდენია ქართველი და რამდენი რუსობა? უეჭველია, ერთი-ორი თვე მაინც გავა დამტკიცებამდე. ერთი სიტყვით, მაგ სხდომის ყოველივე დაწვრილებით მომწერე. რა სჯა-ბაასი გქონდათ, ბერენსი რას ამტკიცებდა და სხვ. შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

დრანდის ექიმად წარმოდგენილია ექვთიმე ვაშაყიძე.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11211. ავტოგრაფი.

№ 60

1899 წლის დეკემბრის 31. — გრიგოლ გველესიანის წერილი თედო
სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ჯერ იმ ფერშლის შესახებ, რომელზედაც შენ მწერდი, გაცნობებ. ჩემ ძმას ყველაფერი ავუსხენი და წერილიც გარდავეცი მას. მან მითხრა შემდეგი: რაც შემიძლია, წინადაც დავეხმარე მასო და ეხლაც კიდევ რაიმე რომ შეიძლებოდეს და ჩემ ხელთ იყოს ყველაფერიო, მაშინ მისთვის არაფერს დავიზარებდიო. მაგრამ ეხლა საქმე მასში მდგომარეობს, რომ ჯერ ერთი, ეს ფერშალი მთხოვსო კიდევ ერთი თვის „ოტპუსკსაო“. ამის შესახებ უნდა ვითხრაათო, რომ მას მეორე თვის „ოტპუსკი“ ფაქტიურად უკვე ჰქონდა, ვინაიდან მიცემული ჰქონდა ერთი თვის „ოტპუსკი“, და შემდეგ კიდევ მან თვითონ თავის ნებით გადააცილა ვადა, და თითქმის ორი თვე უკვე სრულდება და ჩვენ მისთვის არა გვითქვამს რაო. ასე რომ, მე ჩემის უფლებით მეტი არაფერი შემიძლიაო. რაც შეეხება ოზურგეთის მაზრაში გამწესებას, ამის შესახებ ჩემმა ძმამ სთქვა, რომ იქ ჯერ არავითარი თავისუფალი ადგილები არ არისო და, რომ იყოს კიდევო, არც დანიშნამენო, ჩემის აზრით, რადგან რევიზიის დროს სერგეენკო მაგ ფერშლით ძლიერ უკმაყოფილო დარჩენილა და ოზოტლობდა თურმე მის დათხოვას, — სულ არავითარი ცოდნა აქვსო და სხვ. და მხოლოდ ჩემისა და სხვების თხოვნით დასტოვა ადგილზედო.

ეხლა იგი გამწესებულია უფროს ფერშლად სვანეთში, მაგრამ, ვინაიდან იქ ყოფნა ეხლა ძნელია და გზაც გაფუჭებულია, ამიტომ შეიძლება იგი ივნისამდე დატოვებულ იქნას ლაილაშის საავადმყოფოში.

ამიტომ ჩემი ძმა სთხოვს მას, ამ წერილის მიღებისთანავე ერთი კვი-

რის განმავლობაში გამოემგზავროს აქეთკენ ქუთაისში ცოლ-შვილით და აქედამ ლაილაში წავაო. სხვა არაფერი შემიძლია ჩემდათავად, თორემ დიდის სიამოვნებით შევეუსრულებდი მას თხოვნასო.

რაც შეეხება ჩემ დამტკიცებას, ამის შესახებ თანაბარი მეცადინეობა გავწიე — ვათხოვთ ბარათაშვილისათვის ცალკე და გუბერნატორისათვისაც ცალკე. ვნახოთ, თუ გასჭრა ამა თხოვნამ. დუმბაძემ სთხოვა.

იწერები, ლევიციის დამტკიცების შესახებ არაფერი ვიცითო. მე ვგონებ, თუ ბერენსს ქალაქი მოუვიდა, იგი დამალვას ვერ გაბედავს. დამტკიცებულა თუ არა, — ეს ეცოდინება ნიკიფორე კანდელაკს, მაგრამ მას ვერ ვკითხავ, რადგან იგი ერიდება ყოველგვარ კანცელარიის საიდუმლოს გამჟღავნებას. ამას წინათაც, როდესაც შევეკითხე, გარკვეული არა მითხრა რა. ამიტომ ეზღაც არა მიკითხავს მისთვის შესახებ თქვენი გარდაწყვეტილებათა, თორემ ცნობების გაგებას არ დავიზარებ. საკრებულომ ხშირად დაგვიანება იცის, — როდესაც ერთად დაგროვდება საქმეები, მხოლოდ მაშინ იწყებს მათ გარჩევას. ყოველ შემთხვევაში, მე ვგონებ, ყველა გარდაწყვეტილებათა შესახებ ცნობებს ამ ორი თვის განმავლობაში მიიღებთ.

ერთი, თუ ღმერთი გწამს, მაცნობე, ესლა მანდ ვინმე მსახურობს გამგეობის მდივანთ, თუ მდივნის ადგილი თავისუფალი იყო მაშინ, როდესაც ყუთს მიდგამდით მე? თუ ვინმე მსახურობს, როგორ მოექცევიან მას იმ შემთხვევაში, თუ მე დამამტკიცეს, ე. ი. გააძევენ თუ არა?

მოგილოცავ დღესასწაულებს. კარგს იხამ, თუ სადღესასწაულოდ ჩამოიხსივნებ. შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

გ. ლეონიძის სახ. სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11217. ავტოგრაფი.

№ 61

1930 წლის იანვრის 7. — თედო სახოკიას წერილი ეგნატე იოსელიანისადმი

დიდად პატივცემულ ბატონო ეგნატე. გიგზავნით სტატისას შესახებ ტყის გაჩანაგებისა სოხუმის ოლქში. მინდა თქვენს გაზეთში დაიბეჭდოს. როგორც თვით რედაქციასა ვსწერ, ყველაფრის დამტკიცება შემიძლია, თუ საჭირო იქმნა.

თუ მოსახერხებლად ვერა სცნო რედაქციამ მისი დაბეჭდვა, თქვენთან იყოს, და მერე ვინც მოითხოვს ჩემ მაგიერ, იმას უბოძეთ. თუ დაიბეჭდა, მაღლობელი ვიქნები, თუ იმ №-ს გამომიგზავნით. თქვენი პატივისცემული თედო სახოკია.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, ხ. № 3055. ავტოგრაფი.

№ 62

1930 წლის იანვრის 18. — გრიგოლ გველესიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ჩემი დამტკიცების საქმე ასეა ამჟამად: ქალაქი მოსულა და ამ აარასკევს (21 იანვარს) გაირჩევა საკრებულოში. ნიკიფორე კანდელაკმა

საქვა, რომ შეიძლება ეს გარდაწყვეტილება საბჭოსი უკანვე დაუბრუნდესო. ხელახალი არჩევანი მოხდესო, ასე რომ, დამტკიცება შეიძლება დაგვიანდესო. აი, რა მოჰყავს ამ მოსაზრების მიზეზად: საქალაქო დებულების ძალით თურმე ჯერ თქვენ ჯამაგირი უნდა დაგენიშნათ საბჭოს მდივნის თანამდებობისათვის, აგრეთვე უნდა გაგესაზღვრათ სამსახურის ვადა (определить срок службы) და შემდეგ მხოლოდ უნდა მომხდარიყო კენჭის ყრა. ვინაიდან თქვენ ეს ფორმლობა არ აგისრულებიათ (თქვენ გქონდათ დანიშნული ჯამაგირი მხოლოდ გამგეობის მდივნისათვის, და არა საბჭოს მდივნისათვის), ამიტომ, როგორც ამბობს ნიკიფორე, შეიძლება დაირღვეს ეს არჩევანი და ხელმეორედ დაგჭირდებათ ჩემი არჩევა.

თუ მართლაც ასე მოხდეს საქმე, ჯამაგირს ეხლა ისე დამინიშნავთ, იმედია, როგორც ამას თქვენ საჭიროდ დაინახავთ, თუმცა ამასთანავე, ზომიერებაც უნდა დაიცვათ, რათა თქვენი გარდაწყვეტილება საკრებულოს მიერ დამტკიცებულ იქნას. სამსახურის ვადად საკმარისია, ჩემის აზრით, ორი წელიწადის დანიშვნა.

ამ პარასკევსვე გაირჩევა საკრებულოს კითხვა შესახებ ლევიცკისა და, მაშინ თუ გავიგე რამე, — მოგწერ. მხოლოდ რაც შეეხება შენგან ამის წინათ მოცემულ კითხვებს, — აი, რა უნდა გაცნობო: კანდელაკმა, რომელმაც კარგად იცის საქალაქო დებულება და გამოცდილებაც აქვს, სთქვა, რომ საქალაქო ექიმს და ხუროთმოძღვრის შესახებ სიტყვები დებულებისა უნდა გავიგოთ ასეო: საბჭოს შეუძლია მხოლოდ დადგენილება მოახდინოს (делает постановление), რომ ქალაქს ჰყავდეს ექიმიო და ხუროთმოძღვარი, და მეტი არა შეუძლია რა, მხოლოდ გამგეობას კი შემდეგ ასეთი დადგენილებისა ეძლევა უფლება, მოიწვიოს ეს თუ ის კაცი ამ თანამდებობაზედ. მაშასადამე, ამა თუ იმ პირის არჩევა გამგეობისაგან არის დამოკიდებული. ამავე წესს ექვემდებარება ვეჟილის არჩევაც, ასე რომ, თქვენ მიერ გიორგაძის დანიშვნა შეიძლება შეწყნარებულ არ იქნას.

თუ ხორცის ნიხრის საქმე მართლაც ისე არის და შენ არ ცდები, მაშინ თქვენ კარგი საბუთი გაქვთ, ამის შესახებ პასუხი აგებიოთ ქალაქის თავს. სხვა შენდევნისათვის. შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11218. ავტოგრაფი.

№ 63

1900 წლის იანვრის 25. — გრიგოლ გველესიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმავ თედო! ამ სამი დღის წინათ საკრებულოს სხდომა ჰქონია. ჩემი არჩევა, როგორც გწერდი, დამტკიცებული არ იქნა ზოგიერთი ფორმალური მხარის აუსრულებლობის გამო: უნდა აღგენიშნათ თავდაპირველად როგორც ჯამაგირის რაოდენობა, ისე სამსახურის ვადა და, ეს რომ დამტკიცდებოდა გუბერნატორის მიერ, მხოლოდ შემდეგ უნდა მომხდარიყო არჩევანი. ამ მიზეზის გამო ეხლა ჩემი ხელახლა არჩევა-დამტკიცება ორ თვეს მაინც წაგვართ-

მეც. ვადათ რომ ორ ან სამ წელიწადს დანიშნავდეთ, ჩემის აზრით, საკმარისი იქნება. ჯამაგირიც, როგორც თქვენი სურვილი იყოს, იმდენი დაინიშნეთ.

ლევციკის შესახებ ჯერ სჯა-ბაასი არ ყოფილა. გიორგაძე კი (ვექილი) არ დაუბრუნებიათ, რადგან, როგორც წინათაც გწერდო, ეს გამგეობის საქმეა. ნეტავ ვიცოდეთ, ვის დანიშნავს ვექილად ბერენსი? თუ თვით გამგეობაში ეყოლება იურისტი, ნუთუ სხვას მიჰმართავს? თხოვნა რომ გავუგზავნო ბერენსს, ეხლავე ქალაქის ვექილად დამნიშნეთ-თქო, არ ივარგებს? შენ რას ფიქრობ ამის შესახებ? შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

P. S. თედო, საქმე, ვგონებ, 20 მარტამდე არ გათავდება, მანამდე კი აქ თუ ჩემი საქმე ისე დატრიალდა, რომ თუ მე ველარ შევიძლებ ჩამოსვლას, მაშინ ვეცდები ყოველივე თავის დროზედ შეგატყობინო, ასე რომ, თქვენ უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩავაყენებთ. მამსადაძმე, მე თუ რაიმე ცნობა არ მოგაწოდეთ, იცოდეთ, რომ ჩემ კანდიდატურაზედ ხელი არ ამიღია და ყუთი ხელმეორედ დამიდგით.

თუ შეგატყობინეთ რამე და, მაშინ ხომ ისე მოიქცევით, როგორც თქვენი სურვილი იქნება. ვიმეორებ, მე მაინც ყველაფერს თავის დროზედ გაცნობებ, მანამდე კი იმოქმედეთ ისე, როგორც საჭიროა, და ჩემი კანდიდატურა ისევ დააყენეთ. შენი ძმა გრიგოლ გველესიანი.

P. S. წერილი უფრო ადრე ვერ მოგწერე, რადგან შინაური გარემოებანი ხელს მიშლიდა — ავადმყოფობა.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11219. ავტოგრაფი.

№ 64

1900 წლის იანვრის 25.— პეტრე ჭარაიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! თქვენი წერილი მივიღე, მაგრამ აქამდის პასუხი ვერ მოგვცით. სიტყვიერად კი ბ. მიქაძისა და მ. ბესარიონის პირით შემოგითვალეთ პასუხი იმისა, რასაც და რაზედაც თქვენა მწერთ.

სურვილი საზღვარგარეთ წასვლისა და მუნ რამდენიმე წლის დაყოფისა ყოველთვის მქონდა და ახლაც მაქვს. მაგრამ გატეხილი უნდა გითხრათ, დახმარება და შემწეობა, რომელზედაც თქვენ მწერთ, მე ახლა სათაკილოდ კი მიმაჩნია. ესეც რომ არ იყოს, მე, როგორც საკმაო სუსტის ავებულების პირს, არ შემიძლია დავამყარო ცხოვრების საშუალებათა მოპოება ასეთს შემთხვევითს შემწეობა-დახმარებაზე. ორი წლის უკან შეიძლება ეს მე გამეხდინა. მაგრამ დღეს კი ვერა...

ისე კი ზაფხულის თვეებში ვაპირებ (შევასრულებ თუ არა, ალაჰმა უწყის!) საზღვარგარეთ წასვლას, გამოფენის ნახვას და ერთ თვეს გერმანიის რომელსაჰე ქალაქში დაყოფას. ამით მე მინდა ევროპის ცხოვრება და უფრო ცხოვრების პირობები „ზერეულად“ გავაცნო და მეც ახალ შთაბეჭდილებებით უფრო გადახალისებული დავბრუნდე სამშობლოში. სხვა რამეებს სიტყვიერად გეტყვით, როცა შეგხვდებით.

ახლა ამას გთხოვთ, პარიზში რომ მიხვიდეთ, თქვენი ადრესი მაცნობეთ,

რომ წერილის გამოგზავნა შეემძლოს. მოგიკითხავთ და მსურს თქვენი გამარჯვება. პეტრე ჭარაია.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ბ. № 11188. ავტოგრაფი.

№ 65

1900 წლის იანვრის 31.— ივანე გეგიას წერილი თედო სახოკიასადმი

სასიქადულო ძმაო თედორო! სოხუმიდან მე თბილისში შემექნა წასვლა. შენის სახელით მივმართე სოფრომ მგალობლიშვილს და ვკითხე, ქავეარაძის ამბავი. მან ყველაფერი ისე მიაგზო, როგორც ბესარიონ ხელიამ გვაუწყა. სოფრომმა სთქვა: ქავეარაძე გადაყვანილია სხვაგან, ამახედ უქაზიცი არის და ნაცნობებია სოხუმში არსენაზე და ქუთაისში გუბერნატორისათვისო. იცოცხლე, მე გახარებული გამოვედი კანტორიდან. თბილისიდან რომ დავბრუნდი, ქუთაისში ავად გავხდი და, ცოტა არ იყოს, ჩემი თხოვნა და დოკუმენტების გამოგზავნა მ. ივანიცკისათვის დამავგიანდა. წარმოიდგინე, სოფელი რა გულთმისანია; ჩამოვედი თუ არა ოქუშში, აქ დამახვედრეს ამბავი, რომ მე მასწავლებლობის ადგილი მქონდა ნათხოვნი სოხუმში!! მივივრს, ვინ ქაჯმა მოიტანა ეს ამბავი. 24 ამ თვეს ჩამოვედი აქ, ოქუშში და, ის იყო, თხოვნა დავაშადე და სხვა ქალაღებთან გავუგზავნე ტარასის. ჩემს გარდა, როგორც გავიგე, ეს ადგილი უნდა ეთხოვოს აქაურ მცხოვრებ რუსის ქალიშვილს, პროხოროვიჩს და ერთ შელიას კიდევ. არცერთს არა აქვს მოწმობა მასწავლებლობის და არც ჩემსავით წაიყვანენ საქმეს, ეს ცხადი ჭეშმარიტებაა.

აქაურ პირველ მასწავლებელს ბ-ნს ბესარიონ ემუხვარს განუზიარე ჩემი განზრახვა. დიდი მოხარული დარჩა და, რომ არ მითხოვია, ისე მითხრა: კერძო წერილით ვსთხოვოთ მამა ტარასის, ეს ადგილი უსათუოდ შენ მოგცესო. აი, ეს წერილი გახლავს, რომელშიაც თხოვეს მ. ტარასის ჩემი მასწავლებლად დანიშვნასა. მე რომ ტარასისთან ვიყავი, მითხრა: ძალიან კარგი იქნება, შენზედ თუ კარგი აზრისაა პირველი მასწავლებელიო. აწი შენ იცი. ტკბილო ამხანაგო თევდორო, თუ რა ყოჩაღად მოიქცევი ამ საქმეში. ეს წერილი რა მიიღო, მაშინვე გადაეცი ტარასის და პირადად კიდევ მოელაპარაკე ჩემი საქმის შესახებ, მშვიდობით, ძმაო, ნახვამდი. შენი ერთგული ძმა ივანე გეგია. უკაცრავად, ამ ნახევ ქალაღზედ გწერ წერილს.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 66

1900 წლის თებერვლის 7.— რაუდენ ქუთათელაძის წერილიდან თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ღამის თორმეტი საათია. ესეც არის, დავბრუნდი სახლში...! საწერ მაგიდაზედ დამხვდა შენი ბარათი. პასუხსაც საჩქაროდ გწერ, არ მეძინება და ვსარგებლობ დროით. გამოველაპარაკე მინც. კეთილი საქმე განვი-

ზრახავს, რა თქმა უნდა. სწორედ დროზედ იქნება ჩემთვის დახმარება, მაგრამ ბევრი უხერხული პირობები მელოდება მეც და თქვენც, განსაკუთრებით, ნებართვის აღება არის საძნელო. არ ვიტყვი იმის შესახებ, თუ რა ძნელია ფსიქოლოგიური ადამიანისათვის სხვის ბარგად გახდეს, კერძოდ — ან საზოგადოებას აეკიდოს ტვირთად. ეს ყველამ ვიცით. მხოლოდ ცხოვრებაში ბევრი უკუღმართობაა გამეფებული და ხშირად კომპრომისების მიმართვას გაიძულებს უხერხული პირობები... მეც იძულებული ვხდები, მდგომარეობის გამო საზოგადოება შევაწუხო, ვალი ავიღო იმ იმედით, რომ შემდეგში შევიძლებ ვალის გადახდას მისი სამსახურით. მარტო ეს იმედი მაძლევს ზნეობრივ უფლებას, დროებით მას ვებარგო. რაც შეეხება ნებართვის აღებას აქაური რექტორისაგან, ჯერჯერობით მე არაფერი შემიძლია, რადგანაც უნივერსიტეტში შესატანი ფულისაგან განათვისუფლებას ვთხოვლობ. იმედიც მაქვს, გამანათვისუფლებენ, რჩევა კი ჯერ არ არის დანიშნული ამის შესახებ. რჩევამდის რომ ჩემს სასარგებლოდ საღამოს გამართვის ნება გამოვითხოვო, რა თქმა უნდა, ხელს შემშიშლის. ამიტომ საქმის გათავებას უნდა დავუცადო. თქვენ თუ მოახერხებთ სხვაფრივ რასმეს, ხომ კარგი, და თუ არა, მაშინ ჯანდაბას მაგათი თავი. ხელისათვის დანიშნულია აქ ქართული საღამო ჩვენების სასარგებლოდ (ჯერჯერობით 900 მან. ბილეთებია გაყიდული). თუ რააც შემოგვივა, იმედია, ცოტა ხანს შიმშილით არ ამოვწყდებით.

რაც შეეხება ჩემს ჯანს, ვარ ისე რაღა — შუა ხორცად...!

ნახვამდის. მომიკითხე ყველანი. განსაკუთრებით ის.

შენი რაჟღენი.

ლიუბას და გრიგოლს საყვედური — სიჩუმისათვის.

7-ში დაწერილ ბარათს გიგზავნი დღეს, 9-ს. საღამო წუხელ იყო ჩვენი. საუცხოოდ ჩატარდა. ზორომ და ორკესტრმა აღტაცებაში მოიყვანა საზოგადოება ქართული სიმღერებით (ბალანჩივაძე იყო ლოტბარი). იმღერეს ჩვენებური რომანსები სოლისტებმა. წაკითხული იყო [თ]ხორუევესკის ნათარგმნი ქართული ლექსები. ერთი სიტყვით, გაგებუქეთ საქმე. შემოსავალი კარგი არის, მაგრამ ხარჯიც აღემატება ათას მანეთს. იმდენი მაინც დარჩება, რომ უნივერსიტეტში შევიტანოთ ლექციების ფული.

საზოგადოება აღტაცებული იყო. ქალები გაიძახოდნენ «душка картвेलები»...

მაშ!!! გაუმარჯოს რაღა, სამშობლოს.

დაუღლია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 67

1900 წლის თებერვლის 14.— ამბროსი ხელაიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ბევრი ვიარე, სხვასაც დავავალე, მაგრამ არ იქნა, თათრულ ანდაზებს არა ეშველა რა. ვისაც არ უთხარი, ყველამ გაიკვირვა. ამისთანა არა არის რაო. ექვს გარეშეა, ამნაირი გამოცემა არ არსებობს და ამისათვის შენს

¹ პრაკალწერტილი ჩვენია.

თხოვნას ვერ ვასრულებ. ჩემი სტატია გაგზავნე თუ არა? არც გაზეთებს აგზავნიან, და არც ის ვიცი, დაიბეჭდა თუ არა ის სტატია? შემატყობინე. მომიკითხე ვიორჯი, ანთიმოზ. ახალი ამბები სოხუმში რა არის? ყველა ნაცნობებს ვიკითხავ. შენი ერთგული ძეგობარი მღვდელ-მონაზონი ამბროსი (უწინდელი ბესარიონ).

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11294. ავტოგრაფი.

№ 68

1900 წლის თებერვლის 17.— ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ბატონო ჩემო თედო, დღეს ქალაქიდან ჩამოვედი და თქვენი წიგნი დამხვდა. დიდად მადლობელი ვარ, რომ ჩემი მამულის ამბებსა მწერთ.

11 ამ თვეს ქუთაისში ვიყავი ჩემს საქმეზე. წარმოიდგინეთ, აქამდის ვერ გაუთავებია იმ ჯაგლაგს ზელენინს. ახლა ვადა დაფუნიშნე აპრილს და ჩემი ვეკილი მივუჩინე. თუ 1 აპრილამდე ფული არ ჩამაბარეს, ვეკილმა დავა უნდა ასტეხოს. ქუთაისში ჯამსულ დადემეკელიანი ვნახე. ჩემის მამულის დასახლებისათვის ვერაფერი გაუკეთებია: რაჭველები ვერავენ დავიყოლიეო, სვანებისაგან კი ჯერ პასუხი არ მომსვლიათ. ქალაქს ალექსანდრე ივანეს ძე ბაქრაძე ვნახე, მოველაპარაკე ამ საქმეზე; მითხრა: ხიზნებს ადვილად გიმოგნო ბორჯომიდან. იქაური ხიზნები ძალიან შევიწროვებულნი არიან ველიკი კნიაზის მამულში და დიდის სიხარულით წამოვლენო. ამ დღეებში გავუგზავნი ჩემს პირობებს და მისში მივლენ ჩემის მამულის სანახავად. ჩემს პირობებს ალექსის ც გავუგზავნი, თუ ვინცობაა მოვიდეს ვინმე, წაუკითხოს.

რუს ბთან დავას ისევ მორიგება მირჩევნია. ალექსი მოურვიდეს, იმისთვის მიმი დვია ეგ საქმე, და, რაც მეტს წააძრობს, — უფრო კარგი იქნება.

ჟოლკვერის იჯარადრებთან არავითარ საქმეს არ დავიჭერ, ვინც უნდა ცევეს, და, სანამ ჟოლკვერს ნოტარიალურად პირობით არ შევეკვრები, ჩემს ტყეში ერთს ხესაც არ გავატარებინებ. ალექსის აცნობეთ ეს ჩემი გადაწყვეტილება: სანამ ჩემი ბრძანება არ ძოუვიდეს, ჩემს ტყეში ნურავის შეუშვებს. ქუთაისში ზელენინმა მითხრა, მაშინის მამული, ჩხალთაზე, სადაც მაქსიმოვის კანტორაა, ვოინო-ორანსკის უყიდნია და ახლა ჟოლკვერს აღრჩობს, თითო ხის ჩამოტანაზე თითო მანეთსა სთხოვსო. ალექსიმ შეიტყოს, როგორ არის საქმე და როგორ შეურიგდა ჟოლკვერი ვოინო-ორანსკის, და მომწეროს მათი პირობა. ისიც მისწერეთ, თუ ვინცობაა ჩემის მამულის ზევით ტყის ჭრა დაიწყონ, მაშინვე, დაუყოვნებლივ შემატყობინოს.

უკაცრავად, გაგსაჯე ამდენის შეთვლილობითა და თხოვნითა, მაგრამ რა გქნა, რომ თქვენს მეტი ჩემის გულშემატკივარი მანდ არავინ მეგულება. ეცადეთ, ვინძლო თქვენს წასვლამდე ოქმი გამოართვათ ოლქის სამმართველოს და ალექსის იარაღის საქმეც გაათავოთ.

არ ვიცი, ალექსის ადრესი შეიცვალა ცეცხლადის დუქნის გადაწვის შემდეგ, თუ ისევ იმ ადრესით ვწერო?

მანდაური ამბები თქვენ რომ არ მოგეწერათ და სხვას ეამბნა, არ დავიჯერებდი. გუშინ დავით სარაჯიშვილთან ვიყავ და იმასთან და ილია ქავჭავაძესთან დიდი ბაასი მქონდა ველიჩკოსი და ზოგაერთ ჩვენების პოლიტიკაზე. ნეტა იქ თქვენი წიგნი მქონოდა ხელში!..

მაინც გამოვწერ თქვენის წიგნიდან მანდაურს ამბებს და ილიას და ჩემს სახლიკაცს გავუგზავნი — ნახონ, ვინ არიან, ვის იმედითაც უნდა ვიყვეთ.

ნეტა რას გადირიგენ და გიორგი წერეთლის პანაშვიდისათვის რაზე შეფრთხნენ? ერთი ქალაქიც არ დარჩენილა კავკასიაში, სადაც კი ორიოდ ქართველი მოიპოვებოდა, რომ პანაშვიდი არ გადაეხადნათ, და სოხუმი მითომ რა რუსეთის შუაგულია?

ან სახლების გაჩხრეკა რაღა სიმამაძალე იყო? ვისი ბრძანება იყო? გასაჩხრეკად რომ მოვიდნენ თქვენსა, მოწერილობა მოსთხოვეთ ეჩვენებინათ თქვენთვის? გაჩხრეკა რომ ვაათავეს, ოქმი შეადგინეს? თუ ეგენი არ აუსრულელებიათ, სიმართლე გაქვსთ უჩივლოთ, და ნიშადურსაც ამოსცხებენ... თუ მავით გულს მოიფხანთ!

რაც უნდა იყოს, მაინც ბედნიერი ხართ, შეგნატრით, საზღვარგარეთ მიდიხართ. გზა მშვიდობისა. ნუ დავგივიწყებთ და ზოგჯერ წიგნი მოგვაწოდეთ. თქვენი მარადის კეთილისმსურველი ა. სარაჯიშვილი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11265. ავტოგრაფი.

№ 69

1900 წლის თებერვლის 18.— ალექსანდრე გაბუნიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! ეს არის, გიგზავნი ანდაზების კრებულს, დალის მიერ შედგენილს. ამაზედ უკეთესი კრებული არ უნდა იყოს, ჩემი ფიქრით, რუსულ ლიტერატურაში; აქ მაინც ესეც ძლივს გამოვნახე ბუკინისტთან.

ბოროზნდინი, მამა, უკვე გარდაცვლილა შარშანწინ. შეიღს მალე მოვახსენებთ, და რას გვიპასუხებს, იმასაც შეგატყობინებ; ეს საქმე მივანდე ჯავახიშვილს.

სხვა რასა იქ? ნუთუ ჯერ კიდევ ხმოსნობ? როდისთვის გაემგზავრები საზღვარგარეთ? ჩემს ამბავს თუ ივითხავ, უკვე «Выпускное свидетельство» მივიღე. ეგზამენები მარტშიდ დაიწყება, მაგრამ არ ვიცი ჯერ დაბეჯითებით. მიმოშვებენ ეგზამენებზედ თუ არა? საქმე იმაშია, რომ პოლიციიდან უნდა წარუდგინო საეგზამენო კომისიას „მოწმობა კეთილმომართულებისა“ და მივიღებ ამ მოწმობას კი? ამ ერთ კვირაშიდ გავიგებ მომცემს პოლიცია მოწმობას თუ არა? ამას ჩვენებს ნუ ეტყვი. მე ვიმედოვნობ, ზოგიერთ პირების გველენით ვიშოვო მოწმობა და, თუ არ ვიშოვი, ჩანიც გავარდნია; წავალ მაშინათვე საზღვარგარეთ.

ჯავახიშვილი თხოვს პეტრე ჭარაიას, თუ შეუძლია, დასტამბოს სვანურ-

შეგრული ზღაპრები, ხალხური გადმოცემანი და სხვა მაგვარი. მეტად საჭიროა. პეტრე რას აპირობს?

მომწერე, რაც კი საინტერესო რამ მოხდა, დაწვრილებით.

აქ კი საინტერესო ბევრი არაფერი რამ არის, ოღონდ სანუგეშო ის არის, რომ ახალგაზრდობა სულით არ დაცემულა. უნივერსიტეტი სრულიად გაუპოლიციებიათ: უკანასკნელი 17 ინსპექტორის თანაშემწეებია, და ინსპექცია კი უნივერსიტეტშიდ, საზოგადოდ, პოლიციის ფილიალური განყოფილებაა.

ერთი საქმის შესახებ მინდა კიდევ მოგელაპარაკო. მოხზვენ აქ, პეტერბურგშიდ, შემეკრიბა მასალები იმის დასასაბუთებლად, რომ საჭიროა რკინიგზის გაყვანა სოხუმის და სენაკის შუა, და რომ ამ რკინიგზას ექნება გრუზიცი. მე უდროობის გამო უარი ვუთხარი და მივუთითე შენზედ. ახლა გიგზავნი მასალებს გეგმის შესადგენად, თუ როგორ უნდა შეეკრიბო ცნობები და, თუ დრო გაქვს, მოკიდე ხელი, სასყიდელსაც მოგცემენ შრომისთვის; დგება აქციონერული საზოგადოება, რომელსაც უნდა კონცესიით აიღოს ეს გზა და ცნობები კი არა აქვთ; შენს მიერ შეკრებილი ცნობები საბოლოო კი არ იქნება. ის გამოიწვევს მერმე უფრო ვრცელ გამოკვლევას. თუ დათანხმდები, მოიწერე. შენი ა. გაბუნია.

P. S. ჩემი ადრესი: Офицерская улица, д. № 10. кв. 1.

P. S. შენს მიერ შეკრებილი ცნობები უნდა ეხებოდეს მარტო ეკონომიურ მხარეს, ე. ი. შენ უნდა აღნიშნო, რა და რის გაზიდვა შეეძლება იმ რკინიგზას; როგორც მაგალითად: ტყე, ქვის ნახშირი ტყვარჩელიდან და სხვა. აგრეთვე შეგიძლია აღნიშნო, თუ რამე მადნეულობა იშოვება ამ მხარეშიდ და სხვა.

ჰო, მართლა, დამავიწყდა, ერთი ახალი ამბის მოწერა — ეგებ შენც კი გაიგე: რაც თავალაზნაურობის მაძიებლების მიერ საბუთები იყო წარმოდგენილი, სუყველანი უკან გაგზავნეს და მისწერეს, რომ სასტიკი გამოძიება მოახდინონ, რადგანაც ბევრი სიყალბე აღმოაჩინეს. ლაპარაკობენ იჯაშუშაო ჩიკვაიძე კალისტრატემო; ვისაც კი იცნობ — მაძიებლებს ურჩიე, დაეთხოვონ, თუკი ნამდვილი საბუთი არა აქვთ.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 70

1900 წლის თებერვლის 26.— გიორგი მაჭავარიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

თედო! უკაცრავად კი ვარ შენთან, რომ წერილის პასუხი აქნობამდის დაგიგვიანე. „მოამბის“ 1 ნომერს მიიღებდი კიდევაც. 11 ნომერს აწყობენ. მარა შენი „ბატონყმობა სამეგრელოში“ არც ამ ნომერში იქნება მოთავსებული მგონია. „როგორ გაჩნდა სიყვარული“ ჭყონიასა ჭქონია, ამ ნომრისთვის აწყობენ. ვართავავას წერილიც ჭყონიას აქვს სახლში, ვთხოვევი, რომ მოეტანა, მარა ჯერაც არ გამოუტანია. რუსული წერილი «Сельское хозяйство»

რედაქციას მიუღია, დაბეჭდვითაც დაიბეჭდება, მარა ცოტა დაიგვიანებსო. რადგან მასალა ბევრი ჰქონიათ. დავალებულ ნომრებს, როცა დაიბეჭდება, შეგინახამ. ვართავავს წერილს გამოგიგზავნი, როცა კი გამოიტანს.

გაზ. „ივერიის“ საქმე ვაგიკვირდებოდათ. რედაქციას უთანხმოება მოუვიდა ასოთამწყობლებთან. ასე რომ, რედაქციამ ყველანი დაითხოვა. ახლები ველარ უშოვნიათ, და ძველები აღარ უნდა ჰკვავადეს რომ ამუშაოს. სამი ბოლო ნომერიც ჩვენს სტამბაში ააწყეს, ეხლა შეწყვეტილია სამშაბათამდის. აი, სამშაბათიც ახლოვდება და ჯერ კიდევ ვერ უშოვიათ.

შენი გ. მაჭავარიანი.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 71

1900 წლის თებერვალი. — შიო ქუჩუკაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ჩემო კარგო თედო! მოგესალმები მთელის ნაცნობების პირით. გისურვებ დიდხანს სიცოცხლეს და ღიმნევეს. შეგმა შიომ განსაკუთრებით მოგიკითხა.

თედოჯან, გიორგი ერისთავის თხზულებებს მიიღებდი ქართველ ამხანაგობისაგან. რადგან ჩვენ არა გვქონდა, იმათ გამოვაგზავნიე.

გიგზავნი სურათს, ამაზე უდიდესი ვერ ვიშოვნიე. არც არის სხვა ამაზედ მეტი, გარდა იმ სურათისა, რომელიც თეატრის დარბაზში ჰქიდა, იმის გამოგზავნა კი ყოვლად შეუძლებელი იყო, რადგან ლადო მესხიშვილის წყალობით და სიყვარულით აქ გახშირებული წარმოდგენებია. როცა კი ლადო თამაშობს, მუდამ თეატრი სავსეა. ათში მისი ბენეფისია და ახლავე მისი ბენეფისის ბილეთებზე ყურთა გლეჯა.

სურათის ფულის გადახდა არ დაგჭირდებათ, მე ვკისრულობ ამ სურათის დიდ ხარჯს — 20 კაპეიკს. წიგნებისას კი, მე რომ არ გადაგახდევინოთ, ან ქართველ ამხანაგობამ, ფოსტა გადაგახდევინებთ.

რა კარგს იზამდი, რომ ბურების ჰომინიც გადაგეთარგმნა თეთრი ლექსით და ისე გამოგიგზავნა. ხომ იცი, მე რუსულს ენაზედ უნაფქოთა ვარ. შენი შიო შიკუნი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11285. ავტოგრაფი.

№ 72

1900 წლის მარტის 5. — პეტრე ჭარაიას წერილი თედო სახოკიასადმი

თედო! კაცო! 17 წელიწადია, რაც მასწავლებელი ვარ, მოგონებად არ ჩამომართვიათ, ყელის ტკივილი თანა მდევს ამ უკანასკნელ წლებში. 20 წლის სამსახურის შემდეგ, შეიძლება პენსია გამომივიდეს და მით მეტი თავისუფლება ვიშოვნო. ამიტომ, ამდენი ხნის სამსახურის დაკარგვას, სოფლის სადი ჰაერის მოშორებას სამუდამოდ, ველარ ვბედავ, ვიცი რა ჩემი სუსტი ავებულების ამბავი.

5. საისტორიო მოამბე

მაშასადამე, თქვენს წინადადებაზე თანხმობას ველარ ვაცხადებ, თუმცა ისიც კი ვიცი, რომ „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“ იმდენს მაინც ვერ გაიმეტებს, რამდენხუდაც თქვენ იმედოვნებთ. ყველიერში სხვაგან ვიყავი. თქვენი წერილი გვიან მივიღე. პასუხს, ამიტომ, ახლა გწერთ. თქვენი კეთილისმდომი პეტრე ჭარაია.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონ-დი, ხ. № 11189. ავტოგრაფი.

№ 73

1900 წლის მარტის 12.— თედო სახოკიას წერილიდან გრიგოლ ვოლსკისადმი

პატივცემულო ბატონო ჩემო გრიგოლ! უეჭველია, მიღებული გექნებათ ჩემს მიერ შეკრებილი ლექსები გიორგი ჭალადიდელისა. თქვენს წერილთან ერთად ალექსანდრე ქოჩაქიძესაც გაფუგზავნე წერილი — ლექსების კრებული ამა და ამ კაცთან (თქვენზე) არის-მეთქი. მაგრამ დღეს აქამომდე არას იწერება ალექსანდრე ქოჩაქიძე. არ ვიცი, რა ამბავია. ყოველსავე შემთხვევაში, გთხოვთ, თუ ახლა არა გჭირიათ ის კრებული, გაუგზავნოთ ქუთაისში ქოჩაქიძეს. საქმე ის არის, რომ იონა მეუნარგაისთვის გიორგი ჭალადიდელის ბიოგრაფიის დაწერა უნდა მიენდო და არ კი ვიცი, რას ჰფიქრობს...

ქალაქის საქმეები სულ უკან მიდის. რომ გუბერნატორი აშკარად ჰქონდა გზავნა ავაზაკს ქალაქის თავს — ეჭვს გარეშეა. თქვენ თვითონ იფიქრეთ, ხუთი თვეა, რაც ხმოსნების თავმჯდომარედ ლევიციკი ავირჩიეთ ლომაკინის მაგივრად და აქამდე არ გვიმტკიცებს გუბერნატორი, — რა არის, დრო მისცეს ქალაქის თავს გაფუტებული საქმე გაისწოროს. მაგრამ გასწორების მაგიერ, უფრო გაკადნიერდა და თვითონაც არ იცის, რას სჩადის, ისე თავს გავიდა... რაკი გუბერნატორის იმედი დამეკარგა, გადავწყვიტე, ისე დამეყენებინა საქმე, რომ სასამართლოში გარჩეულიყო ჩვენი საქმე და ურთიერთდამოკიდებულება, რომ აშკარად დამენახებინა ვინაობა ავაზაკ ქალაქის თავისა და მათის პროტექტორებისა. — ამას წინათ საბჭოში ყველა ხმოსნები მოგვატყუა უსინდისოდ: — ყასბებს ვკითხე, ნიხრის მომეტება ხომ არ გინდათ-მეთქი და უარი მითხრესო. ვიცოდი, სტრუობდა და ვუთხარი — ასე არ იყო-მეთქი. შემდეგ კერძო კრებაზე 9 ა/თ. პირდაპირ ვუთხარი: ტყუილში დაგოჭირე-მეთქი («я Вас 28 февраля уличил во лжи») მაშინათვე გაიქცა და კრებაც დაიშალა. სადამოს ოქმი შეუდგენია და ათიოდ უნამუსოთათვის ხელი მოუწერიანებია, — უნდა სასამართლოში ვიჩვილოვო. აბა, მეც ეგ მინდა. მითხრეს, ამ დღეებში გუბერნატორთან მიდისო. უეჭველია, მიზეზი მე ვიქნები. ვნახოთ, რას გამოიტანს. მე მგონი, რომ არაფერს.

თქვენ, როგორც გამოცდილს, თუ დრო გექნებათ, გთხოვთ თქვენი აზრიც ვაგვიზიაროთ ამ ინციდენტის შესახებ. რა მოჰყვება? სასჯელის კი არ მესინია; ჩემი გულითადი სურვილი ის არის, რომ სასამართლოს ყურებამდე მივიდეს, თუ რაღიგ დაიტანჯა ჩვენი ქალაქი. თქვენი პატივისცემელი თედო სახოკია.

წ. კ. არ დაგვიმტკიცეს არც ჩვენგან მოწვეული ქალაქის ვეჭილი ბ-ნი გეორგაძე და აღარც მდივანი — ბ-ნი გრიგოლ გველესიანი!..

გ. ლონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, ხ. № 3803. აგტო-ბაფი.

№ 74

1900 წლის მარტის 13.— რაჟდენ ქუთათელაძის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მივიღე დამატებითი წერილი. შევუდექი მაშინვე დავალე-ბულის ასრულებას, მაგრამ ვერ დავაგვირგვინე საქმე სასურველად. შემო-ვიარე, რაც კი საუკეთესო წიგნის მალაზიები იყო, ვიკითხე ანდაზები, ვერ-სად ვერ ვიშოვნე. მივმართე შემდეგ ბუკინისტებს. ვერც იმათთან ვნახე, მხო-ლოდ აღმითქვეს შოვნა ზოგიერთებმა, თუ გამოვძებნეთ, გამოგიგზავნი უსა-თუოდ, რაც შეეხება კნ. ტერეზიას თხოვნას, ხომ იცი, რას ნიშნავს ჩვენთვის მი-სი სურვილი, გავიგე თუ არა, რაც უნდოდა, მივმართე დაუყოვნებლივ ნაც-ნობ პირებს, ვისაც კი შეეძლო რიგიანი მასწავლებლების მონახვა. საუბედუ-როდ, ვერც აქ მოვაწყვე საქმე ჯერჯერობით. ძალიან ძნელია კარგი, მცოდნე, გამოცდილი და, მასთან, რიგიანი აღმზრდელი ქალის მონახვა. ბევრი არის ისეთები, ვითომც იციან ბავშვების ხელმძღვანელობა, მაგრამ არა აქვთ არა-ვითარი უნარი ნორჩ გონებას გზა უჩვენონ და წაახალისონ ყმაწვილი საფუძ-ვლიანი ზეგავლენით. ფრანგულად მოლაპარაკე ქალები ბევრი გამოინახება აქ, რა თქმა უნდა, მაგრამ მასწავლებელ ქალს, ლაპარაკის გარდა, ბევრი სხვა ღირსებებიც უნდა ჰქონდეს (პედაგოგიური). ამნაირი პირები, ერთი, ძალიან ძნელი საშოვნია, მეორე კი, ვერ ბედავენ მაქვთ წამოსვლას, ქირაც ეცოტა-ვებათ. ისევ მე ვურჩევდი, კნ. ტერეზიას, აიყვანოს ვინმე გამოცდილი და რიგია-ნად მომზადებული საიმედო ქალი — მაქ გამოინახება, ან ქუთაისში, ან თბი-ლისში. სჯობს ფრანგული არ იცოდეს და სხვაფრივ შეეძლოს ბავშვების პატ-რონობა, ვიდრე ფრანგული იცოდეს და მეტი არაფერი. მე მყავს ერთი ნაც-ნობი ქალი, ჩვენებური, ქუთაისში. ერთობ გამოცდილი ბავშვების მომზადე-ბაში, ახალგაზრდა და განათლებული. ფრანგული ტეორეტიულად იცის, შე-იძლება ის დაეთანხმოს კნ. პირობებს. თუ ჩამოვიდა, დარწმუნებული ვარ, რიგიანად მოჰკიდებს საქმეს ხელს. შეიძლება კიდევ იცნობდეს — კიზირიას ქალია, პავლე უნდა ჰქვიოდეს მამამისს. მისწერეთ გრიგოლ გველესიანს და პელაშას, იმათი კარგი ნაცნობია და მოელაპარაკება, თუკი კნ. ტერეზია არ იცნობს. კარგი იქნებოდა, რომ მოინახებოდეს განათლებული ქალი, ენების მცოდნე, მაგრამ დიოგენივით სანთლით უნდა ეძებო და მაშინაც დიოგენისავგ ბედი გეწვევა — ვერ იპოვნი. ასე, თედო, გადაეცი ყოველივე ეს კნ. ტერე-ზიას. მე, ყოველ შემთხვევაში, ცდას არ დავაკლებ, შეიძლება რამეს გავხდე, მაგრამ ვეჭვობ კი. მარტო ალექსანდრეს პირობების მეტი რომ არ იყოს საჭირო, იცოცხლე, მე ლამაზი ქალი გამოვაგზავნო, მაგრამ სილამაზე დიდი არაფერი საბუთია მასწავლებლის ღირსების დასაფასებლად.

თოდურია, მგონია აქ არის, მაგრამ მე ორი თვეა არ მინახავს, ეშმაკმა არ იცის მისი ბინა და ცხოვრება, მე კი არა...

ნახვამდის. მომიკითხე სიყვარულით კნ. ტერეზია, კნიაჟნა თამარი და ლიზა. სალამი თავ. ივანეს და ალექსანდრეს. საერთოდ ყველას, ვინც მივხვებ. კნიაჟნა ლიზას უთხარი — შენი მამაჩანოვი აქ არის-თქო, მაგრამ ავად იყო, ოპერაცია უქნეს და ახლა კი ვეღარ გამოდგება კავალრად (იგულისხმე პეტრე შირიანიშვილის თარგმანი).. წავიკითხე „ივერიაში“ პალატის გადაწყვეტილება კოწია სლავენის და კო შესახებ. ვიტყვი მხოლოდ „vivat justicia!“¹

ძალიან მოსდგა ვასილი წერეთელი ნოეს — დიდი ხანია ილესავდა კბილებს. ვნახოთ, თუ გამოჰყვა პოლემიკაში ნოე — რას იზამენ. რაჟდენი.

P. S. შიომ ქალი შეირთო — ისეთი ლამაზია, რომ კამეჩს დააფეთებს. ამბობენ ცხრა თვის ორსულმა ქალმა რომ ნახოს—მუცელი წაუხდებაო. მე კი არ მინახავს ჯერჯერობით.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 75

1900 წლის მარტის 13.— შიო ქუჩუკაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! გიძღვნი სალამს და გისურვებ ყოველივე კეთილს. ბიჭო, ჩვენა გვწერ, საშინლად მაკვირვებს თქვენი დუმბილიო, და მეც უნდა მოგწერო ჩემი გაკვირვება და გაცოცება. შენი პირველი წერილის პასუხი მიღების უმაღლესე მოგწერე ღია წერილით, რომელშიაც გთხოვდი, რომ წიგნების გამოწერისათვის გამოგეზავნინებინა წინდაწინ ხუთი მანეთი. ყველსაგან ვითხოვთ ხოლმე წინდაწინვე 3—5 მანეთს. ამის შესახებ დღესაც კი არ არის შენგან პასუხი და, აი, ეს მაკვირვებს მეცა. ყოველ შემთხვევისათვის, გიგზავნი დღეს წიგნებს და, თუ კიდევ ასე დაითარსა მათი გამოწერა, როგორც ორჯერ მოხდა მანდ, მაშინ შენ უნდა ავო პასუხი გზის ხარჯზე. შენი შიკუნი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11289. ავტოგრაფი.

№ 76

1900 წლის მარტის 27.— ალექსანდრე გაბუნიას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! შენი წერილი გვარიანი ხანია რაც რომ მივიღე, მაგრამ აქომამდის ვერ გიპასუხე იმის გამო, რომ გადაწყვეტილად არაფერი არ უთქვამთ. როგორც ეტყობათ, არ დაჭირდებიან ცნობები: უკვე შეკრებილიაო და იმით ვისარგებლებთო.

სხვა, სოხუმის ახალ ამბებმა მეტად ბევრი მაცინა: „ანთიმოზი და რევოლუცია“ ვეღარ შემითავსებია ერთმანეთთან. სოხუმელებს ახლა სალაპარაკო მაინც ექნებათ რამე, თორემ, შენი მტერია, სულ დაობებული იყვენენ.

¹ Vivat justicia — (ფრ.) გაუმარჯოს მართლმსაჯულებას.

არ ვიცი, დაგებუქდა თუ არა შენი წერილები, „პეტერბურგის უწყებებმა“? მგონი, არ უნდა დაებუქდა: მაგ გაზეთმა ზედ კი გადააფურთხა მგონი წინანდელ მის მიმართულებას (თუკი ჰქონდა როდისმე კარგი მიმართულება?) და არა მგონი, მაგვეარი შინაარსის წერილები დაებუქდა. მეინტერესება და შემატყობისკი შენი წერილების ბედ-იღბალი.

რაგორც კი მოვიცილი, შევიარ ბუკინისტებთან და წიგნებს ვიკითხავ. თუკი აქვო, გამოვაგზავნივ. შენი ერთგული ძმა ა. გაბუნია..

P. S. ჯამუშ მღვდელს არა მგონი, რამე დააკლო შენი საჩივრით. იქ, სადაც ოფიციალური ჯამუშები ყავენ — ჯამუშებმოყვარულებს დიდის აღტაცებით ეგებებინან.

დაცულია თელა სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 77

1900 წლის მარტის 28. — გრიგოლ ვოლსკის წერილი თელა სახოკიასადმი

პატივცემულო ბატონო თელა! ძალიან უკაცრავად ვარ, რომ პასუხი დავგივინეთ. ისე ვიყავ ამ დღეებში გართული აქაურ საურთიერთო ნდობის საზოგადოების არჩევნებით, სადაც, ჩვენდა სასირცხოოდ, ჩვეულებრივად ავგირიეს სომხებმა (სულ ორიოდე ვაჟბატონია) მონასტერი, რომ ყოველივე დამავიწყდა. გიორგი ჭალადიდელის ლექსები დიდი ხანია მივიღე და, რაც მინდოდა, გადავიწერე.

რადგან თქვენ მწერდით, რომ ჩემთან ყოფილიყო ხელნაწერი, ვიდრე ალექსანდრე ქოჩაქიძე არ მომთხოვდა, და რადგან ამ უკანასკნელს აქამდის ხმა არ ამოუღია, ხელნაწერი ისევ ჩემთანაა, თუმცა ახლა ჩემთვის აღარაა საჭირო, თქვენის უკანასკნელის წერილის თანახმად არ გავუგზავნი ალექსანდრეს იმ ხელნაწერს, ან თვითონ მივუტან ამ ცოტა ხანში.

უნდა ვითხრათ, რომ ათიოდე ლექსის გარდა, ისეთი სუსტი რამ არის, რომ მამიას ლექსების არ იყოს, მე რომ პატრონი ვიყო, თავის დღეში არ დავებუქდავდი. იმ ლექსების დაბეჭდვა არა თუ არაფერს არ შესძენს განსვენებულის გიორგის სახელს, პირიქით გააცულებს და დაამცირებს. რა დიდი ნაბიჯი წადგა წინ ჩვენმა მწერლობამ! ახლა „კვალის“ გარდა სადღა დაბეჭდავთ ასეთს უშნო და ყოველს პოეზიას მოკლებულს ლექსებს! იმ ათიოდე ლექსსაც, რომელიც ვარგა, ცოტა შალაშინი სჭირია.

რაც შეეხება თქვენს საქმეს „მეურაცხების“ შესახებ, თუ დანაშაულად გიცნესო, შეიძლება სასჯელი მოგხადონ და ჯარიმა გადაგახდევინონ 100 მანეთის — არა უმეტეს.

ნეტა რით გათავდა თქვენი საქმე? რაც შეეხება ყოვლად შემადრწუნებელს დაბეჭდვას, ესეც ჩვენდა თავსლადფდასასხმელად არ ახალია, ძველია.. ვაი ჩვენდა, ვაი ჩვენდა! მომწერეთ, რა ბოლო მიეცა ამ ურცხვ დაბეჭდვას. თქვენი ერთგული გრ. ვოლსკი.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თელა სახოკიას ფონდი, ხ. № 11312. ავტოგრაფი.

№ 78

1900 წლის მარტის 29.— იპოლიტე ვართაგავას წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმო თედო! შენი წერილი მივიღე. ღირსი ვარ იმ საყვედურისა, რომელსაც შენ მიცხადებ წერილში. „კვალის“ № დიდი ხანია მივიღე. ჩემს წინააღმდეგ იქ დაბეჭდილი წერილი, ვიდაც გოგოლაძის, წავიკითხე; მაგრამ ის ისეთი ბალღური და ტუტუცური მეჩვენა, რომ მის ავტორთან გამოკამათება თავის დამდაბლებად მივიჩნეე და პასუხიც არ ვაღიროსე. აბა, ყველა ნოეს უნიჭო და გაუნათლებელ, ქუჩაში მოხეტიალე „ზლოტოროტებს“—ნოეს აბლაკატ-პანეგირისტებს პასუხი ვაძლიო — რა სახეირო და სასარგებლოა... „კვალი“ გამოწერილი მაქვს და მომდის... ვასილ წერეთელი და ახლადმოსული კარგა მაგრად კამათობენ. ერთი იმათაც მოსცხონ და! ტყუილი გამოუვიდა ნოეს, როდესაც მის მოწინააღმდეგედ ჩიორა, მე და ვასილ წერეთელი დავგსახა. „სამნი არიან, ტოლნი არიან, ერთად მიდიან მიიმღერიაანო“, —ოხუნჯობს მარქსისტი. მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ჩვენი გუნდი თანდათან იზრდება. ახლამოსული ამისი ცოცხალი მაგალითია... ვიმეორებ — ერთი კიდევ უნდა მოვსცხო მაგ წუწკს!

გაჯიჯნეს განა? ალბათ, მოულოდნელად, შუალამისას გეწვიენ შენ სადარბაზოდ?

შერცხვენა და ლაფის დასხმა ამ საქაგლობის ინიციატორებს! ლაკერბაი განა მაგისტანა წუწკი და დაუნდობელი გამოდგა?...

შენი ნაცნობი ექიმი ჯერ არ მინახავს. არ ვიცი, ცხოვრობს სიმფეროპოლში თუ არა. ვეცდები მოვძებნო და შენგნით გამოგზავნილი ბარათი ვარდავცე... ჩემი წერილები „მოამბის“ რედაქციაში გაგზავნილნი დაიკარგა განა? ძლიერ ვსწუხვარ! კარგს იხამ, როგორმე ხელში ჩაიგდებდე და გამომიგზავნიდე...

იწერები, პარიზში მივდივარო: გამოფენაზე მარტო მიდიხარ, თუ იქიდან კიდევ სადმე აპირებ წასვლას?

სოხუმში რა ამბავია? გრიგოლიდან გუშინ წერილი მომივიდა და მწერს: თედო დიდს ბრძოლაშიაო. იბრძოლე, ძმოჯან, სანამ სული გიდვას: „რა არის ჩვენი სიცოცხლე, თუ არა საქმე კეთილი?“ „ბრძოლა, ძმანო, ბრძოლა“ — ბრძოლა უსამართლობის, სიბნელის და უსინიდილობის წინააღმდეგ!!!

ვახეთებში ეწერა, ვითომ სოხუმში აპირობენ სასულეირო სასწავლებლის დაარსებასო. ვისი აზრია, ან ვინ ცდილობს? ამაზე დაწვრილებით მაცნობე...

ბესო ბერად კურთხეულა და ამბროსად მონათლულა... კარგი უნებებია: მიზანს უფრო ადრე მიაღწევს. ხომ გახსოვს მოციქულის სიტყვები:

«Кто епископство желает, доброе дело желает»... სანდრო სად არის? He связался ли узами Гименея с Александрой? ანდა ონეგინივით ხომ არ უმღერა მამა-შვილს — ოქროს თაყვანისმცემელთ — «Когда бы мне быть отцом, супругом счастливый жребий повелел, то кроме Вас не избрал бы никого... Но я не создан для блаженства, ему чужда душа моя; напрасны ваши совершенства — их не достоин вовсе я»...

ჩვენი „ლასნები“ ჯდნან, როგორც ძველი რუსის „ბოიარინები“ «устав брады своя», თუ ძველებურად მჭერმეტყველებენ. მიხეილ თოფურია და მისი ორატორი ძმა, ალბათ, მჭერმეტყველების ქარბუქს აყენებენ?!

დიდი მადლობა შარვაშიძეთ, მოკითხვა-ხსოვნისათვის, ჩემს მაგივრად დაბლა თავი დაუქარი კნენინა ტერეზიას და გულითადი მადლობა მოახსენე, დაბარება არ დაგავიწყდეს. მომიკითხე მექი და სხვა ყველა ჩემი ნაცნობები. გიორგის მოულოცე ბედნიერება.

წერილს ველი შენგან. შენი ძმა ივ. ვართაგავა.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 79

1900 წლის მარტი.— ალექსანდრე ნიკიტინის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! საფრანგეთის პალატის ერთმა დეპუტატმა რაღაც შენიშნა ერთს მინისტრს, რომელმაც შენიშვნა ძლიერ იუკადრისა. მაშინ დეპუტატმა საჯაროდ გამოაცხადა, ბოდიშს ვიხდი, „ჩემმა სიტყვამ ჩემს აზრს გარდაამეტა“. რა თქმა უნდა, ეს ფრანგულად უფრო კარგად იყო ნათქვამი, მაგრამ შენ მაინც მიხვდები, ამით რის თქმაცა მსურს. მე სრულიად სასაყვედუროდ არაფერი მითქვამს შენთვის. სჩანს „ჩემმა სიტყვამაც გარდაამეტა ჩემს აზრს“ და, იქნება, ჩემს სურვილსაც. ხანდახან საჭიროა ძველის გახსენება. მოიგონე მითქვამს მე თუ არა შენთვის, ფოთში იმიტომ წამოვედი, რომ, რაკი სამსახურში ვიქნები დამტკიცებული, მაშინ უფრო ადვილად დამამტკიცებს მეთქი გუბერნატორი ქალაქის მდივნად? და აი, ყოველივე იმედი გაცრუდა. იმას ისიც დაუმატე, რომ შენგან არავითარი ცნობა არ მომსვლია. მართალია შენ იტყვი ხოლმე, წერილის მოწერა გეზარებო, კაცს პასუხს არ აღირსებო, მაგრამ ჯერ მაგამი დანაშაული არ მიმიძღვის, თუ იმას არ ჩასთვლი, რომ ახალი წელი შენ მომილოცე სადარბაზო ბარათით და მე კი ასევე არ მოვიქეცი. საზოგადოდ, მე ვგონებ, ეს ჩვენი მასლათი მეტია და მხოლოდ იმით არის გამოწვეული, რომ კარგა ხანია ერთმანეთი არ ვვინახავს. ან, იქნება, ისიც იყოს მიზეზი, რომ მეტად გულწრფელი და პატიოსანი ხალხი მახვევია თავს. რა საკვირველი იქნება, რომ ერთის წლის ცხოვრებამ ამ ხალხში, ფოთელებს შორის, მეც ცოტა ფოთელების ელფერი გადმომდოს, იქვენულობას ცოტ-ცოტათი შემაჩვიოს. კიდევ იმიტომ დაგვეკითხე, რად ამითვალისწინე-მეთქი, რომ კარგად გიცნობ და მინდოდა შემეტყო მიზეზი არა ათვალისწინებისა, არამედ სხვისი არჩევისა. შენმა წერილმა ეს მიზეზიც დამანახა და ამგვარად „ინცინდენტი“ გამორკვეულად უნდა ჩავთვალოთ, თუ შენი ნებაც იქნება და შევუდგეთ მორიგ საქმეთა განხილვას.

წერილების შენახვა ჩვეულებად არა მაქვს, ხოლო კარგად მახსოვს კი შენის წერილის სიტყვები: „ასე, ჩემო საშავ, იმედი მაქვს ერთის თვის შემდეგ ვნახავ ჩემს მშვენიერს სოხუმშიო“. სწორედ ამიტომ მოვიწინდომე მოსვლა, რომ ჩემის თვალთ ვნახო სოხუმის სიმშვენიერე. ამ დღეებში ცოტა ფულს ვიშოვი და წამოვალ. რა თქმა უნდა, წამოსვლას შეგატყობინებ.

მამაძაღლები არიან გამგეობაშიო, — იწერები, მამაძაღლები სად არ არიან

მერე? ზეცას? განა ადვილია სამსახური ალექსანდრე ეპისკოპოსთან, ან სეკრეტარ ჩაჩანიძესთან. ზნედაცემულ, გამოქნილ და სულმდაბალ იმერელთანა და გამოკრუებულ ბებერ უფროსთან, რომელსაც ვერაფერს ვერ ჩააგონებ, ამგვარ დაწესებულებაში სამსახურს სწორედ რომ ვირჩევ თქვენ მამაძაღლებთან ბრძოლას და, თუ დავმარცხდები, ანასუნ ჩემს საქმეს. სადაც ბრძოლაა, იქ გამარჯვებულნიც იქნებიან და დამარცხებულნიც. მერე რაო? როდის იყო, რომ კრუხივით ვაჯექი ერთს ადვილსა ანუ სამსახურს? დღეს ფოთი, გუშინ თბილისი, გუშინწინ განჯა, ბაქო, შუშა... ეხლა სოხუმი იყოს. თუ დავბინავდი, ხომ კარგი, თუ არადა, მერე სხვა იყოს. ბევრი სიკეთე არ გამოვა აქედან, მართალია, მაგრამ „ავორებულს ქვას ხავსი არ მოეკიდებაო“, ნათქვამია. ესეც კარგია.

არ გეგონოს კია, რომ, თუ გველესიანმა (არ ვიცნობ პირადად და არც არავისაგან გამიგონია ვინ არის?) კვლავ მოიწადინა ყუთის დადგმა, მე შევეცილო, მაგრამ თუ ვინმეზე მიდგა საქმე, მაშინ ხომ მეც ვინმე ვარ!

ხომ იცი, რომ ერთი დიდი ნაკლი მაქვს — გულახდილობა და არაფრის დამალვა. ეხლაც გეტყვი მიზეზს ჩემის ამგვარ ამოუწინებისას: გამგეობის აგენტად აღარა ვარ მიზეზთა გამო სხვათა და სხვათა. დამრჩა თვეში 49 მან. 25 კ. აქედან მერიცხება თვეში 25 მან. იმ ვალის გადასახდელად, რომელიც აქ გადმოსახლებაზე დამედო. დარჩა თვეში 24 მან. 25 კ. სახლის ქირას ვიხდი თვეში 16 მან. 66 კაპ. ზომ მიხვდი, რა გაჭირვებაში უნდა ვიყუე ამ მხრივაც. „კავკაზიდეანაც“ ხომ ხვტი! ამგვარ გაჭირვებას, რომელიც, კარგად მოგეხსენება, ჩემთვის არ ახალია, ტფილისში ადვილად გავუძლებდი, მაგრამ ფოთში კი ეგრე ადვილი არ არის ჭირთა შიგან გამაგრება, ვინაიდან მაგარი აქ არა მოიპოვება, ყველაფერი დამბალ-დამპალია.

თუკი დარწმუნებული ხარ, რომ მე ჩემს ამომრჩევლებს არ ვუღალატებ, მაშინაც კი, თუ მხარი არ დამიჭირეს გაჭირვების დროს, გაგებდოთ, რომ მართლაც ორ კვირაზე ამბარგოს შენმა ბერენსმა, ვითომ რაო? „შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა“...

ერთი მიზეზიც არის ამ წერილის გაჭიანურებისა: დიდი ხანია არაფერი დამიწერია ვარდა კანცელარიის ქაღალდებისა და ხელი მქავა. ამ დღეებში შევუდექი რუსის პროფესორის Потенция-ს ერთის მეტად საყურადღებო წერილის სარგმნას: «Язык и народность» მშვენიერება რამ არის. აი, ერთი ადგილი: «Вы говорите — ეუბნება პროფესორი იმ ძლიერს ერს, რომელსაც სუსტის ერის გაცამტყერება ჰსურს, — с нами Бог, разумеете языцы и покоряйтесь! Но этого Бога создали вы сами, хотя и не без достаточного основания, не без нужды для вашей собственной жизни, но без внимания к тому, годится ли этот Бог для других и захотят ли, и могут ли другие уверовать в него добровольно, или же вера в него должна быть включена». როგორ მოგწონს ეს სიტყვები?..

ნახვამდის. შენი ერთგული საშა ნიკიტინი.

სოფიო ქალაქშია. მისი ნინა კი ჩემთან არის. მეტად მტკივა გული, რომ უსწავლელად რჩება, მაგრამ რა ვქნა?

№ 80

1900 წლის აპრილის 4.— გრიგოლ გველესიანის წერილი თედო სახოკიასადმი

ძმაო თედო! შენსა და ბერენსის შორის მომხდარ სკანდალის შესახებ ჯი-
და მოგწერო, რომ შენ, ჯერ ერთი, ვერაფერს დაგიჭერს ამის გამო პასპორტს,
თუ, რასაკვირველია, ბერენსმა არ იცის შენი წასვლა: ამ შემთხვევაში მას შე-
უძლია ჩუმად იმოქმედოს, და შენ ათასნაირ მიზეზს გიპოვიან, თუ მოინდო-
მეს, რათა პასპორტი არ მოგცენ. თორემ ისე, მაგისტანა დანაშაული კი არა,
მაგაზედ გაცილებით უფრო მძიმე და არა ერთი, არამედ მრავალიც ვერ დაგი-
ჭერს შენ პასპორტს. რაც შეეხება თვით ინცინდენტს, ჩემის და სხვების (ზო-
გიერთთა) აზრით, მაგ შენგან წარმოთქმული სიტყვები არავითარ შეურაცხყო-
ფას არ შეადგენენ და სასამართლოში, თუ მისი მხარე არ დაიჭირეს, უეჭველია,
გაგამარჩილებენ. თუ მან საჩივარი შეიტანა, უეჭველია, ან 286 მუხ. (Улож. о
наказ.) ძალით ითხოვს სასჯელს და მაშინ იმ მუხლის მეორე ნაწილის მიხედ-
ვით დაგსჯიან, ესე იგი «Денежным взысканием не свыше ста руб.» მაშა-
სადამე, მცირეოდენი შტრაფი გარდაგხდება, რადგან ას მანეთს არცერთი სინ-
დისიანი მსაჯული არ დაგადებს; ან შეუძლია იჩივლოს (ეს მისგან არის დამო-
კიდებული, თუ როგორ უყურებს ის თავის შეურაცხყოფას (131 მუხ. Ус-
тав мировой) ძალით, სადაც მცირეოდენი სასჯელია). მაგრამ, იმედია, არცერ-
თი მისი ბრალი სასამართლოში არ გავიდეს, და შენ, სჯობს, პასპორტი მალე
აიღო და გასწიე არხენად, მაშინ საჩივარი თავისთავად მოიშპობა. შენი გრი-
გოლ გველესიანი.

გ. ლუკინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას
ფონდის № 11221. ავტოგრაფი.

№ 81

1900 წლის აპრილის 4.— რაფდენ ქუთათელაძის წერილიდან თედო
სახოკიასადმი

ძმაო თედო! მივიღე შენი უსტარი. ძალიან ამხედრებულან შენს წინააღ-
მდეგ მაქათრი „ბრანდახლისტები“¹, მაგრამ ახალი ხილი არ არის შენთვის
შავათი ვაიძვერობა, არ გეუტხოვება... იმედი მაქვს, ნივთიერ საბუთს ვერას
კინაავეს საწინააღმდეგოდ. ისე, რამდენიც უნდა აპრაკუნონ, თვალსაჩინო
დაღს ვერ დაგამჩნევენ. გაუმკლავდი ტუტუტობას. სხვა არ იყოს, ზნეობრივად
შაინც დაკმაყოფილდები. ანდაზები ჯერჯერობით ვერ ვიშოვე. დამპირდა ერთი
მაღორთაიული მალაზია შოვნას, ვნახოთ. ყოველ შემთხვევაში, ცდას არ და-
ვაკლებ და თან წამოვიღებ. თუ ვიშოვე, მაისის გასულს უსათუოდ ჩამოვალ.
ჯიხის ფული 15 მანეთი უკანასკნელია, მეტი კი ოცნების საგანს ეკუთვნის. მე
კვარიანად ვარ. აქაც გამოგვიზაფხულდა. წავიკითხე „მოამბეში“ ჩვენს მიმართ
ემიკაშვილის წერილი. მადლობა ეკუთვნის, ნება დაგვრთო პროფესორად დარ-
სენაზედ. მამაცხონებულს ძალიან ადვილი წარმოდგენა ჰქონია მეცნიერების

1 ბრანდახლისტი — ფუჟი, უმაქნისი აღამიანი.

ქურუმობაზედ, თითქო მარტო სურვილი და ნებართვის მეტი არაფერი იყოს საჭირო, ისეთნაირად ბჭობს. დიდის გულმოდგინეობით ვადევნებთ თვალყურს ბურების მოქმედებას. ვერ წარმოიდგენ, რარიგად შემეჯავრა ინგლისელები. რუსეთიც რომ სხვა სახელმწიფოებთან ერთად აძაგებს ინგლისის სურვილს ბურების თავისუფლების მოსპობის შესახებ... რა კარგია სხვისი გასამართლება!!! სხვაგან მოსწონს პატრიოტული გრძნობა, ხალხში გამეფებული, ჩვენში კი დევნის ამგვარ მოძრაობას. აი, ჯამბაზობაც ეს არის. აქ გავრცელებულია ხმები, ვითომ რუსეთი აპირებს საქმეში ჩარევას. მოელიან ინგლისთან ომს. ვნახოთ, რა იქნება. კარგად გვირგვინდება ჯერჯერობით გააგის კონფერენცია. აი, დიპლომატიური გაიძვერობა. ყველგან, კერძო ცხოვრებაშიაც კი მთელი სახელმწიფოების ურთიერთობაშიაც გამეფებულია ეგოიზმი, მაგრამ ჰუმანური რიდეთი კი; უმაღლესი ეთიკის სახელით თავიანთი ინტერესის დაცვას ცდილობენ, ატყუილებენ ერთმანეთს, ცბიერობენ და, ვინც უფრო გამოწრთვნილია ამ მხრივ, ის უფრო იმარჯვებს დიპლომატიურად. რა დისონანსია ცხოვრების ძირითად მდგომარეობაში და მის არანორმალურ გამოქვეყნებაში?! იწერები, ჩვენებურ ხმოსნებს მაქაური საბჭოდან გამოსვლა დაუწყიათ. მეტი გზა არც ჰქონდათ: პასიურ, უტყვე ხმოსნობას, რა თქმა უნდა, გამოსვლა აჯობებს. მით უმეტეს, რომ არცერთი უმეტესობით (ჩვენებურების) გადაწყვეტილება გუბერნიის მმართველს არ დაუმტკიცებია. ამას წინათ ერთ „პრივატ-დოცენტს“ ვუამბე სოხუმის თავგადასავალი ქალაქის საქმეების შესახებ. ფრიად გაიკვირვა, არ ჯეროდა, ვერ წარმოედგინა მაგეთი ძალმომრეობა. მერე კი სთქვა, რა გასაკვირია. იმ სახელმწიფოში, სადაც ფეხმოდგმულია «Внизу власть тьмы — вверху тьма еласти»-ო, ასეთი ამბები რომ ხდებოდესო მართლაც... აქ შევწყვეტ, თორემ სულ დამავიწყდა რუსეთის „სიტყვა და საქმე“. ნახვამდის, მომიკითხე ყველანი. გადაეცი განსაკუთრებული სალაში იმ ნაზთა არსებათ, რომელთაც მომიგონეს და შენს წერილზედ წარწერით მომიკითხეს...¹ მომიკითხე კნ. ტერეზია. მისი სურათი ვუნახე ამას წინათ აქ ერთ ყმაწვილს. მეტისმეტი შემშურდა. ნეტაი მას, სურათი მაინც აქვს, მე კი ამასაც მოკლებული ვარ. ეხ!! მაგრამ. განა ყველას ერთნაირად უღიმის ბედი. თედო, მართლა, მომილოცავს აღდგომა: „ქრისტე აღსდგა!“ მომინდვია ვეჭილობა — ვინც გაკოცნოს, ყველას აკოცე ჩემს მაგიერ, რა თქმა უნდა, ქალებს. მომწერე. ვინც მიიღოს ჩემი მილოცვა. შენი რაჟდენი.

P. S. აღდგომას მაქაურების სადღეგრძელოს დავლევ, მაშ... მეშინია, არ დამათრონ. საოცარი დაძალება იციან ღვინის.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 82

1900 წლის აპრილის 16.— გიორგი მაჭავარიანის წერილი თედო სახოკიასადამა

თედო! „მოამბე“ და „ცნობის ფურცელი“ ერქომიაშვილს გამოუგზავნე-
ვით კიდევაც. რაც შეეხება დაკლებას, იმაზედ ნაკლებ, როგორც გამოცხადე-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ბულია (ე. ი. 9 მ. 50 კ.), არ შეიძლება. შენი სტატია, როგორც მითხრეს, მალე დაიბეჭდება. „მომამბე“; რასაკვირველია, ჩვეულებრივ, გვიანობს. მესამე № იქნება, ასე, ამ თვის ოცს ან ოცდახუთს. მესამე № შენი „ბატონყმობა“ მოთავსებული.

„ცნობის ფურცლის“ პროგრამა ჯერ, როგორც ეტყობა, დაიგვიანებს. პეტერბურგიდან ქალაქებში „ცნობის ფურცლის“ შესახებ დაბრუნდა თბილისში, და აქ ეხლა პოლიცია ცნობებსა ჰკრებს, თუ რამდენად „კეთილსამიზნობრივი“ არიან რედაქტორ-გამომცემელი, და როდის გაათავებენ, არავინ იცის ჯერ.

თედო, ნორაქიძეს ფული რომ უნდა გამოეგზავნა „დამონებულნის“ დასაბეჭდი, რატომ არა გზავნისო, სამსონამ. შენი გ. მაჭავარიანი.

დაცულია თელი სასოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 83

1900 წლის აპრილის 21. —ალექსანდრე გაბუნიას წერილი თელი სასოკიასადმი

ძმაო თედო! იწერები ჩემი ეგზამენები რავა მიდისო: ჯერჯერობით კარგად, უკვე ერთი ქიმიკა კარგად მივეცი, დამრჩა ჯერ კიდევ 5, რომელნიც განაწილებულნი არიან მაგრე: 24 აპრ. ზოოლოგია; 10 მაისი—გეოლოგია; 17 მაისი — ფიზიოლოგია; 22 მაისი—ბოტანიკა და 27 მაისი — მეტეოროლოგია. მერე კი რას ვიზამ, ჯერჯერობით გადაწყვეტილად ვერ გეტყვი: ბევრი პროექტები მაქვს, მაგრამ შენი პროექტებისა არ იყოს, რა დაემართებათ, ვინ იცის, ორივეს, მგონი ერთი და იგივე აკლია. „სევერნი კურირის“ შესახებ იწერები: გაუგზავნე კორესპონდენცია და საუკეთესო პროტექტორი ეს იქნება, ჩვენც აქ რამეს ვეცდებით: თუმცა არ დაგვიბეჭდა ერთი წერილი „კავკაზეცის“ წერილის საპასუხოდ („კავკაზეცის“ წერილი იყო დაბეჭდილი „პეტერბურგის უწყებებში“) — ამტკიცებდა, რომ მანიფესტი საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებო სომხურ ენაზედ იყო მარტო წაკითხული თბილისშიდაო და, საზოგადოდ თბილისი სუყოველთვინ სომხების ქალაქი იყოო. ამის საპასუხოდ ჯავახიშვილმა დოკუმენტურად დასაბუთებული, არხეოგრაფიულ აქტებიდან ამოწერილი ოქმით, საქართველოს რუსეთთან შეერთების მანიფესტის შესახებ წერილი გაუგზავნა, მაგრამ არ დაგვიბეჭდეს — „ბ-ნი-ეზოვი გლახათა გყავთ ნახსენებო“. შენ მაინც ნუ შედრკები — გააგზავნე, ეგებ დაგვიბეჭდონ: იქ გელეიშვილი მუშაობს კიდევ და შეიძლება მისი დახმარებით ვისარგებლოთ.

სხვა რაღა ბევრი თავი გაწყინო. შენი ა. გაბუნია.

დაცულია თელი სასოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 84

7 1900 წლის მაისის 3.— ალექსანდრე სარაჯიშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

პატივცემულო ბატონო ჩემო თედო, თქვენი 7 აპრილის წიგნი რომ მივიდა, ქალაქს ვაპირებდი წასვლას ფულის საშოვრად. მინდოდა, პასუხთან ფულიც გამომეტანა. როგორც იყო, 20 აპრილს ჩავედი ქალაქს და რის ვაი-ვაგლახით ვისესხე ფული. 30 აპრილს მოვედი განჯას და თქვენი მეორე წიგნი 23 აპრილისა შინ დამხვდა..

გუშინ, 2 მაისს ვაუფუზავნე ალექსის ათი თუმანი. ცხომარაის სახელობაზე, როგორც თქვენ გებრძანებინათ.

ჩემი ვვოდნი ლისტი ძლივს მომივიდა. მადლობა ღმერთს!! თქვენიც დიდი მადლობა მმართველს: თქვენ რომ არ გარჯილიყავით, ვინ იცის, როდის გამოგზავნიდნენ. კეცენკოს ოქმი მაინც ჯერ არა სჩანს, მაგრამ, იმედია, ისიც მოვა ჩქარა.

კარგი იქნება, ალექსიმ ეცადოს, რამე შემოსავალი აიღოს ტყიდან, იმდენი მაინც, რომ მისის ჯამაგირად ეყოს, თორემ ქარვასლის რემონტის გამო მოდენი ვალი დამატყდა, რომ, ვინ იცის, როდის შევიძლებ ვადახდას.

ყოლკვერის გაპარვის ამბავი საუცხოო რამ არის. ნეტა ახლა ზელუნინი რამანახა და სხვა არა მინდა რა.

მშვიდობით და ბედნიერად ბრძანდებოდეთ. თქვენი ურთგული ალექსანდრე სარაჯიშვილი.

გ ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11270. ავტოგრაფი.

№ 85

1901 წლის აპრილის 19.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

დიდად პატივცემულო მამაო მიხეილ! თქვენი კარტოსტალი¹ და „ცნობის ფურცელი“ მივიღე. „მწყემსის“ 1, 2 და 3 №№ გიგზავნით. მეტი არც მაქვს. თუ რამ გაკლიათ, „მწყემსის“ რედაქციას მისწერეთ და გამოგზავნიან.— მომწერეთ, როდისთვის გჭირიათ უსათუოდ სარუხანის თარგმანი? თუ საჩქაროა, ახლავე შევუდგები, თუ არადა მერე ვთარგმნი. — პიზონის წიგნი თქვენის წერილის მიღებამდე ვიკითხე აქ, მაგრამ ვერ ვიშოვნე. Perre Sainte-ში მინდოდა წასვლა, ისე თქვენი კარტოსტალი მომივიდა. ჯერ არ წავსულვარ. თუ ვიშოვე, უეჭველად გიყიდით და მოგაწოდებთ. მანამდე გიგზავნით Moran-ის წიგნს. როცა წაიკითხობთ, გახეთქებთან ერთად დამიბრუნეთ. მანდ, იქნება, სადმე შეხვდეთ Paolini-ს იტალიურ-ქართულ ლექსიკონს. ჯერ ნუ იყიდით, მხოლოდ ფასი შემომითვალეთ. აქაც არის, მაგრამ 10 ფრანკს აფასებენ. ამდენის მიცემა არ მინდა. ამ წიგნის გარდა სხვა რის შოვნა შეიძლება საქართველოს შესახებ და რა ფასად?

¹ კარტოსტალი — (ფრ.) ღია წერილი.

Perre Sainte - მისი წიგნი, მისი

აქ რომ ბრძანდებოდით, მაშინ ვთხოვეთ თქვენის მასალებიდან საბა-სულ-ხან ორბელიანის წერილებიდან რამდენიმესათვის თქვენი შენიშვნა გაგვიკეთებინათ და ვაგეგზავნათ „მოამბისათვის“. თუ ინებებთ, დამზადებული წერილი მე გამომიგზავნეთ, აქედან მე მივაწოდებ და თან ვთხოვ, „მოამბე“ და „ცნობის ფურცელი“ ორივე გიგზავნონ უსასყიდლოდ. ღვთის შეწევნით, იმედია, მარტო ამას არ დააჯერებთ რედაქციას და სხვა მასალასაც მიაწვდით. უქვევლად გამოგიგზავნიან უურნალ-გაზეთს.

გიორგი ჯერ არ მინახავს, ალბათ, არ ჩამოსულა. სადმე გზაში დარჩებოდა. ამ დღეებში ანდრო ჩამოვიდა. გადავეცი თქვენი მოკითხვა და სამაგიეროდ სიყვარულით სალამი გიძღვნათ. წასვლას მარიამობისთვის არ აპირებს.

მშვიდობით ბრძანდებოდეთ. აქაური ქართველები შორიდან თავს გიკრავენ და ლოცვა-კურთხევასა ვთხოვენ. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ტ. № 416-ა, ფურც. 1. ავტოგრაფი.

№ 86

1901 წლის მაისის 4.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ! თქვენი პატივცემული წერილი მივიღე და ვესწრაფვი პასუხიც გაახლოთ.

დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ, თუკი შესაძლებელია, თქვენის თხოვნის ასრულებას და თქვენს ამებას ჩემს მოვალეობად ვრაცხ, ვანსაკუთრებით, როცა ეს თქვენი თხოვნა ჩვენს ქვეყანას შეეხება. თუ კი შემძლია ოითიმე დაგვხმაროთ, უარს როგორ მოგახსენებთ. თანახმა ვახლავართ, თქვენთან წამოვიდე, მით უფრო, რომ შემთხვევა მექნება რომიცა ვნახო. მხოლოდ საქმე ის ვახლავთ, რომ ამ თვის გასულს ვერ შევიძლებ აქედან გასვლას. კურსები 13 ივნისს გვითავდება. ასე, რომ, 14 ან 15-ს გზას დავადგები. მე ვაპირებდი, ეს ზაფხული სადმე საფრანგეთის სოფელში გამეტარებინა ცალკე პაერის გამოსაცვლელად, ცალკე ენის საფუძვლიანად შესასწავლად. მაგრამ გადავწყვიტე აქაურ სოფელში მომავალი წლის ზაფხული ვავატარო და ეს ზაფხული კი იტალიაში დავრჩე. როცა სამუშაოს მოვრჩებით, ერთ კარგ მთა ალაგას ამომირჩევთ სოფელს და იქ დავბინავდები. იტალიურის ენის სწავლა მაინც მინდოდა და იმედი მაქვს, სამ თვეში გვარიანად ვისწავლო.

ხარჯისათვის ნუ შესწუხდებით. სულ ხელმოკლედ არ ვახლავართ. თუ მინცდაპიანც ცოტაოდენი დამაკლდა, მაშინ მეტი რა გზაა, უნდა მომეშველოთ. ასე, ჩემო ბატონო, წამოსვლის წინ წერილს მოგწერთ და შევატყობინებთ აქედან რა დროს ვავალთ. მანამდე კი დრო ჯერ კარგადა ვგაქვს.

პიზანის ადრესი შეგიტყვე. წერილითა ვთხოვე, ესწავლებინა მალაზია, სადაც დაბეჭდა თავისი თხზულება. პასუხიც შემომითვალა (ამასთანავე გიგზავნით). მივედი მალაზიაში, გადავთვალე რე A travers l' Orient, მაგრამ ქართველების ხსენებაც არ არის შიგ. არ ვიცი, ეს პიზანია, თუ სხვა ვინმეა. „ივერიაში“ გადარეული იყო ავტორის გვარიცა და წიგნის სახელიცა.

მორანის წიგნს აქედან წამოვიღებთ, ჩემი წიგნი კი მანდ შემინახეთ.

სარუხანმა კიდევ დაუწერა პასუხი ხახანაშვილის რუსულ გაზეთში. ამ მეორე ნომერსაც თან წამოვიღებ, იქ ვთარგმნი ორსავე და მოგართმევთ. უკანასკნელი პასუხი თითქმის იმნაირივეა, როგორც პირველი იყო. ახალს არაფერს ამბობს. მეტად გაიძვერული კილო კი აქვს.

მრევლიშვილმა ამ ერთის თვის წინათ მომწერა წერილი, და მას აქეთ არა ვიცი რა მისი. გაზეთებში თქვენც წაიკითხავდით, რომ ტფილისში სამხატვრო სკოლის დაარსებას აპირებსო. ღმერთმა ხელი მოუშარათოს. დავიწყებით კი არ დავავიწყდებით, მხოლოდ ეს არის, რომ წერილის წერაში ცოტა მოიზარმაცებს.

გიორგის ჩამოსვლა, მგონი, მოგწერეთ. ძალიან კმაყოფილნი არიან ის და მისი ცოლი, ჩვენი რძალი, იტალიის ნახვით. განსაკუთრებით დიდი მადლობელია ცოლი თქვენის სტუმართმოყვარეობისა. დიდად გვასიამოვნაო. გიორგი ამ თვის გასულს ბრუნდება სამშობლოში, ხოლო ცოლს მერე წაიყვანს.

ჩვენები მოკითხვისათვის მადლობასა გწირავენ და ლოცვა-კურთხევასა გთხოვენ. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

მორთულს ოთახს ხომ ვიშოვნი მანდ. ხომ არ დამჭირდება აქედან ბალიშისა, ან ზეწარ-საბნის წამოღება? კარგია, ვიცოდე წინდაწინ. ოთახი რა ეღირება თვეში? გარდა ამისა, სოფლად რომ გავალ, რა დამიჯდება ცხოვრება თვეში? ოთახი რა ეღირება და სხვა.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ნ. № 416-ა, ფურც. 2-3. ავტოგრაფი.

№ 87

1901 წლის ივლისის 30. — თედო სახოკიას წერილიდან მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ! თქვენი გამოგზავნილი წერილი და ოცდათერთმეტი ლირა მივიღე. რასა ბრძანებთ, რად უნდა მწყენოდა! ის კი არა, იმასა ვწუხვარ, სულ არ გადაგიხადეთ ვალი. ეგ არაფერი. ამასთანავე გიგზავნით „პეტერბურგის უწყებათა“ №№ და მათს თარგმანს. იმედი მაქვს, ჩემი შრომა გამოგადგებათ რაშიმე. დარწმუნებული იყავით, რომ შემდეგშიაც მზადა ვარ, რითაც კი შემიძლია (გარდა ფულისა!), დახმარება აღმოგიჩინოთ.

გაზეთებს თვალყურს ვადევნებ და, თუ რამე გამოჩნდა საყურადღებო, შეგინახავთ...!

მე კარგად ვახლავართ. ამ დღეებში ჩვენის რძალის წერილი მომივიდა: თქვენ ვემღურისთ, რატომ ჩემის წერილის პასუხი არ გამომიგზავნაო. მო-

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ნ. № 1138, 10 გვერდი ავტოგრაფი.

1 მრავალწერტილი ჩვენია.

2 დირექტორი — აქ იგულისხმება ფოსტის უფროსი.

დირექტორს² მივსწერე ადრესის გამოცვლის შესახებ. იცოდეთ, ასეთი წერილი დირექტორთან უმარკოდ იგზავნება. თქვენი თედო. კითხვა თქვენს ნათლულს. არ დაგავიწყდესთ, „ძმებს“ მიეცით ჩემი ადრესი.

№ 88

1901 წლის აგვისტოს 22.— თელ სახოკის წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამო მიხეილ! მაპატიეთ მაგიერის მოწერის დაგვიანება. გმადლობთ მოკითხვისათვის. სიმრთელით ძალიან კარგად ვარ. იტალიურის საქმეც კარგად მიდის: ძალიან კარგ ხალხში ჩავვარდი და დიდი პრაქტიკა მაქვს. წიგნებს ლექსიკონის შემწეობით ვკითხულობ. გრამატიკასაც ამ დღეებში გავათავებ.

მაგრამ სახლის პატრონთან მეტად პირშავადა ვარ. ჩვენებურების გადამკიდეს, აბა, რა ხეირი დაეყრება. 26 ივლისს მეორე 25 მ. უნდა მომსვლოდა, მაგრამ, ეტყობა, მრევლიშვილისათვის მიუცია ჩემს ვალში. რომიდან წერილი მივსწერე, თვის ერთად გამომიგზავნეთ-მეთქი. ჩემის ანგარიშით, ივლისის ფული (50 მან.) ამ ერთ კვირაში უნდა მომივიდეს, მაგრამ, რადგან ჩვეულებად აქვთ ხოლმე, რომ სამი-ოთხი დღე დააგვიანონ, ამიტომ, შეიძლება, ამ თვის გასულამდე არ მომივიდეს. სახლის პატრონს კი 25 ამ თვისათვის დავპირდი მიცემას. საქმე გამიჭირა თხოვნით. თუ 25-ში არ ჩავაბარე 50 ფრანკი მიიწ, მეტად შემაწუხებს და ქვეყანას შემიყრის. არ ვიცი, თქვენი გარემოება როგორ არის. თუ თავისუფალი ფული გაქვთ, ტელეგრაფით მომაწოდეთ 55 ფრ. ამ ადრესით **Pistoia Antonio grillo**¹, რითაც დიდად დამავალებთ. არა მგონი, 31 ა/თ. მეტი გავაჩერო, შეიძლება ადრევეც დაგვიბრუნოთ.

გიგზავნით რუსულ გაზეთში დაბეჭდილ არტიკლის² (კათოლიკეთა შესახებ) თარგმანს. იქნება იტალიურს გაზეთში დასაბეჭდად გამოდგეს.

თქვენი შრომა ხომ კარგად მიდის? როცა გაათავოთ, 11 და უკანასკნელი თავები გამომიგზავნეთ გადასათვალეიერებლად. პეტრე მირიანაშვილიმა რა გიპასუხათ?

ჩემი გაზეთების გზავნის საქმე ახლა ჩემს ხელთ არ არის: აქედან პარიზში გზავნი და თუმცა მივწერე, არ დაეკარგათ, მაგრამ არ ვიცი, რას უშვრებიან. ვეცდები, როგორმე მოვაწოდონ.

შინიდან ერთ სასიამოვნო ამბავსა მწერენ: ფოთის ქალაქის თავის, ნიკოლაძის მეთაურობით დაუარსებიათ ქართველებს სანაოსნო საზოგადოება. გემები უნდა იყიდონ და სოხუმსა, ფოთსა და ბათუმს შუა ამუშაონ. ერთი გემი სოხუმიდან კიდევ გასულა. ღმერთო, შენითა! თქვენი ერთგული თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ხ. № 416-ა, ფურც. 48—49. ავტოგრაფი.

¹ Pistoia — პისტოია — ქალაქი იტალიაში ფლორენციის ახლოს.

² არტიკლი — (ფრანგ.) სტატია, წერილი.

№ 89

1901 წლის დეკემბრის 9.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ, მაპატიეთ. წერილის მოუწერლობის მიზეზი ჩემი უქეიფობა იყო, ხოლო გაზეთებისა — ყმაწვილების დაუდევრობა. რამდენჯერა ვსთხოვე, თქვენთვისაც მიეწოდებინათ. მაგრამ, სჩანს, არ გიგზავნიან. იძულებული ვარ, ისევ თქვენ გიგზავნოთ პირდაპირ და თქვენ კი ბრიუსელში გგზავნით ამ ადრესით: M-me Hiphiani, Avenue de l'Hippodrome, 165.

მესიამოვნა თქვენის ხელნაწერის გაგზავნა. პასუხი, ალბათ, იმიტომ ვერ მოგწერათ, რომ „წერა-კითხვის საზოგადოების“ წლიური კრება იყო, და მირიანაშვილი, როგორც მდივანი, მოუცლელად იქნებოდა. იმედია, მალე მოგივით პასუხი და მეც შემატყობინებთ, რასაც მოგწერს.

ყმაწვილებმა მოგიკითხეს. რძალმა მადლობა მოგახსენათ ხსოვნისათვის და მოგიკითხათ პატივისცემით.

ქართველები ახლა აქ ცხრანი ვართ. ერთი ახლახან ჩამოვიდა ქუთაისიდან. თან ცოლიც ჩამოიყვანა, მაგრამ ქართველი კი არა, რუსია. კარგად იყავით. თქვენი ერთგული თედო.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 4. ავტოგრაფი.

№ 90

1902 წლის თებერვლის 2.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ, მივიღე თქვენი გამოგზავნილი ღია წერილები და „ივერიის“ №. გმადლობთ.

თქვენის წიგნის ანგარიშსა მთხოვთ.

თუ „მოამბის“ ფორმატისა გამოვა და, როგორც თქვენ იწერებთ, 1060 გვერდი იქნება, მაშინ გამოვა 33 თაბახი (თაბახში 32 გვერდია); თაბახზე რაკი 18 მანეთი მიაქვთ, გამოვა სულ 594 მანეთი; ამას მივუმატოთ კანის ქაღალდის დაბეჭდვა — 6 მან.— სულ დაბეჭდვა დაჯდება 600 მანეთი. ახლა ქაღალდი, დასტირდება (წიგნში 33 თაბახი იქნება, სულ 120 ცალს 39,600 თაბახი ანუ 821)2 ოზმა (ოზმაში 480 თაბახია). თითო ოზმის ფასი უნდა ვიანგარიშოთ 6 მანეთი. ამ ფასის ქაღალდი არც სულ მდიდრული იქნება და არც სულ მდარე (მგონი ისეთი იქნება, როგორზედაც ლამბერტის „სამეგრელოს აღწერა“ დაბეჭდილი). ქაღალდის ფასი (821)2.6) სულ შეადგენს 492 მ. ამას მივუმატოთ კანის ქაღალდის ფასი 8 მან.— სულ 500 მანეთი. ახლა აკინძვისა, მგონი ხუთი თუმანი დაჯდეს, ანუ, დაბეჭდვა — 600 მ.

ქაღალდი—500 მან.

აკინძვა — 50 მ.

სულ 1,150 მანეთი

ამას მივუმატოთ მირიანაშვილის გასამრჯელო კორექტურისა, თაბახზე სულ უკანასკნელი 6 მანეთი, ანუ, სულ 200 მანეთი. ჰკითხეთ, იქნება ნაკლებს დაგკერდეთ.

მხოლოდ ერთს გირჩევთ: „მომამის“ ზომა თქვენის წიგნისათვის მეტად პატარა იქნება. წიგნი მეტად მრგვალი და ცუდი სახმარებელი გამოვა. ისევ სჯობია, ბაქრაძის გამოცემული „ვახუშტის საქართველოს ისტორიის“ ზომა დაიჭირა. ქალაქიც ნაკლები წავა, დაბეჭდვაც ნაკლები დაჯდება და სახითაც ლაზათიანი იქნება. სულ უკანასკნელი, 150 მანეთით ნაკლები ხარჯი წავა. თან შრიფტიც აკადემიური იხმარონ. ეს შრიფტი ის არის, რომლითაც „ცნობის ფურცელ“-ში „საზღვარგარეთის ამბები“ იბეჭდება.

თუ ჩემი ნათქვამი ჭკუაში დაგიჯდათ, მომწერეთ, და მაშინ მე თვითონ მივწერ მირიანაშვილს, როგორ რა ქნას. ან თქვენ თვითონ მისწერეთ, რასაც მე გწერთ. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

„ცნობის ფურცელში“ ერთი ახალი ამბავი შემოვხაზე წითლად. უეჭველია, ყურადღებას მიაქცევთ და გაიგეთ სად იშოვება ის წიგნი.

„ცნობის ფურცელში“ ჩვენის რძლის არტიკლი დაიბეჭდა საფრანგეთის სკოლების შესახებ. მე ვუთარგმნე. ის № იმას აქვს. მერე გამოვიგზავნით.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი,
ბ. № 416-ა, ფურც. 5. ავტოგრაფი.

№ 91

1902 წლის თებერვლის 21. — თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ჩემო საყვარელო მამო მიხეილ. ძიელ მესიამოვნა თქვენი განზრახვა საქმერ მანქანის გაკეთებისა. ვსწუხვარ, რომ ჩვენებს თქვენი თხოვნა დროზე ვერ აუსრულებიათ. საქმე ის არის, არ ვიცი თქვენ ვის მიმართეთ. ამ საქმისათვის უნდა მივეწერათ წიგნების გამომცემელ ამხანაგობისათვის ან მის გამგისათვის ამ აღრესით: Господину Александру Джабадари», «Грузинское издательское товарищество» в г. Тифлис.

უნდა შეუთვალოთ, რა სახის ასოები და რამდენი (წონა) გინდათ. მაგრამ სჯობია, თქვენ პირადად არ მისწეროთ. მიაწერინეთ ვისმე სტამბის პატრონს, ვითომ თავის სტამბისათვის უნდა. წერილი ფრანგულად იყოს. გარედანაც აღრესი ფრანგული იყოს რუსულის მაგიერ და წერილიც დაზღვეული (recommandee) გაგზავნეთ. როცა ეს თქვენ სტამბის პატრონის სახელით მისწეროთ, შემატყობინეთ და მე აქედან ჯაბადარსა ვთხოვ პასუხი არ დაგიგვიანოს.

ჯავახიშვილის წერილის შესახებ მიწერილი მაქვს და პირდაპირ თქვენ მოგივით.

„ივერიაში“ მ. ავრელიო აცხადებს, რომ პირველი ნაწილი თავის თხზულებისა (საქართველოს შესახებ) რომში დაუბეჭდია. მაშასადამე იქ უნდა მოკითხოთ („Croix“-ის რედაქციაში ჯერ არ ვყოფილვარ — არ მეცალა).

¹ La Croix — ფრანგული გაზეთი, რომელიც პარიზში გამოდიოდა.

ამ ორ კვირაში დეკანოზ ლამბაშიძის შვილი ექიმი ვახტანგ ლამბაშიძე უნდა ჩამოვიდეს. აქ ცოტა ხანს დარჩება და რძალთან ერთად (მარტის გასულს) დაბრუნდება ჩვენში.

მრავალი სალამი რძალმა და ქართველებმა. თქვენი თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ხ. № 416-ა, ფურც. 8. ავტოგრაფი.

№ 92

1902 წლის თებერვალი. — თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ! ვერ წარმოიდგენთ, რა რიგ გამახარა „ივერი-აში“ ამოკითხულმა ამბავმა, რომ თქვენის შრომის გამოსაცემად საჭირო ხარჯი სტეფანე ზუბალაშვილს უკისრნია. მე, სწორე გითხრათ, ჩვენი ქართველების ამბავი ვიცოდი, ძალიან მეფიქრებოდა, ვაითუ ასეთს ძვირფას მასალას უფულობის გამო დაბეჭდვა. დაუგვიანდეს-მეთქი. სულით და გულით გილოცავთ ამ სასიხარულო ამბავს. ასე რომ, იმედია, ამ სამ თვეში თქვენს წიგნს, დაბეჭდილს დავინახავთ... როცა მირიანაშვილს მისწერთ, შეუთვალეთ, წიგნი უეჭველად „ქართველთა ამხანაგობის“ სტამბაში დაბეჭდოს და ძალიან თვალყური ადევნოს ენას თუ კორექტურას. თან ორი ანუ სამი ცალი ძვირფას ქაღალდზე დაბეჭდოს: დაგჭირდებათ. ერთს გამომცემელს უთავაზვებთ და სხვებსაც ვინმე წარჩინებულთ ან საქართველოში ან რომში La Croix¹-ის რედაქციაში ჯერ არ მივსულვარ. არ მეცალა. მე ისე მახსოვს, რომ ვაზეთში ეწერა, მამა ავრელიოს იტალიურად გამოუცია ნაწერები.

კარგად იყავით. უეჭველია, ამ წიგნის გამოცემით გახარებულნი, სხვა შრომას შეუდგებით ახლა. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

ჩვენმა რძალმა პატივისცემით მოკითხვა. მარტის გასულს მიდის აქედან.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ხ. № 416-ა, ფურც. 43. ავტოგრაფი.

№ 93

1902 წლის მარტის 6. — თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ. ძალიან სამწუხარო ამბავი უნდა მოგწეროთ: ეს ერთი კვირაა აქაური ქართველები და ჩვენი რძალი არც მკვდარი ვართ და არც ცოცხალი. 2 მარტს აქაურ მუშებს რაღაც მანიფესტაცია ჰქონდათ. ეშმაკად, წერეთელი და გაბუნია საყურებლად წასულან. მუშები და გარდიანები¹ შეტაკებულან და ამ არეულობაში ორივე დაუჭრიათ. 4 მარტს გაბუნია ვაასა-მართლეს და სამი თვე ციხეში ჯდომა და მერე საფრანგეთიდან განდევნა მიუსაჯეს. წერეთლის საქმე უფრო მძიმეა: იმას აბრალებენ, ანარქისტი ხა-რო და, მგონი, სულ უკანასკნელი. 6 თვე ჩასვან ციხეში და მერე აქედან განდევნიან. ძალიან ვცდილობთ როგორმე ვუშველოთ და განდევნით არ გავადევინოთ. მინისტრ მილერანის დიდი იმედი გვაქვს — დაგვეხმარება. უზო-

¹ გარდიანები — პოლიციელები.

მოდ შეწუხებულნი ვართ ყველანი. არაფრის გული არა მაქვს. არ მინდოდა ასეთის ამბით შემეწუხებინეთ, მაგრამ უამბობაც არ იქნებოდა.

წმ. ნინოს ხატის ამბავს გავიგებ თუ არა, გაცნობებთ.

ვახტანგის მოსვლის ამბავი ჯერ გადაწყვეტიტ არა ვიცით რა. თქვენი თედო.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდის № 416-ა, ფურც. 6. ავტოგრაფი.

№ 94

1902 წლის მარტის 23.— თედო სახოკის წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ. სასიამოვნო ამბავი უნდა გაცნობოთ. გუშინ გაარჩიეს წერეთლის საქმე. სამი თვე ციხე მიუსაჯეს, მაგრამ პროკურორი შუამდგომლობს სასამართლოს თავმჯდომარესთან, რომ არ დაამწყვდიონ და ახლავე გააძევიონ. ასე, რომ, იმედი გვაქვს, ამ ორ-სამს დღეში გაუშვებენ. საფრანგეთი კი უნდა დასტოვოს. ეგ არაფერია. იმედი გვაქვს, ამნაირად გაბუნისაც გაუშვებენ.

ერთი ქართველიც მოგვემატა: ექიმია, ქუთათური, გვარად ბეგიშვილი, მგონი კათოლიკეა. აქ კლინიკებში სამუშაოდ მოვიდა ორის წლით. კაი ბიჭსა ჰგავს.

ამ მოკლე ხანში ორი ქართველი კიდევ მოგვემატება ჩვენს პატარა კოლონიას. კარგად იყავით. თქვენი თედო.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდის № 416-ა, ფურც. 44. ავტოგრაფი.

№ 95

1902 წლის მარტის ბოლო რიცხვები. — თედო სახოკის წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ძვირფასო მამაო მიხეილ. როგორც მოგწერეთ, გაბუნისა 3 თვე ციხე მიუსაჯეს. წერეთლის გამოძიება გუშინწინ ვათავდა. უნდოდათ, როგორც ანარქისტი, ისე მიეცათ პასუხისგებაში, მაგრამ ვერ მოახერხეს და ახლა პასუხს აგებს, როგორც წინააღმდეგობის გამწევი გარდიანებისა. ორივეს გაძევება საფრანგეთიდან გადაწყვეტილია. მაგრამ ძალიან ვცდილობთ და დიდ იმედს გვაძლევენ, გაძევებით არ გააძევიებნო.

ტფილისიდან მწერენ, რომ ქართველთა ამხანაგობის სტამბაში უკვე დაუწყიათ თქვენის თხზულების ბეჭდვა: „მოამბის“ ფორმატის 700 გვერდზე ცოტა მეტი იქნებაო. თუ გინდათ წარმოიდგინოთ უკეთესად, რამისიქე გამოვა, აიღეთ ოთხი № „მოამბისა“ და სწორედ იმის სისქე იქნება. ვსწერ გამომიგზავნონ, როცა დაიბეჭდება პირველი ფორმა. როცა მე ვნახავ, თქვენ გამოგიგზავნით. თქვენი თედო.

ანდრო ამ ორ კვირაში ჩამოვა შვეიცარიიდან. რძალმა მოგიკითხათ. ამ თვის გასულს მიდის. „ივერიაში“ წაიკითხავდით, გიორგი ლეკანოზიშვილს

მშვენიერ ადგილს აძლევენ ქუთაისის მუნიციპალიტეტში. წელიწადში 5.000 მან. ექნება.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ხ. № 416-ა, ფურც. 45. ავტორაფი.

№ 96

1902 წლის აპრილის 17.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ჩემო მამაო მიხეილ. რუკებს ბარონს გამოვართმევ და დიდის სიამოვნებით გაახლებთ. კონფერენცია ჯერ არ დაბეჭდილა. „Bessarion“¹-ს გამოგზავნისათვის წინდაწინვე გიხდით მადლობას.

ძალიან მესიამოვნება მამა ანტონოვის ნახვა. რაც შემეძლება, ნათა ვარ ვაამო.

გიორგი დეკანოზიშვილი ბრაზილიაში მიდის, როგორც „ივერიაში“ წაიციოხავდით.

ყმაწვილები შეიძლება ამ ერთ კვირაზე გამოუშვან. ცოტა მეჩქარება. თქვენი თედო.

ვაზეთები იმიტომ დაგიგვიანეთ, რომ ანდრო ჩამოვიდა და იმასა ჰქონდა.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ხ. № 416-ა, ფურც. 47. ავტორაფი.

№ 97

1902 წლის აპრილის 22.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ. როგორცა გწერდით, 18 ა/თ ბარონ დე-ბაიმ რენსში წამიყვანა. იმ დღეს იქაურ აკადემიაში თავისი კონფერანსი¹ უნდა წაეკითხა იმერეთში მოგზაურობის შესახებ. იქაურები მეტად სტუმარმოყვრულად დაგვხვდნენ. გვაჩვენეს საუცხოო ტაძარი რენსისა, მანდაური მუზეუმი, წიგნსაცავი, სხვა ეკლესიები, შამპანურ ღვინის სარდაფები. ბოლოს სადარბაზოდ წავედით იქაურ კარდინალთან, რომელმაც ძალიან ალერსიანად მიგვიღო.

კონფერანსს დიდძალი საზოგადოება დაესწრო. ჩემს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, როცა მესმოდა ჩემის ქვეყნის სახელი ამ შორეულს მხარეში და როცა ვუყურებდი, როგორ ეინტერესებოდა მანდაურ საზოგადოებას ჩვენი ამბავი. კონფერანსის შემდეგ საუზმეზედ დაგვპატიჟა აკადემიის თავმჯდომარემ. ამ საუზმის დროს მადლობა გადავუხადე საზოგადოებას მათის პატივისცემისა და თანაგრძნობისათვის, კერძოდ, მადლობა მოვახსენე ბარონ დე-ბაის, რომელიც ცდილობს საფრანგეთის საზოგადოებას ჩვენი თავი გააცნოს.

მეორე დღეს უკვე აქ ვიყავით. აქ დამხვდა თბილისიდან გამოგზავნილი ფორმები თქვენის თხზულებისა. ძალიან მემამა მისი ნახვა. სუფთად იბეჭდება და, ეტყობა, მირიანაშვილიც კარგად ადევნებს თვალყურს მისს ბეჭდვას. როგორც სჩანს, ტექსტი ბოლოში დაიბეჭდება. გადასინჯვის შემდეგ თქვენ გიგზავნით. იქნება, თქვენ ჯერ არ გინახავთ.

1 კონფერანსი — მოხსენება (ფრანგ.).

ჩვენი რძლისაგან წერილი და ტელეგრამა მივიღეთ: მშვიდობით ჩასულა. მხოლოდ ეს არის, რომ, როგორც გაზეთში წაიკითხავდით, გიორგის ექვსი თვით ბრაზილიაში გზავნიან იქაურ შავი ქვის წარმოების გასაცნობად. ყმაწვილები კარგად არიან. ამ ერთ თვეში გაუთავდებათ ვადა. მშვიდობით იყავით. თქვენი თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 7. ავტოგრაფი.

№ 98

1902 წლის მაისის 9. — თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ჩემო მიქელ. დიდად გმადლობთ „Bessarione“-ს გამოგზავნისათვის. მინდა ამის შესახებ ცოტა რამ დავწერო „ცნობის ფურცელში“. თქვენი წიგნის შესახებ უნდა გითხრათ, რომ ასე სჯობია, თორემ ტექსტი ააჭრელებდა წიგნს. ვისაც უნდა, ბოლოშიაც ადვილად ჩაიხედავს. მხოლოდ დიდი სიფრთხილე სჭირიათ, ტექსტის მაჩვენებელი ციფრები არ აურიონ. ამის შესახებ შირიანაშვილს განმეორებით სთხოვეთ, როცა წერილის მიწერის შემთხვევა გექნეთ.

ბარონ დე-ბაის წიგნს და რუკებს ამ სამ-ოთხ დღეში გამოგიგზავნით. კირიონი ისე შეუუწიროვებიათ, რომ იძულებული ყოფილა, თვითონ გადასულიყო კამენეც-პოდოლსკის ეპისკოპოსის ვიკარად. რა დამცირებაა: საქართველოში ეგზარქოსის ვიკარად იყო და იქ კი უბრალო ეპისკოპოსის ვიკარად გადაჰყავთ. მწერენ, პეტერბურგში უნდა ჩავიდეს, იქ მთავრობას უნდა მოახსენოს, რა ცუდად ექცეოდნენ, და მერე სულაც დაანებებს თავს სამსახურსაო. არ ვიცი, რამდენად მართალია. იმის მაგივრად ყოვლად მყრალი, ჯამუში დიმიტრი აბაშიძე და ერთი რუსი დაუნიშნავთ.

რძალი მშვიდობით ჩასულა და ძალიან მოსწონებია მანდაურობა.

„მოგზაური“ გამოდის, მაგრამ იგვიანებს, უკანასკნელი ჯერაც არ მიმიღია. ლომივა თუ არა, გაახლებთ.

„მოამბის“ 111 №-ში თქვენთვის საინტერესო წერილია ალექსანდრე ფრონელისა (ალექსანდრე ყიფშიძისა) მესხეთისა და იქაურ კათოლიკეთა შესახებ. ამ ორ დღეში იმასაც მოგაწოდებთ. დონ ანტონი ჯერ არ ჩამოსულა.

ექიმმა ბეგიშვილმა მოკითხვა მოგახსენათ. იმედოვნებს, რომ ზაფხულში გნახოთ რომში. მშვიდობით და გამარჯვებით. თქვენი თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 46. ავტოგრაფი.

№ 99

1902 წლის მაისის 26. — მიხეილ თამარაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ჩემო თედო, დიდად მადლობელი ვარ, რაც დონ მიხეილს ანტონოვს მოაგეთ. გაზეთი „მოგზაური“ მე თქვენგან არც ერთი ნომერი არ მომსვლია წრეულს. მესამე ნომერი მივიღე მღ. გვარამაძესგან. როცა მოვა ევ კონსტანტინეპოლში,

ავიდეს Feri-Kevin-ში მონასტერში და იკითხოს ან მ. ალექსანდრე, ან მ. იოსები. იქ მისასვლელად იკითხოს Les Georgiens de Feri-Kevi. იქ ტრამვაით წავიდეს. თქვენ როდის აპირებთ აქეთ? მომიკითხე ყველანი. მშვიდობით. მიხეილ თამარათი.

გ. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, თედო სახოკიას ფონდი, ხ. № 11242. ავტოგრაფი.

№ 100

1902 წლის აგვისტოს 3.— თედო სახოკიას წერილი ეკატერინე გაბაშვილისადმი

ჩემო დიდად პატივცემულო ბატონო ეკატერინე. მეტად მამა თქვენმა ძვირფასმა ხსოვნამ და მოკითხვამ. უზომო მადლობასა გწირავთ. მამა აგრეთვე იმ ამბავმა, რომ ასეთი მოსწრებული შვილი გყოლიათ.

თქვენი ძვირფასი წერილი გუშინ მივიღე და დღესვე პასუხს მოგახსენებთ. იმედი მაქვს, მე არ დამაბრალებთ, თუ პასუხი სასურველი არ იქნა.

ძალიან სასიამოვნო გახლავთ, რომ თქვენს ვაყს ასეთი ნაწილი აურჩევია შესასწავლად, მაგრამ სავალალო ის გახლავთ, რომ აქ, პარიზში, გიმნაზიურის მომზადებით მისთვის შეუძლებელია რომელსამე სპეციალურს სასწავლებელში შესვლა. სამთამადნო ინსტიტუტში შესვლისათვის საჭიროა ფრანგულის ენის ზედმიწევნით ცოდნა და მეტად ძნელის კონკურსის გაძლება. საელექტროტექნიკოში უმაღლეს სპეციალურ სასწავლებელში კურსდამთავრებულთ ლებულობენ, სხვებისათვის საშინელი კონკურსითაა მიღება. ამასთან, სწავლის ფული მეტად დიდია, როგორც თქვენ თვითონ დაინახავთ პროგრამიდან.

საავრონომიო ინსტიტუტშიაც კონკურსია. დარჩა ერთი უმაღლესი სასწავლებელი (უნივერსიტეტის ნაწილი) — ქიმიის პრაქტიკულად შესასწავლად. ამის პროგრამა მოთავსებულია უნივერსიტეტის საზოგადო პროგრამის 114 გ. (ჩაეცილია და ფანქარშემოვლებულია). ამ სასწავლებელში შესასვლელად ეგზამენი საჭირო არ არის, ფრანგულის ცოდნასაც იმდენს არა სთხოვენ. მისი გიმნაზიური მოწმობა სრულებით საკმარისია. ჩემის მხრით, ძალიან გირჩევთ ამ სასწავლებელში შესვლას. თუ ამ სასწავლებელს აირჩევთ, წელიწადში სწავლის ფული 500 ფრანკია, ანუ, ჩვენებურად, თითქმის 20 თუმანი. რაც შეეხება აქ ცხოვრებას, უნდა მოგახსენოთ, მეტად ძვირია. მე ერთი-მეორეში 55 მან. ვღებულობ თვეში და ძლივს გამოვდივარ. მე, რომელიც პატარაობითვე ტანჯვა-წვალება-ნაკლულევენების მეტი არა მინახავს რა, რასაც მე მოვითმენ, იმას თქვენი ვაჟი, ერთავად დედის კალთაში გაზრდილი, შიმშილ-წყურვილის ხამი, რა თქმა უნდა, ვერ აიტანს. მარტო ჭამა-სმისა და ოთახისათვის თვეში, სულ უკანასკნელი, უნდა ჰქონდეს, თუ ექვსი თუმანი არა, 55 მ. მაინც. წელიწადში ათის თუმნის ტანისამოსი ჩააგდეთ, წიგნებისათვისაც ხუთი თუმანი. სულ უეჭველად უნდა ჰქონდეს წლიურად 1010 მან. ანუ თვეში 85 მან. ეს უკანასკნელი გახლავთ. ამაზე ნაკლებ საგზალით არამც და არამც არ გირჩევთ თქვენი ვაჟი აქეთ გამოისტუმროთ. თუ საზაფხულოდ შინ წაივყვანას მოისურვებთ, იქით-აქეთ ჩვიდმეტი თუმანიც იმისთვისაც უნდა გა-

დასდოთ ცალკე. თქვენ კი იწერებით, რომ თვეში ხუთ თუმნამდე შეგიძლიათ. როგორც ხედავთ, თქვენი და ჩემი ანგარიში ერთმანეთზე მეტად შორიშორს არის.

მეტი გზა არ არის, ისევ რუსეთში უნდა ეძებოთ ნავსაყუდელი. ჩემის აზრით, ურიგო არ იქნება რიგაში გაისტუმრებლდეთ ან კიდევ ვარშავას, იქაურს პოლიტექნიკუმებში შესასვლელად. ცხოვრებაც, შედარებით, იაფია ორსავე ქალაქში და, ვარდა ამისა, ორივე ქალაქი ევროპული ქალაქებია, სადაც უცხო ენის (გერმანულის) შესწავლა ადვილად შეუძლია. თუ მაინცდამაინც ევროპაში ისურვებთ წამოსვლას, ერთი წელიწადი დაჰყოთ მანდაურს პოლიტექნიკუმში, გერმანული ისწავლოს და მაშინ შეუძლია გერმანიაში შევიდეს სპეციალურს სასწავლებელში. იქ, საფრანგეთთან შედარებით, ცხოვრებაც იაფია და რუსეთის სპეციალურ სასწავლებლის სტუდენტს უეგზამენოდ იღებენ გერმანულ სპეციალურ სასწავლებლებში.

აი, ჩემო ბატონო, რის მოწოდებაც შეიძლებოდა, გაწვდით და ახლა თქვენ იცით. ვინატრით საუკეთესო გზის არჩევას და მისის ბედნიერებით თქვენის დედობრივის გულის გახარებას. იმედი მაქვს, ღირსეულის დედის ღირსეული შვილი დადგება.

მე, ჩემო ბატონო, ერთ წელიწადს კიდევ ვრჩები აქა და მერე გამოვწვევ სამშობლოში, რომ მხარში ამოგიდგეთ.

მშვიდობით და გამარჯვებით ბრძანდებოდეთ. თქვენი გულწრფელად პატივისმცემელი თედო სახოკია.

ბოდიშს ვიხდი, წერილს დაუქარგველობისათვის განგებ ვაკლებ მარკას.

სახელმწიფო განათლების მუზეუმი 4313 კ. 5, № 11. ავტოგრაფი.

№ 101

1902 წლის სექტემბრის 22.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ჩემო საყვარელო მამაო მიქელ. ძალიანა ვნანობ, რომ შეგაწუხეთ. მაგრამ ისიც უნდა მოგახსენოთ, რომ ძალზე მიჭირდა. მილანში რომ ჩამოვედი, რამდენიმე ფრანკი დამჭირდა პისტოლიამდე ბილეთისათვის. მაშინათვე ტელეგრამა დაუუქარ ჩემს აქაურს მასპინძელს, ფული მოეშველებინა. დარწმუნებული ვიყავ, რომ გამომიგზავნიდა. ერთი დღე ვუცაღე. რომ პასუხი არაფერი მომივიდა, თქვენ დაგიკარით ტელეგრამა რომში. მერე გაბუნიას მივწერე და იმან მომაწოდა, და 14 ა/თ. აქეთ წამოვედი. აქ რომ ჩამოვედი, ჩემს სახლის პატრონს ვკითხე, ტელეგრამა ხომ მიიღეთ-მეთქი. არაო, მითხრა. ვიკითხე ფოსტაში და იქაც მითხრეს, არაფერი მოსულაო. ქვეყნის დაქცევას მოველოდი, მაგრამ ტელეგრამას რომ არ გაგზავნიდნენ, ამას კი ვერა. ახლა ვხედავ, რომ იტალიაში ესეც შესაძლებელი ყოფილა. ვაპირებ ვიჩვილო, მაგრამ ეს არის, კვიტანცია არ გამომირთმევია. ჩემს ხარჯს მაინც დამიბრუნებდნენ.

თქვენი კარტპოსტალი დღეს მივიღე. თქვენცა მწერთ, რომ ჩემი ტელეგრამა მილანიდან 10 ა/თ. გამოგზავნილი არ მივიღიათ. რომს რომ ჩამოხვიდეთ, კიდევ იკითხეთ **Piazza di Sp. S. Sebasz** ადრესით გამომიგზავნეთ.

თუ ისიც არ გაუგზავნიათ, იმისთვისაც ვიჩივლებთ. მასხრები ყოფილან თქვენი იტალიელები. კვიტანცია არც იმისა მაქვს. საფრანგეთში კვიტანცია თავის დღეში არ გამომირთმევია, მაგრამ ტელეგრამა თავის დღეში არ დაკარგულა. შემდეგისათვის უფრო ფრთხილად ვიქნები.

ფული ახლა არა მჭირდება, გმადლობთ. მე ისევ ჩემს შარშანდელ სახლის პატრონთან ვარ. კარგი ოჯახია. თვეში 75 ფრ. მართმევს. მხოლოდ ეს არის, რომ შარშან სოფელში იყო Kapostrada-ში და წლეულ კი ქალაქ პისტოიაში გადმოსულა. აქაც არა უშავს რა. ენის პრაქტიკა კარგი მაქვს, პატიოსანი ოჯახია და არცა ცხელა. შეიძლება ერთის კვირით წავიდე მერე სოფელში. აქა ვრჩები 20 ოქტომბრამდე. მანამდე, იმედი მაქვს, იტალიური კარგად ვისწავლო.

პარიზიდან წამოსვლა ძალიან მომიხდა. ჯერ შვეიცარიაში 12 დღე ყოფნამ და მერე აქაურმა ჰაერმა მარგო. ასე რომ, სიმრთელით, ღვთით, ძალიან კარგადა ვარ.

რაც პარიზიდან წამოველ, ჩემი გაზეთები მხოლოდ გუშინ და დღეს მივიღე. ორი №. არ ვიცი სად არის. პარიზში დირექტორს მივსწერე და, მომივა თუ არა, საჩქაროდ წავიკითხავ და ყველას გაახლებთ. სანამ აქა ვარ, „ცნობის ფურცელს“ პირდაპირ თქვენ გამოგიგზავნი, თქვენ კი გაბუნისას გაუგზავნით, ბრიუსელში ის გაგზავნის მერე.

„ივერიაში“ წაიკითხავდით ქართველ ნიჭიერ დრამატურგის აქვსენტი ცაგარლის (პროფესორის ძმა) სიკვდილს. მერე გუშინდა გავიგე და დღეს „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას შემდეგი ტელეგრამა გაუგზავნე: „ვგლოვობთ გულწრფელად ნიჭიერ დრამატურგის ცაგარლის სიკვდილს. თამარაშვილი, სახოკია“.

რაკი ორივენი იტალიაში ვართ ამჟამად, გავბედე თქვენს დაუკითხავად მიმეწერა თქვენი სახელი. თუ შეცდომა მომივიდა, მაპატიეთ. მინდოდა ჯერ დაგკითხებოდით, მაგრამ დავგიანებისა შემეშინდა. იქ ძალიან ეამებათ ყველას, როცა ასეთის სამძიმრის ტელეგრამის ქვეშ თქვენს გვარსაც დაინახავენ.

სხვა, ახალი თუ რამ აღმოაჩინეთ, მომწერეთ. თქვენი წიგნი ამ ერთ თვეში მზად უნდა იყოს. თქვენ ხომ არაფერი ამბავი მოგსვლიათ? თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

მოკითხვა თქვენს პატივცემულს ოჯახობას და ჩემს ნაცნობს თქვენს ნათლულს.

ჩემი ადრესი: Pistoia. კავოსტრადა არ უნდა.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 9—10. ავტოგრაფი.

№ 102

1902 წლის ოქტომბრის 13.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ. დიდად და დიდად გმადლობთ პალმიერის წიგნის გამოგზავნისათვის. მაგრამ ნუთუ გაათავა და მეტს არას დასწერს ჩვენის

ეკლესიის შესახებ? კარგს ინებებთ, თუ დაუწერთ გასომხების შესახებ.—
ზურაბ ავალიშვილი ახლა პარიზში რომ არის, პროფესორად არის დატოვებული პეტერბურლის უნივერსიტეტში du droit international¹ საზღვარგარედ უნივერსიტეტის ხარჯით არის გამოგზავნილი pour se perfectionner² მეტად ყოჩალი ყმაწვილი. შარშან მშვენიერი წიგნი დასწერა რუსულად საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ. მისმა ძმამ წლეულ გაათავა პეტერბურლში უნივერსიტეტი, ქიმიკოსია, და ისიც ვარშავის უნივერსიტეტში დასტოვეს ლაბორანტად. ლეოპარდის სურათი ფოტოგრაფიული უყიდეთ, კაბინეტის ფორმატისა. მე ტელეგრამას ველი. მომივა თუ არა, გავსწევ საზღვრისაკენ. სამ დღეს კიდევ დავრჩები აქ. გაზეთი არ მოგაკლდებათ. „მოგზაური“ არც მე მინახავს. კარგად იყავით. თქვენი თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ნ. № 416-ა, ფურც. 42. ავტოგრაფი.

№ 103

1902 წლის ოქტომბრის 14.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიხეილ. ძლივს მომივიდა ფული და დიდის მადლობით გიბრუნებთ თქვენს, ასე მეგობრულად მოწოდებულს, ფულებს.

ხვალ შუადღისას მივდივარ ვენეციაში, მინდა ორიოდ დღე დავრჩე და იქაურობა დავათვალიერო. იქ ვუცდი გაბუნიას ტელეგრამას, რომლითაც მაცნობებს თავის ბიძაშვილის გამოსვლას ჩვენის ქალაქიდან და მეც გავსწევ ავსტრიის საზღვრისაკენ მის დასახვედრად და შვეიცარიაში ჩამოსაყვანად.

თუ საჩქარო რამე გექნეთ და წერილის მოწერა ინებოთ *ferma in Porta*-ით³ გამოგზავნეთ ვენეციაში ამ ოთხის დღის განმავლობაში, თუ არადა — პირდაპირ პარიზში, სადაც 25 ა/თ. ჩავალ.

მწყინს, რომ მეტი ხანი ვერ დავრჩი იტალიაში. მეტი რა გზაა, ესეც უნდა ვიმყოფინო. დეით, კარგად მესმის და კარგადაც ვთარგმნი. აი, ეს არის, „ცხოების ფურცელში“ ვგზავნი ჩემს პირველ თარგმანს — იტალიურ ხალხურ ანდაზებს. მერე თქვენც ნახავთ.

ბვიდობით და გამარჯვებით გამყოფოთ ღმერთმა და თქვენი უანგარო ღიმილი და თავდადება ნუ მოგვაკლოს. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

წ. კ. გაზეთები, სანამ პარიზში არ ჩავალ, არ მოგივათ.

Abbia pazienza⁴.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ნ. № 416-ა, ფურც. 11. ავტოგრაფი.

¹ Du droit international — (ფრ.) საერთაშორისო სამართალში.

² Pour se perfectionner — (ფრ.) კვალიფიკაციისათვის.

³ Ferma in porta — (იტალ.) მოთხოვნამდე.

⁴ Abbia pazienza — (იტალ.) რას იზამ!

№ 104

1902 წლის ნოემბრის 22.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ
თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ, „ივერიას“ უკანვე გიბრუნებთ, ეს, ალბათ, ბარონ დე-ბაის მოხერხებული საქმეა. ის ურჩევდა რენსის კარდინალს, წმინდა ნინოს შესახებ ცნობები შეეკრიბა. რაკი შენიშვნაში სწერია, რომ მოსე ჯანაშვილს უკისრნია ცნობების მიწოდება, ის ჩემზე უკეთესად მოახერხებს ყველაფერს, და საჭირო არ არის, მეც ვეცადო.

ქინძისთავები ვიშოვე. კილოს 8 ფრანკად აფასებენ. ახლა მომწერეთ, რამდენი უნდა. 1 ლივრი 4 ფრანკზე მეტი ეღირება.

გრამატიკა ეღირება (ძალიან კარგის სისტემისა) 6 და 25 სანტ., ლექსიკონი კი— 9 ფრანკი, პატარა, ჯიბით სატარებელი. თუ დიდი გინდათ, რუსეთიდან უნდა დავიბაროთ; ორივე ნაწილი (ყდიანი) ღირს 5 მანეთი. ახლა თქვენ იცით.

გიორგი ცოტა უქეიფოდ არის. მგზავრობიდან მეტად დაღლილი ჩამოვიდა. მოკეთდება მალე.

ორივე ცოლ-ქმარმა მოგიკითხეს. მოგიკითხეს აგრეთვე სხვა ქართველებმა, რომელნიც შორიდან გიცნობენ და დიდად პატივსაცა გცემენ.

თქვენის შრომის რეცენზიას რუსულად და ფრანგულად ზურაბ ავალიშვილს ვაწერინებ. ჩემზე უკეთესად დასწერს. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ. თქვენი თედო.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 50. ავტოგრაფი.

№ 105

1902 წლის დეკემბრის 12.— თედო სახოკიას წერილიდან მიხეილ
თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ. ვერ წარმოიდგენთ, რამდენი ტანჯვა გამოვიარე თქვენის ქინძისთავებისათვის. საწვრილმანო დუქნები ყველა შემოვიარე. ვიყავ ორს სპეციალურ ქარხანაში, ვიყავ ბონმარშეში, მაგრამ ვერსად ვიშოვე ამ ნიმუშის ქინძისთავები. ბოლოს, იმედდაკარგული Luvre-ის მაღაზიაში შევედი. იქ მომცეს ერთი კონა ქინძისთავებისა, რომელნიც ჩამოჰგვანან თქვენს ნათხოვნ ქინძისთავებს, მაგრამ სწორედ ისეთები არ არიან. ყოველ შემთხვევაში, ჯერ ამას გიგზავნით და, თუ არ გამოდგა, ასე უნდა მოიქცეთ: ამ მაღაზიის Mercerie¹-ის განყოფილების შეფმა მითხრა, გამოგვიგზავნონ ნიმუში და ქარხნიდან გამოვიწერთო. მხოლოდ უნდა იყიდოთ 10 პაკე, (თითო პაკეში 100 ქინძისთავია), თითო პაკე დაჯდება 25 სანტიმი, ამაზე ნაკლების გამოწერა არ შეიძლებაო.

¹ Mercerie — (ფრ.) გალანტერია.

აღრესი: **Grands Magasins du Luvre. Chef du bureau de la Mercerie**¹.

ყველა იმას მეუბნებოდა, რაღაც განსაკუთრებული ქინძისთავებიაო. ერთის სიტყვით, თავბედი მაწყევვლინა. მიზეზიც ეს არის, რომ ასე დამიგვიანდა. ძირიანაშვილის აღრესი იგივეა, რაც წინათ იყო: „წერა-კითხვის საზოგადოებაში“ ვადასცემენ.

„ცნობის ფურცლის“ შესახებ კიდევ ვწერ გაბუნიას. თქვენის წიგნის შესახებ არაფერი ყოფილა. თუ რამე იქნა, პირდაპირ გამოგიგზავნით იმ №.

ავალიშვილს ლეოპარდის ფოტოგრაფიული სურათი უნდა. მგონი, თქვენც ეს დღე დაგადგათ იმის ძებნაში, რაც მე ქინძისთავების ძებნაში. ასე რომ, ბარბარსა ვართ. რომ იცოდეთ, რამდენი ვეძებე ეს სურათი ფლორენციაში და მილანში. ვერსად ვიშოვე. თუ იშოვოთ — კარგი, თუ არა, ნუ შეწუხდებით.

კარგად იყავით. თქვენი თედო.

ვიგზავნით „პეტერბურგის უწყებათა“ ნომერს, საცა მამა პალმიერის შესახებ სწერია²...

ეს შენიშვნა თქვენთვის საინტერესო მგონია და ამიტომ ვითარგმნეთ.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 51-52. ავტოგრაფი.

№ 106

1908 წლის თებერვლის 4. — თედო სახოკიას წერილი ალექსანდრე სარაჯიშვილისადმი

ჩემო დიდად პატივცემულო ბატონო ალექსანდრე, თქვენი ხსოვნა და კეთილი გული ჩემთვის ძვირფასია. შემთხვევასლა ვეძებ, ეს კეთილი განწყობილება უფრო განვამტკიცო ხოლმე. ასეთი შემთხვევა თითქოს კიდევ აღმომიჩნდა, მაგრამ ძალიან ვსწუხვარ, რომ ვეღარ ვსარგებლობ. თქვენის წინამძღოლობით შრომა და გარჯა ჩვენის მწერლობისათვის, ჩემთვის დიახ, რომ სასიქადულაა (გთხოვთ, იმერულ პირფერობაში არ ჩამომართვათ). მაგრამ... ერთი, რომ არც მაგრე ღონიერი ვარ, რომ ამ შემთხვევაში მხარში ამოგიდგეთ, მეორე — ჩემი აქ დარჩენის ვადა ცოტადა რჩება. ასე რომ, უნდა ვისარგებლო და ვიმეცადინო და, თუ ცოტათი თავისუფალი დრო გადამრჩა და რისამე დაწერა მოუახერხე, ზნეობრივად და იურიდიულად ვალდებული ვარ, „ცნობის ფურცელს“ მივაწოდო. იქნება მოგეხსენებათ, რომ ეს რედაქცია შეძლებისდაკვალად ყოველთვიურ საგზალს მაწვდის. ეს გარემოება რომ არა, თქვენ რომ ბრძანებთ, „მიდრეკილებათ“, სრულებით არ დამიშლიდა, თქვენის პატივცემულ გაზეთისათვისაც მომეწოდებინა ჩემი წვლილი. როგორც პირველი, ისე მეორე ორგანო, საზოგადოდ, ჩვენის ქვეყნის ინტერესებს ემსახურება, როგორც თქვენც დამეთანხმებით.

მაინც ვცდი, თუმცა გადაწყვეტით ვერ შემოგპირდებით. ასე რომ, არ ვიცი, გაზეთი რა პირობით უნდა მიგზავნოთ. აქ ამჟამად 19 კაცი ვართ, ყვე-

¹ Grands Magasins du Luvre. Chei du bureau de la Mercerie — (ფრ.) ლუვრის დიდი მაღაზიის ვალანტერის კანტორის უფროსი.

² მრავალწერტილი ჩვენია.

ლანი ამ ერთს № ვკითხულობთ, აქედან მერე ევროპის სხვა ქალაქებში ვგზავნით. ფოსტის ხარჯს ვიკისრებთ, თუ თქვენ უსასყიდლოდ გზავნა არ დაგამძიმებთ. — თარგმანებსაც მოგაწვდით, თუ გამოიყენებთ. იმედი მაქვს, ამ გარემოებას ჩვენს პირადს კეთილ განწყობილებაზე საიმისო გავლენა აღარ ექნება.

გისურვებთ წარმატებას და დავშთები მარად თქვენი გულწრფელად პატივისმცემელი თედო სახოკია.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, Q 156-ბ, № 6. ავტოგრაფი.

№ 107

1903 წლის მარტის 25.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ. ახლოს რომ იყვით, მხურვალედ გადაგებვევოდით მადლობის ნიშნად იმ სიამოვნებისათვის, რომელიც თქვენის ნაშრომის კითხვით მომანუჭეთ! უფალმა მარჯვენა გიკურთხოსთ! გავასწორე, მაგრამ ორ-სამ დღეს კიდევ მინდა გავაჩერო, რომ ერთხელ კიდევ გადავათვალიერო და სხვებსაც ვაჩვენო. თქვენი ერთგული თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 20. ავტოგრაფი.

№ 108

1903 წლის აპრილის 4.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ. ამ წერილს მოგიტანთ ჩემი დიდი მეგობარი ზურაბ ავალიშვილი, პეტერბურგში პროფესორად დატოვებული. თქვენ პირადად არ გიცნობთ, მაგრამ თქვენის მოღვაწეობის დიდი პატივისმცემელი და თაყვანისმცემელია. ისარგებლა დაკლებულის ფასის ბილეთით და მოდის რომის დასათვალიერებლად. ცდილობს, ბევრი არ დაეხარჯოს და რომაელებმა არ მოატყუონ. დიდი იმედი მაქვს, ხელს შეუწყობ ყველაფერში: იაფ სასტუმროს უშოვნა და ასწავლი, იაფად სად ისადილონ ხოლმე. თან მოჰყავს ერთი ქართველი მანდილოსანი — ჩოლოყაშვილის ქალი. თქვენთვის სურბოში იქნება ქართველის ქალის ნახვა რომში. ამ ყმაწვილმა ენები — იტალიური, ფრანგული, გერმანული, ინგლისური — ყველა იცის, ასე რომ, ამ მხრივ არა გაუჭირდება რა, აღდგომას წმ. პეტრეს ეკლესიაში წაიყვანეთ და წირვა-ძმოსამენინეთ. თუ მოახერხოთ, პაპს აჩვენეთ. ჩოლოყაშვილის ქალსა ჰგონია, რომ რომში რომ ვიყავი, კათოლიკობა მივიღე. ურჩიეთ, იმანაც მიიღოს. აბა თქვენ იცით. თქვენი ერთგული თედო სახოკია.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 13—14. ავტოგრაფი.

№ 109

1903 წლის აპრილის 27.— მიხეილ თამარაშვილის წერილი თედო სახოკიასადმი

ჩემო თედო. აგერ ესლა მივიღე თქვენი კარტოლინა და ანდაზების წიგნი. ეს დიდად მომეწონა და გამეხარდა ამ თქვენ შრომასზე. გმადლობთ მაგ თქვენ შრომისათვის, რომელიც კარგად ძნელი უნდა ყოფილიყო. ეცადეთ, განავრცეთ ეგრეთი თქვენი სასარგებლო შრომა. — შესახებ მაგ მეოთხე თავისა, ძრიელ დაგიმადლებ, რომა მომავალ კვირაში, ხუთს-ექვს ანუ რვას მაისისა იქმნება გამომიგზავნოთ, რომ მეჩქარება ამ წიგნის დროით გაგზავნა. იმედია, აქამდინ მობრუნდებოდნენ ჩვენი მგზავრები. ეცადეთ, რომ ყველა ვადაიკითხოს ავალიშიელმა. შესახებ ჩემი ნათლულისა აგერ სახელი. Ludovico Marini. Garso vittorio, 337.

შესახებ თქვენი მგზავრობისა არაფერს მწერთ. გთხოვთ ყველა დროით მაცნობოთ, რომ იმისდაგვარ მეც ამ წიგნის დაბეჭდვის საქმე დავიჭირო. მშვიდობით. ეს ანდაზების წიგნი (?) გამომიგზავნეთ. მ. მიხეილ თამარათი.

დაცულია თედო სახოკიას საოჯახო არქივში. ავტოგრაფი.

№ 110

1903 წლის ივნისის 5.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელო მამაო მიქელ, მპატიეთ ამდენის ხნის სიჩუმე. მეტად მოუტლელად გახლავართ. აქ მშვიდობით ჩამოვედი. არ ვიცი, რამდენს ხანს დავრჩები. თქვენი ამბავი და წიგნის შესახებ რა ჰქენით, აქ შემატყობინეთ. თქვენი თედო.

ადრესი: Soukhoum (Caucaso)¹, ჩემი გვარი ფრანგულად, მეტი არაფერი.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ზ. № 416-ა, ფურც. 16, ავტოგრაფი.

№ 111

1903 წლის ივლისის 16 (3). — თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

საყვარელია მამაო მიქელ. თქვენი ღია წერილი მივიღე. გმადლობთ ხსოვნისათვის.

ძალიან ვწუხვარ, რომ თქვენის შრომის დამთავრება ვერ მოვასწარ. მაგრამ ბეჭდვის დროს ვეცდებით მეცა და პეტრეც, ყველაფერს თვალყური ვა-

¹ Soukhoum (Caucaso) — (იტალ.) სოხუმი (კავკასია).

დევნოთ. პარიზში ტყუილად გაგიგზავნიათ. ისინი ვერ გაასწორებენ. ისევ პეტრეს გამოუგზავნეთ გაუსწორებლად, და მერე ჩვენ ვიცით.

მე გამგეობის წევრად (*adjoint de maire de Soukhoum*!) ამირჩიეს სოხუმელებმა, (1.500 მ.) ჯამაგირი. მაგრამ საქმე ის არის, რომ გუბერნატორმა უნდა დამამტკიცოს. იმედს მაძლევენ. დაგამტკიცებენო. თუ დამამტკიცეს, დავრჩები სოხუმში, თუ არა — ამ ორი თვის განმავლობაში გამოვსწევ საზღვარგარეთ და, მგონი, მილანში მომიხდეს პირდაპირ მისვლა. საქმე ის არის, რომ თბილისში საკომისიონერო ამხანაგობა დააარსეს ჩვენებმა და მთხოვენ, მარსელში მათი წარმომადგენლობა ვიკისრო. თუ არ დამამტკიცა გუბერნატორმა, მაშინ ამას ვიკისრებ და თქვენც გნახავთ.

აქედან ამ ორ კვირაზე ვიქნები ტფილისში. აქ სასტუმროში ვდგევარ. აქვე მსახურებს ერთი ქართველი კათოლიკე, რომელსაც მონთობანში სემინარიის უსწავლა და თქვენც გიცნობსთ. მოკითხვას გითვლისთ და ამ ორ წიგნსაც ის გიგზავნით.

ამას წინათ „ივერიაში“ წავიკითხე თქვენი წერილი ვატკანის წიგნსაცავში ნაპოვნ ქართულ წიგნების შესახებ. ძალიან გავიხარეთ და ყველამ დაგლოცეთ. აბა, თქვენ იცით.

როცა მოიცალოთ და შეხვიდეთ მუსიკალურ მღაზიაში, მიყიდეთ: 1) გარბალდის ჰიმნი (ნოტები) და 2) სარდინული ჰიმნი (*imno di Sardo*), ოსთთვისაც წინდაწინ მადლობას მოგახსენებთ. წერილი აქ მოიწერეთ. თქვენი თედო სახოკია.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 17—18. ავტოგრაფი.

№ 112

1903 წლის ივლისის 29.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

მამო მიქელ. გაიგებდით, რომ გამგეობის წევრად ამირჩიეს სოხუმში (*adjoint de maire*). დღეს თბილისში მივდივარ, ვცდილობ, როგორმე დამამტკიცონ. თბილისში 15 აგვისტომდე დავრჩები. თქვენი გამოგზავნილი სავალობლები მივიღე. გმადლობთ. თუ რამე მოვიდა თქვენი წიგნისა, თქმა არ მინდა. წერილი ისევ სოხუმში გამომიგზავნეთ. თქვენი თედო.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ბ. № 416-ა, ფურც. 19. ავტოგრაფი.

№ 113

1904 წლის აგვისტოს 4.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

ღვირფასო მამო მიქელ. თქვენი წერილი მივიღე. კირონს არაფერი მოუწერია თავის წერილის შინაარსის შესახებ. ჩემის აზრით, ქება უნდა იყოს. თქვენი სურათები ვნახე „ცნობის ფურცლის“ დამატებაში. მეტად და მეტად

* *Adjoint de maire de Soukhoum* — (ფრ.) სოხუმის ქალაქის თავის თანამემყ.

საინტერესოა. იმედია, სხვებსაც გაუგზავნით. თქვენის გულკეთილობისათვის და ზრუნვისათვის გმადლობთ. კარგად გახლავართ, აქაური ჰაერი ძალიან მომისბდა. თქვენ ხომ მშვიდობით ბრძანდებით. ამ ზაფხულს, უეჭველია, სოფლად გახვიდოდით. კარგად იყავით. მარად თქვენი თედო სახოკია.

ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი,
ბ. № 416-ა, ფურც. 24. ავტოგრაფა.

№ 114

1904 წლის აგვისტოს 29.— თედო სახოკიას წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი

პატივცემულო მამო მიქელ. ამ რამდენისამე დღის წინათ თქვენი კარტოლინა¹ მივიღე, 12 ა/თ. მოწერილი. ერთის მხრივ, მეწყინა მისი კილო და, მეორეს მხრივ, გამაკვირვა მისმა შინაარსმა.

თქვენ, როგორც ღრმად მორწმუნე კათოლიკე, მომხრე ბრძანდებით პაპისა და თაყვანისმცემელი. თქვენის მხრით ეგ ფრიად საქებურია. კაცი იმას უნდა ერთგულებდეს, ვინცა სწამს. მაგრამ ეს კიდეც იმას არ ნიშნავს, რომ ყველანი ერთისა და იმავე აზრისანი უნდა ვიყოთ. მე უნდა მოგახსენოთ, რომ პაპის უტოდველობა არა მწამს, რადგან ის ისეთივე ხორციელი კაცია, როგორც ყველა ჩვენ, უბრალო მოკვდავნი. მაშასადამე, როგორც ასეთს ხორციელს ადამიანს, მარცხად, ნებსით თუ უნებლიედ ცოდვაც მოუვა ხოლმე. ჩემის აზრით, შესცოდა ლუბეს საქმეშიაც. მე ამ საქმის შესახებ ჩემი აზრი გამოვთქვი, აზრი აწონ-დაწონილი, როგორც ასეთს მძიმე საგანს ეკადრებოდა. აქუნ კი სრულებით წინააღმდეგის აზრისა ბრძანდებით იმავე კაოზგის შესახებ. მართალია, პაპათა წყალობით ბევრი სიკეთე უქნიათ ქართველ ერისათვის მისიონერებს წარსულში. მაგრამ ნუ დაივიწყებთ იმასაც, რომ რომის პაპავე იყო, რომ ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიებში რუსის მთავრობის შუამდგომლობით, ქართული წირვა-ლოცვა მოსპო და ამით რუსის მთავრობას არ აწყენინა. ქართველი ერი და მისნი გულშემატკივარნი მამულისშვილნი თავიანთოს მოკეთის სამსახურს თავის დღეში არ დაივიწყებენ, მაგრამ იმავე მანუღლიწვილთ არ უნდა ეკიჟინოსთ, თუ ამ მოკეთემ რამე ცუდი ჩაიდინა და ეს ცუდი კარგად არ მიიჩნიონ.

მხოლოდ ერთი ვერ გამიგია; ასეთის აზრის ქონას რად უნდა ჰქონდეს გავლენა ჩვენს მეგობრობაზე, პირად დამოკიდებულებაზე! მე უნდა მოგახსენოთ, რომ ვიცი, რა ერთგული ბრძანდებით პაპისა, მე კი ამ მხრივ ყველაფერში არ გეთანხმებით, მაგრამ აზრადაც არ მომივიდოდა ამისთვის თქვენთან კავშირის გაწყვეტა და კარგის მეგობრულის დამოკიდებულების გაწყვეტა, იმიტომ, რომ დიდად ვაფასებ თქვენს გამრჩელობას, თქვენს დეაქოს. ჩვენს ისტორიულ მწერლობას რომ დასდეთ და კვლავაც დასდებთ. კვლავ გიპეორებთ, თქვენი გულწრფელი პატივისმცემელი ვარ, პატივსა გცემთ, რო-

¹ კარტოლინა — (იტალ.) ღია წერილი.

გორც საქართველოს და ქართველი ერის ერთგულ წევრს, და თუ, მიუხედავად ამისა, თქვენ მაინც კავშირის გაწყვეტა გადასწყვიტეთ ჩემთან მე მხოლოდ სინანულია დამრჩენია.

რაიცა შეეხება საპასუხო წერილის დაწერას, სრული ნება გაქვს ამისა და გულწრფელად მოგახსენებთ, სრულებითაც არ მეწყინება, რადგან თქვენს აკტს სიმართლის აღდგენა ექნება აზრად. გამარჯვებით ბრძანდებოდეთ. მარად თქვენი გულწრფელი პატივისმცემელი თედო სახოკია.

ადრესი: Pistoia.

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი, ლ. № 416-ა, ფურც. 25—26. ავტოგრაფი.

№ 115

1905 წლის იანვრის 14 (1).—თედო სახოკიას წერილი სოსიკო მერკვილაძისადმი

კეთილო მეგობარო, ძმავ სოსიკო. გილოცავ ახალ წელიწადს და ერთის გულით გინატრი გამარჯვებასა და წარმატებას. ამასთანავე, ვულოცავ და თავს დავუკრავ პატივისცემით შენს მეუღლეს, თანაც მადლობას ვეტყვი ხსოვნისათვის.

შენგან საუკუნოდა ვარ დავალებული ამ წიგნებისათვის და პატივისცემისათვის. რაკი მაგრეა, სამაგიეროდ უნდა მიმსახურო კიდევ. მე მზადა ვარ.

ის კი ვერაფერია, რომ „ბოლგარეთის და სხვ.“ დაბეჭდვა აქამდე ვერ მოგიხერხებია. ვინძლო მაინც გაატანო როგორმე შენი. როგორც ვინდა, ისე გამოუცვალე სათაური.

რაიცა შეეხება „დამონებულს“, ამასთანავე წერილს გიგზავნი გიორგისდა გადასაცემად და, იმედი მაქვს, გამოვა რამე. თუ გიორგიმ უარი გითხრა, ალბათ, იმიტომ, რომ ეს წიგნი მარტო ჩემი არ არის. შიგ სპირიდონ ნორაკიძესაც უდევს წილი (უმთავრესი). ბეჟანეიშვილს მე მივყიდე წიგნი გამოსვლისათანავე. ასე იქნება თუ ისე, იმედი მაქვს, ვახდები რასმე. როგორცა ხედავ, გიორგის ძალითა ვთხოვ, მოგვცეს. ჯერ ერთი, წიგნი უფრო ადვილად გავრცელდება და მეორეც, მეც ხელს მოვინაცვლებ ამ გაჭირებაში.

„განთიადის“ გამოცემა კარგია, მაგრამ არ ვიცი, ხელს რამდენად მოგცემს. იმსიმსხო წიგნს ხარჯი დიდი დასჭირდება და ვაითუ იზარალო. თუ გგონია, რომ არ იზარალებ, მე დიდის სიამოვნებით გაძლეე ნებას დაბეჭდო. საცნაზუროდ წერილსაც გიგზავნი. მხოლოდ ეს არის. კარგი იყო, ხელახლა გადამეთვალეირებინა. ეს წიგნი ამ თორმეტის წლის წინათაა თარგმნილი. ახლა რა თქმა უნდა, უფრო შევამჩნევ შეცდომას და ენის კოჭლობას. ამიტომ ვთხოვ, როცა გადასწყვიტო დაბეჭდვა, ერთი ეგზემპლარი მიშოვე სადმე და მომაწოდე, შალაშინს გავკრავ და უკანვე დაგიბრუნებ დაუყოვნებლივ. ამ წიგნს იშოვნი იმედაშვილთან, იმას ჰქონდა და ახლაც უნდა ჰქონდეს დარჩენილი.

ახალი რამე ჯერ არაფერი მაქვს, როცა მექნება, მოგაწოდებ.

შენი გამომცემლობა ძალიან სასიამოვნოდ მირჩება. შენი წარმატება გამა-
გონოს.

რაც შეეხება „ცილინდრებს“, უფრო იაფად დაგიჯდება პეტერბურგიდან
გამოწერა. ფირმის ადრესს მანდ ადვილად გაიგებ.

მიხაკო აქ არ არის. ასე რომ, შენს თხოვნას ვერ ვასრულებ. სასიამოვნო
ამბავიც: შინიდან მწერენ, რომ ადმინისტრატულად გაგზავნილნი (ჯუ-
ღელი და სხვ.) უკვე დაუბრუნებიან. ასე რომ, ახლა მეც შემძლია თავისუფ-
ლად დაბრუნება. მომავალ ზაფხულს ან შემოდგომის პირზე თავს დაგიკრავ.
მინდა სამეგრელოს სოფლებში ჩავჯდე საეტნოგრაფიო გამოკვლევათათვის.
გამარჯვებით იყავ. მარად შენი ერთგული თედო სახოკია.
ადრესი rue Lapeyre, 49.

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმი, ხ. № 2460. ავტოგრაფი.

შენიშვნები

№ 1

ნატალია გაბუნია ცაგარლისა — ნატალია (ნატო) მერაბის ასული გაბუ-
ნია-ცაგარლისა (1859-1910), ცნობილი ქართველი მსახიობი.

ქალაქი ილი — იმ დროს (1896—1899) ნატო გაბუნია ცხოვრობდა სოფ. ქალა-
ქილში.

„ხანუმა“ — ცნობილი ქართული კომედია. მისი ავტორია დრამატურგი აქესენტი ან-
ტონის ძე ცაგარელი (1857—1902).

№ 2

კოწია და დემეტელიანი — თავადი კონსტანტინე კონსტანტინეს ძე და დემე-
ტელიანი.

№ 3

ლოლუა — იოსებ ლოლუა, სოხუმის მცხოვრები, მემამულე.

იანოვსკის ანგარიში — აქ ლაპარაკია კირილე პეტრეს ძე იანოვსკის ანგა-
რიშზე: Отчет попечителя Кавказского учебного округа за 1897 год.

იაკობის წერილი — იაკობ გოგებაშვილის წერილი: „მალაღებელი ციფრები“,
იხ. ჟურნ. „მოამბე“, 1898 წ. № 12.

„გურია-აჭარა“ — თედო სახოკიას „გურია-აჭარა“ იბეჭდებოდა ჟურნ. „მოამბეში“
1897 წლის ბოლოდან 1901 წლის მე-9 ნომრამდე, მაგრამ შუალედში 1898—1900 წლებში
ნისი ბეჭდვა დროებით შეჩერებული იყო.

№ 4

ელენე — ნიკო ჯანაშიას მეუღლე.

№ 5

ასიკო — აქესენტი ცაგარელი, დრამატურგი, ნატო გაბუნიას მეუღლე.

„აჟირა“ — ნიკო ჯანაშიას წერილი „აჟირა“, იხ. ჟურნ. „მოამბე“ 1899 წ., № 4.

№ 6

— ივანიცკი — ტარასი ივანიცკი. კავკასიაში მართლმადიდებელი ეკლესიის აღმდგე-
ნელი საზოგადოების ინსპექტორი, მისიონერი მღვდელი. დედა ქართველი ჰყავდა — ინა-
შვილის ქალი. გარდაიცვალა 1942 წელს.

7. საისტორიო მოამბე

არსენ-ქორიძე-სამეხაძე — ივლისხმებთან: არსენ ეპისკოპოსი, მღვდელი ვასილი იასტრებოვი და სოხუმის საეპარქიო კანცელარიის მდივანი ალექსანდრე ნიკიტას ძე ტროიცი.

თედო ჟორდანაიას წერილი — ივლისხმება მისი წერილი: „სოლომონ II, მეფე იმერტა (საისტორიო მასალა)“, იხ. ჟურნ. „მოამბე“, 1899 წ. № 1.

დურნოვო — ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე, ჟურნალისტი. გავლენიანი პირი, ცნობილი ჭომაგი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა. რედაქტორ-გამომცემელი ყოველკვირეული გაზ. „Восток“-ისა, რომელიც თავისი არსებობის უკანასკნელ პერიოდში ატურადღებას აქცევდა მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმიანობას რუსეთში.

პოზედონოსცევი — კონსტანტინე პეტრეს ძე (1827—1907), მეფის რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, რეაქციონერი, რევოლუციონერებისა და ლიბერალურად განწყობილი ინტელიგენციის დაუძინებელი მტერი, მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორი სამოქალაქო სამართალში; დიდხანს იყო სინოდის ობერპროკურორი. მისი პროექტით მიღელი სწავლა-აღზრდის საქმე უნდა გადასცემოდა სამღვდლოებს. ეს პროექტი მან ნაწილობრივ განახორციელა.

პეტრე — პეტრე ივანეს ძე ბარკალაია, სოხუმში მცხოვრები ვაჭარი, იყო აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის — მიხეილ შარვაშიძის ოჩამჩირის მამულების მოურავი. ერთხანს, დროებით, სოხუმის ქალაქის თავობაც იკისრა, ქველმოქმედი და დამხმარე მოსწავლე ახალგაზრდობისა. გარდაიცვალა ღრმად მოხუცებული 1899 წელს.

იპოლიტე — იპოლიტე ვართაგავა.

გ. წყრეთელი — ლაპარაკია გიორგი წერეთლის წერილზე — „გაზეთი „ივერია“ და მისი საპოლემიკო ხსიათი“. გაზ. „კვალი“, 1899 წ., № 5.

№ 7

არჩევნებისათვის მზადება — ივლისხმება ქალაქ სოხუმის თვითმმართველობის არჩევნები.

წარმოდგენა — წარმოდგენა, რომლის შესახებ აქ ლაპარაკია, გამართეს სოხუმში 1899 წლის 7 თებერვალს. მონაწილეობას იღებდა ცნობილი მსახიობი ქალი ნატო გაბუნია-ცაგარლისა და ადგილობრივი ინტელიგენცია, მათ შორის, თედო სახოკიაც.

ბერდოლცის ოჯახი — ცხოვრობდა სოხუმში, მათი ქალიშვილი სოფიო იღებდა მონაწილეობას სოხუმში გამართულ რუსულ პიესებში. შემდეგ ის პავლოვის მეუღლე იყო.

გიორგი — გიორგი თეიმურაზის ძე ბარკალაია, მემამულე, ცხოვრობდა სოხუმში. ბრესაში აქვეყნებდა კორესპონდენციებს.

რაჟდენი — რაჟდენ ქუთათელაძე.

„ვარ“ — ამ ფსევდონიმით იპ. ვართაგავას წერილი დაიბეჭდა გაზ. „ივერიაში“ 1899 წლის 17-№-ში.

გ. წერეთელი — ივლისხმება მისი წერილი. დაბეჭდილი გაზ. „კვალი“ 1899 წ. № 5.

თედო — თედო ჟორდანია.
გრგოლ ნაჭყეპია — სოხუმის მცხოვრები. ნათესავი იპოლიტე ვართავავასი.
შენიძმა — ივულისხმება თედო სახოკია.

№ 8

ელისაბედ დადეშქელიანისა — კენია ელისაბედ დადეშქელიანისა, თავად
კოწია დადეშქელიანის მეუღლე.

№ 9

ფშაფი — სოფელი ყოფ. სოხუმის ოლქში.
ხუციევი — დავით ხუციშვილი, სოხუმის ოლქის სოფ. დრანდის მღვდელი.
დეკანოზი — დავით მაჭავარიანი, სოხუმის დეკანოზი.
ქავჭარაძე — ივანე ქავჭარაძე, სამურზაყანოს ნაწილის სოფ. ოქუმის მღვდელი.
მიხა — მიხეილ თოფურაძე.
„Vorte“ — ივანე ბურჭულაძის ერთ-ერთი ფსევდონიმი.
არშანიცინი — ქუთაისის გუბერნიის ექიმი.
ხასაია — ფერშალი სოფ. დრანდაში.

№ 10

ნანეიშვილი — ალექსანდრე თეიმურაზის ძე (1857-1904) ხალხოსანი, ცნობილი
პედაგოგი, პუბლიცისტი და ჟურნალისტი. სწერდა „ა. ნა-ლი“-ს ხელმოწერით.
ერისთავი — ანდრია მიხეილის ძე ერისთავი, დასავლეთ საქართველოში საკმაოდ
ცნობილი მოღვაწე, შემამულე, დიდხანს იყო მომრიგებელ-შუამავლად. „ცნობის ფურცლის“
1899 წლის №№ 777 და 826 არის ცნობა, რომ მას სოხუმის ქალაქის თავად ასახელბე-
დნენ.
ღ. გურამიშვილი — დავით ალექსანდრეს ძე გურამიშვილი (1858-1926), საზოგადო
მოღვაწე, ნიჭიერი მხატვარი, სწერდა ლექსებსაც. თანამშრომლობდა ჟურნალ «Обзор»-ში
და მხატვრულ-იუმორისტულ ჟურნალ «Фаланга»-ში.
Де Симон — მიხეილ ანდრიაის ძე დე-სიმონი, პოლკოვნიკი, სოხუმის ოლქის უფროსი.
Чернявский — იმ დროს სოხუმში მცხოვრები ბუნებისმეტყველი.

№ 11

ძმ. გოგრიჩიძეები — ვასილ და პარმენ ლაზარეს ძენი გოგრიჩიძეები, სოხუმში
მცხოვრებნი, ვაჭრები. იმ დროს სოხუმის თვითმმართველობაში ხმოსნებად იყვნენ არჩე-
ულნი.
— ალექსანდრე სარაჯიშვილი — ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი (1851-
1914) მკვლევარი, მწერალი, კრიტიკოსი, საზოგადო მოღვაწე.
კირეევი — ივანე პეტრეს ძე, განჯის გუბერნატორი.

№ 12

გრიგოლ ვოლსკი — გრიგოლ იოსების ძე ვოლსკი (1860—1909), განათლებით ქიმი, პოეტი, მწერალი, მთარგმნელი. სწერდა „უმწიფარიძის“ ფსევდონიმით. მისი ღელა იყო კეერადის ქალი.

№ 13

ნიკოლაძე — ნიკო ნიკოლაძე.
თეიმურაზ გაბუნია — სოხუმის მცხოვრები, ვაჭარი, იმ დროს ქალაქის თვით-მმართველობაში ხმოსნად არჩეული.

№ 15

სოფიო — ალექსანდრე ნიკიტინის ოჯახის მეგობარი ქალი.
ალექსანდრე ნიკიტინი — იმ დროს მსახურობდა ქ. ფოთში გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის კანცელარიაში.
ნინა — ალექსანდრე ნიკიტინის ქალიშვილი.
ქუქუენა და გვაბანაკი — რუსული шюртук-ისა და пальто-ს შესატყვისი. ეს აიტყვები ალექსანდრე ნიკიტინს თედო სახოკიას რუსულ-ქართული ლექსიკონიდან აქვს მოტანილი.

№ 16

სახოკე — ასე ეძახდა ივანე მაჭავარიანი თედო სახოკიას ხუმრობით.
„დამონებულე ბი“ — ბულგარელი მწერლის ივან ვაზოვის რომანის თედო სახოკიასეული თარგმანი, იმ დროს (1898-1900 წწ.) იბეჭდებოდა ჟურ. „მოამბეში“, „დამონებულნი“-ს სახელწოდებით.
კარიჭაშვილი — დავით კარიჭაშვილი.

№ 17

ბესარიონი — ბესარიონ ხელია.
ჟორდანია — ნოე ჟორდანი.
პეტრე — პეტრე ბარკალაია.
რაჟდენი — რაჟდენ ქუთათელაძე.

№ 18

ბიბიკოვი — ანატოლი ალექსანდრეს ძე, დაღესტნის სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის მმართველი.
ჩვენეი გუბერნატორი — იგულისხმება განჯის გუბერნატორი ი. პ. კირეევი.
ანთიმოზი — ანთიმოზ ჯღღელი.

№ 19

ე. გ. იოსელიანი — ეგნატე ონისიმეს ძე იოსელიანი (1843-1926), მწერალი, საზოგადო მოღვაწე, ცნობილი ხალხოსანი, კავკასიის სოფლის მეურნეობის საზოგადოების მდივანი.

№ 20

„გ ა ნ ა ხ ა ლ ნ ო ს ტ ო ბ ა“ — რუსული სიტყვა *нахальность*-იდან წარმოებული — გათავზედება.

ნიკოლაძე — ნიკო ნიკოლაძე.

კოწია მიქაბერიძე — კონსტანტინე იოსების ძე მიქაბერიძე — ექიმი, იმ დროს ფოთის თვითმმართველობის ხმოსანი.

მაშო — ალექსანდრე ნიკიტინის მეუღლე.

დემიდოვი — ვასილ ალექსანდრეს ძე (1875-1944), იურისტი, დედა ქართველი ჰყავდა, მაგალობლიშვილის ქალი.

№ 21

გრიგოლ ტატიშვილი — (1838-1911) მხატვარი, ქსილოგრაფი.

გამოცემა — აქ ლაბარაკა ანდერსენის ზღაპრის „დედა“-ს თედო სახოკიასეული თარგმანის გამოცემაზე.

№ 22

კოწია — კონსტანტინე დადვშქელიანი.

ელისაბედი — დადვშქელიანისა.

სარაჯოვი — ალექსანდრე სარაჯიშვილი.

კოზმონი — ექიმი, მუშაობდა სოხუმში, ქალაქის ხმოსანთა არჩევნების დროს სოხუმის ქალაქის თავის თანაშემწედ იქნა არჩეული.

ელო — ელენე ერასტის ასული ანდრეევსკისა, გიორგი მიხეილის ძე შარვაშიძის (1846-1918), პოეტის, მწერლის მეუღლე. გარდაიცვალა 1913 წელს.

აჯამოვი — დავით გრიგოლის ძე აჯამოვი.

ჩემი ქმარი — იგულისხმება კონსტანტინე გრიგოლის ძე შარვაშიძე, თავადი, მემამულე, პოლკოვნიკი.

ქუჭიკო — ვარლამ გელოვანი, ნაფიცი ვეჭილი. IV სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი ქუთაისის გუბერნიიდან. დედით გრიგოლ შარვაშიძის შვილიშვილი იყო, ქალიშვილის დესპინეს შვილი.

ჟუდრას ქცევა — ლეონიდ ჟუდრა — გადამდგარი პორუჩიკი, განათლებით ინჟინერი.

პატარა კოწია — კონსტანტინე გელოვანი, სამხედრო პირის — ვარლამ გელოვანის უფროსი ძმა.

მაშა — ივანე გრიგოლის ძე შარვაშიძის ქალიშვილი.

გოგლიკა — გიორგი კონსტანტინეს ძე შარვაშიძე (1887-1968) იურისტი.

გაბუნია — ალექსანდრე გაბუნია.

№ 23

რაფიელ ისარლიშვილი — (1841-1912). ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე, მთარგმნელი. თანამშრომლობდა გაზ. „ივერიაში“ და სხვა ჟურნალ-გაზეთებში. დიდი ღვაწლი დასდო 1900 წელს პარიზის გამოფენაზე საქართველოდან ექსპონატების შეგროვება — გამოფენის საქმეს.

მოწვევა — ლაპარაკია 1900 წლის პარიზის გამოფენისათვის მზადებაზე.

№ 24

ბერენსი — გადამდგარი როტმისტრი. 1899 წლის ივლისში ქუთაისის გუბერნატორის მიერ დაინიშნა სოხუმის ქალაქის თავად, მიუხედავად იმისა, რომ კენჭის ყრით თითქმის ერთხმად ალექსანდრე სარაჯიშვილი იყო არჩეული.

ჩაი დაუნიშნავთ — ქალაქის თავმა ბერენსმა სხდომების დროს ჩაის სმა შემოიღო.

კოწია — კონსტანტინე დაღეშქელიანი.

№ 25

სახელი და გვარი — ლაპარაკია ანდერსენის ზღაპრის — „დედას“ დაბეჭდვაზე. ეს წიგნი გამოიცა სოხუმში მცხოვრები ვაჭრის საჩინო თურქიას საფასით.

შვილები — ტატიშვილი იოსებ (1886-1952) განათლებით იურისტი, მწერალი — პროზაიკოსი. ტატიშვილი შალვა (1889-1951) იურისტი.

მინადორა — მინადორა დიმიტრის ასული გულისაშვილი — ტატიშვილისა, გიგო ტატიშვილის მეუღლე.

მიშა — მურვანიშვილი მიხეილ ილიას ძე (1873-1959), ცნობილი მეტყვე, გიგო ტატიშვილის ქვისლი.

№ 26

ვლადიმერ კანდელაკი — (1870-1949) დამსახურებული მასწავლებელი, პერსონალური პენსიონერი. იმ დროს მასწავლებლობდა სოხუმის ოლქის სოფლების დაწყებით სკოლებში.

№ 27

ალექსანდრე სარაჯიშვილმა სოხუმში ყოფნის დროს გაიგო, რომ მისთვის ბიძას სოხუმის ოლქში 1000 დესტინა ტყე დაეტოვებინა, უპატრონობით ეს ტყე აეჩეხათ და გაეყიდათ. ალექსანდრე სარაჯიშვილმა ჯერ მემკვიდრეობის უფლება აღიდგინა, ხოლო შემდეგ უჩივლა ხაზინას და აჩეხილი ხე-ტყის საფასური 40 000 მანეთი აიღო.

ალექსი — ალექსი იოსავა, იმ დროს იგი იყო ალექსანდრე სარაჯიშვილის მოურავი. შემდეგ კი ცხოვრობდა სოფ. ბიაში ხობის რაიონში და ეწეოდა სოფლის მეურნეობას. გარდაიცვალა 1942 წელს.

— იაკობჩუკი — სიმონ სიმონის ძე, გუმისთის ნაწილის უფროსი.

კეცეკო — პოლკოვნიკი, მემამულე, ცხოვრობდა აფხაზეთში.

დერვიზი — ნიკოლოზ ვასილის ძე ფონ-დერვიზი. ოჩამჩირის სატყეოს მეტყვე.

— ზელენინი — გრიგოლ ივანეს ძე ზელენინი, ქუთაისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა მმართველი.

გუჩინო — ქუთაისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა მმართველობის რევიზორი.
ჯამსუყ და დეშქელიანი — ონის მაზრის უფროსი.
პეტრე — იგულისხმება პეტრე ბარკალაია.
დავით სარაჯიშვილი — (1846-1911), ცნობილი მრეწველი, ქველმოქმედი.

№ 28

თქვენნი წერილი — ეს წერილი პასუხია თედო სახოკიას მიერ მიწერილ წერილზე, რომელიც დაიბეჭდა (იხ. „საისტორიო მოამბე“, ტტ. 31-32).

№ 29

მიხეილ მიხეილის ძე შარვაშიძე — უმცროსი ვაჟი აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრისა. გარდაიცვალა 1900 წლის იანვარში.
გიორგი ქართველიშვილი — (1803-1901) ვაჭარი ფინანსისტი, საზოგადო მოღვაწე, ქველმოქმედი. „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილი ძვირფასი გამოცემის გამომცემელი, რომლის გამოცემა 12 000 მანეთი დაუჯდა.

№ 32

სელეტრენიკოვი — მიტროფანე ანდრიას ძე, იურისკონსულტი, ბათუმის ქალაქის თვითმმართველობის ხმოსანი.
შენგელაია — ებიფანე გიორგის ძე — (1869-1946), ექიმი-თერაპევტი.

№ 33

კარგი ადგილი — ნიკო ჯანაშია 1899 წლის 1 სექტემბრიდან მუშაობდა სენაკის სააზნაურო სკოლაში.

№ 34

კნ. ელისაბედი — ელისაბედ დადეშქელიანისა.
ხერსონში — თედო სახოკიას განზრახული ჰქონდა ხერსონის გუბერნიაში წასვლა სოხუმის მაშინდელი ქალაქის თავის ლ. ბერენსის მორალური სახის გამოსაშკარავებლად, მაგრამ როგორც ჩანს, მას ეს განზრახვა განუხორციელებელი დარჩა.
გულისაშვილი — სოლომონ თევდორეს ძე გულისაშვილი (1874-1952) ბუნებისმეტყველი, პედაგოგი. დამსახურებული მასწავლებელი.
მიმინოშვილის ქალი — სოხუმში მცხოვრები სპირტიდონ მიმინოშვილის ქალიშვილი ელპიდა მიმინოშვილი. შემდეგ ექიმ ვ. თოფურაძის მეუღლე.
კოწია — კონსტანტინე დადეშქელიანი.

№ 35

თქვენს კორესპონდენციებს — იგულისხმება თედო სახოკიას კორესპონდენციები გაზ. «Новое обозрение»-ში სოხუმის ქალაქის თვითმმართველობის საქმიანობის შესახებ.

№ 36

ლოლუა — ლუარსაბ თეიმურაზის ძე, ქუთაისის ქალაქის თავი, განათლებით იურისტი.

კალისტრატე — კალისტრატე ჩიკვაიძე.

№ 37

ლომაკინი — გენერალი ნ. პ. ლომაკინი, სოხუმის ქალაქის თვითმმართველობის ხმოსანი.

გიორგი ქალადიდელი — გიორგი ქოჩაკიძე (1847-1898), პოეტი.

ალექსანდრე ქოჩაკიძე — გიორგი ქოჩაკიძის ძმა, განათლებით იურისტი.

№ 38

ვასო — ვასილ პეტრიაშვილი.

№ 39

ლევოცი — სოხუმის თვითმმართველობის ხმოსანი, იურისტი.

ჭულელი — ანთიმოზ ჭულელი.

№ 40

გრიგოლი — გრიგოლ ნაჭყეაია.

დიმიტრიევი — მიხეილ ნიკოლოზის ძე დიმიტრიევი. ქალაქ სოხუმის ექიმი, ქალაქის თვითმმართველობის ხმოსანი.

კოწია — კონსტანტინე დაღეშქელიანი.

№ 41

თ. ივანე — ივანე გრიგოლის ძე შარვაშიძე, თავადი, მემამულე.

შიო — შიო ჩიტაძე. (1874-1906), პედაგოგი, მწერალი, პუბლიცისტი, მისი ფსევდონიმი — „ყვავი“. ბარბაროსულად მოკლეს ყაზახებმა.

ვასილ წერეთელი — (1862-1938), ექიმი-თერაპევტი, საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი.

აკაკი — აკაკი ჩხენკელი.

ალ. თუმანიშვილი — ექიმი-გინეკოლოგი. მუშაობდა თბილისის საქალაქო საავადმყოფოში.

ბალარჯიშვილი — ალექსი ივანეს ძე (1874-1949), ექიმი-პედიატრი.

კირონი — ერისკაცობაში გიორგი იერემიას ძე საძაგლიშვილი (1855-1918) ისტორიკოსი, ებისკოპოსის და ბოლოს საქართველოს კათალიკოსი. ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და ქველმოქმედი.

გულისაშვილი — სოლომონ გულისაშვილი.

№ 42

გენო — ევგენი დავითის ძე ქობულაშვილი (1855-1915), სახალხო თეატრის ქომავი, მეცენატი.

კნეინა ბარიატინსკი — ალექსანდრე ივანეს ძე ბარიატინსკის, კავკასიის ყოფილი მეფისნაცვლის (1856-1862 წწ.) ქვრივი, ელისაბედ ბარიატინსკისა გარდაიცვალა

1899 წლის თებერვალში და რადგანაც მას შვილები არ ღარჩა, მისი მამულები ბორჩალოში და სხვა ქონება გაუნაწილეს მის ბიძაშვილს ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანს და ბიძაშვილის შვილს ევგენი დავითის ძე ქობულაშვილს.

კოლა — ნიკოლოზ ვახტანგის ძე ორბელიანი.

მარია ვახტანგის ასული — ორბელიანი (1852-1941), საზოგადო მოღვაწე-ქველმოქმედი.

მარიამ დემურია — (1860-1910), საზოგადო მოღვაწე, საყმაწვილო ჟურნალ „ნაკადულის“ დამაარსებელი და შემდეგ მისი რედაქტორი. დიდი ამაგი დასდო აგრეთვე სახალხო ბიბლიოთეკებს.

ბ-ნი შიო — შიო დედაბრიშვილი.

ბ-ნი რაჟდენი — რაჟდენ ქუთათელაძე.

კოწია და ელისაბედი — დაღეშქელიანები.

№ 43

ცხვედაძე — ნიკო ცხვედაძე.

სარაჯიშვილი — დავით ზაქარაის ძე სარაჯიშვილი.

ვერა — ვერა დავითის ასული მიქაბერიძე (1866-1946), პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე. ალექსანდრე მიქაბერიძის მეუღლე.

ბაბალე, ნინა — ქართველიშვილები, დამსახურებული მასწავლებლები.

ვახტანგი — ქართველიშვილი, პედაგოგი.

არჩილი — ქართველიშვილი, ინჟინერ-ქიმიკოსი.

№ 44

ლოლუა — ლუარსაბ თეიმურაზის ძე ლოლუა.

ლაკერბაი — ანდრია მიხეილის ძე ლაკერბაი, კაპიტანი, სოხუმის პოლიცემისტერი.

№ 45

ლექტურნო — შარლ ლექტურნო (1831-1902), ანტროპოლოგი, პარიზის ანტროპოლოგიური სკოლის პროფესორი.

გიორგი — გიორგი ლევანის ძე ქავთარაძე (1872-1946), ძვ. სენაკის მცხოვრები. შემდეგ შავი ქვის მრეწველი.

წითლიძე — არსენ სიმონის ძე, პედაგოგი, მუშაობდა დასავლეთ საქართველოს სოფლებში, იმ დროს ძველი სენაკის საზნაურო სკოლის მასწავლებელი და შემდეგ ზედაშხედელი, ქართულ პრესაში წერდა „შუბნელის“ ფსევდონიმით.

№ 46

ალექსი — ალექსი იოსავა.

№ 47

გულისაშვილი — სოლომონ გულისაშვილი.

ივანე — თავადი ივანე გრიგოლის ძე შარვაშიძე.

ტერეზია — თ. ივანე შარვაშიძის მეუღლე.

№ 48

«Кутаанские губернские ведомости» — ყოველკვირეული ოფიციალური ვაზეთი — 1844-1917 წწ.

№ 49

გამომცემელი ამხანაგობა — წიგნის გამომცემელ ქართველთა ამხანაგობა.

კინალამ დახურეს „ნოვოე ობოზრენიესთან“ ერთად — 1899 წლის დეკემბერში მთავრობის განკარგულებით გაზ. «Новое обозрение» დაიხურა. გაზეთის გამოცემა განახლდა რვა თვის შემდეგ 1900 წლის 18 აგვისტოს.

ვალეკო პატარა — შვილი ვალერიან გუნიასი. შემდგომში ექიმი.
ნინა — ვალერიან გუნიას შეუღლე.

№ 50

დიმიტრი — თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორი.

ვლავიანე — გოროდეცი, საქართველოს ეგზარქოსი.

არხანგელსკი — ნიკოლოზ ბავლეს ძე, ქუთაისის სასულიერო სემინარიის საღვთო სკულის მასწავლებელი, სემინარიის გამგეობის წევრი.

ნიკოლოზი — თავრიდის ეპისკოპოსი. თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორი იყო იმ დროს, როდესაც იპოლიტე ვართაგავა სწავლობდა ამ სემინარიაში.

თეიმურაზ — თეიმურაზ გაბუნია.

ლუკა — ლუკა თოფურიძე, სოხუმის მცხოვრები, მემამულე.

მეჩი — მეჩი ხოხიაშვილი, სოხუმის მცხოვრები. იმ დროს „ცნობის ფურცელში“. ბეჭდვდა კორესპონდენციებს.

ტერეზია — ტერეზი შარვაშიძისა.

თამრო — ანთიმოზ ჯულელის უფროსი ქალიშვილი.

სანდრო — ალექსანდრე გაბუნია.

№ 51

პრინცესა — სალომე მიურატისა (1848-1913), სამეგრელოს მთავრის დავით დადიანის ასული, ავილ მიურატის მეუღლე.

მინგრელსკი — ნიკოლოზ დავითის ძე დადიანი.

გიორგი (გუბერნატორი) — გიორგი დიმიტრის ძე შარვაშიძე, თბილისის გუბერნატორი. აფხაზეთში მისი მამულების მოურავი იმ დროს იყო მიხეილ თოფურიძე.

№ 52

იაკობ სპირიდონის ძე უანცხავა — (1867-1955), პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე. მისი ფსევდონიმია „ფხა“.

№ 53

ვაშაკიძე — ექვთიმე ვაშაკიძე, 1899 წლის დეკემბერში ექიმად იყო დანიშნული დრანდაში. შემდეგ იყო რაჭის სამაზრო ექიმი.

ბარსკი — პავლე ნიკოლოზის ძე, სოხუმის ოლქის ექიმი.

მიხაილი — მიხეილ თოფურიძე.

№ 54

ისარლიშვილი — რაფეელ ისარლიშვილი.

ბარკალაია — გიორგი ბარკალაია.

გიორგი ლასხიშვილი — (1866-1931), ცნობილი პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე. მისი ფსევდონიმია „ლალი“.

კენიანა გურამიშვილისა — კლარა ტიტელ, ღვაწით გურამიშვილის მე-
ულლე, ცნობილი მომღერალი.

ირაკლი — მიქაბერიძე (1898-1937), ალექსანდრე მიქაბერიძის ვაჟი, ეკონომისტი.

თამარა — ალექსანდრე მიქაბერიძის ქალი, დამსახურებული ბიბლიოთეკარი, ამჟამად პენსიონერი.

№ 55

შენი მოთხოვნა — აქ იგულისხმება ივანე ვაზოვის რომან „დამონებულნის“
თედო სახოკიასეული თარგმანი, რომელიც მაშინ ჟურ. „მოამბეში“ იბეჭდებოდა.

ლექსი — ლაპარაკია ამ რომანის ტექსტში ჩართულ ლექსებზე.

თეთრი შიო — იგულისხმება შიო ქუჩუკაშვილი.

შავი შიო — იგულისხმება შიო დედაბრიშვილი.

№ 56

გიორგი მაქავეარიანი — ჟურ. „მოამბის“ და გაზ. „ცნობის ფურცლის“ სტამბის თანამშრომელი.

კარგარეთელი — ია გიორგის ძე (1867-1939), მომღერალი, კომპოზიტორი, მუსიკის მასწავლებელი, ხალხური მუსიკის მკვლევარი და შემკრები.

ჟურული — გიორგი დურმიშხანის ძე ჟურული.

ჭალადიდელი — გიორგი ჭალადიდელი.

სამსონა — სამსონ ფირცხალავა (1872-1952), პუბლიცისტი, რედაქტორ-გამომცემელი. მისი ფსევდონიმები: „სიტყვა“, „კალამი“.

№ 57

რიკოვი — გრიგოლ ბენიამინეს ძე, მიწისმომლის თანამემწე.

მაქსიმოვი — სოხუმის ოლქის სახერხი ქარხნის პატრონი.

აქაური — ალექსანდრე სარაჯიშვილი მაშინ განჯაში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა.

№ 60

ბარათაშვილი — გრიგოლ საჩინოს ძე, ნაფიცი ვეჭილი, ქუთაისის ქალაქის თვითმმართველობის ხმოსანი.

დუმბაძე — დიმიტრი მოსეს ძე (1869-1932), მასწავლებელი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე და ქართული დრამატული წრის ერთ-ერთი აქტიური წევრი.

№ 61

სტატია — აღნიშნული სტატია თედო სახოკიას გაუგზავნია ეგნატე იოსელიანისათვის ყოველკვირეულ სასოფლო-სამეურნეო გაზეთ «Кавказское сельское хозяйство»-ში დასაბეჭდად, რომელიც თბილისში გამოდიოდა 1893-1905 წწ. ეს გაზეთი კავკასიის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების ორგანო იყო, რომლის მდივანი იყო ეგნატე იოსელიანი.

№ 62

გიორგაძე — სოხუმის ქალაქის ვეჟილი.

ხორციის ნიხრი — სოხუმის ქალაქის თავს — ლევ ბერენსს ქალაქის სხდომაზე განუცხადებია, ყასბები ნიხრის მომატებას არ თხოვლობენო, მაშინ, როდესაც სინამდვილეში ისინი უარს ამბობდნენ ხორციის ძველი ნიხრით გაყიდვაზე, რადგანაც მათ გაცილებით ძვირად უყდებოდათ საქონლის ჩამოყვანა და ზარალობდნენ.

№ 64

მ. ბესარიონი — იგულისხმება ბესარიონ ხელაია.

№ 65

ივანე კონსტანტინეს ძე გეგია — (1860-1941). პედაგოგი, სოფ. ოქუშში უფასო ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს დამაარსებელი. თანამშრომლობდა ქართულ ყურნალ-გაზეთებში.

კავჭარაძე — მღვდელი ივანე კავჭარაძე.

მ. ტარასი — ტარასი ივანიკი.

№ 66

ლუბა და გრიგოლს — იგულისხმებიან ლუბა და გრიგოლ ნაჭყვიები.

ბალანჩივაძე — მელიტონ ბალანჩივაძე.

თხრევესკი — ივანე ფელიქსის ძე თხრევესკი (1848-1910), პოეტი, თარგმნიდა მე-19-ე საუკუნის მარიაშვილის ერთად ქართველი პოეტების ლექსებს რუსულად „ივან და მარიას“ ფსევდონიმით.

№ 67

გიორგი — გიორგი ბარკალაია.

ამბროსი — ბესარიონ ხელაია ბერად აღიკვეცა და სახელიც ამასთან დაკავშირებით გამოიცვალა.

№ 68

ალ. ივ. ბაქრაძე — ალექსანდრე ივანეს ძე ბაქრაძე, ტყის რევიზორი.

ველიკი კნიაზი — მიხეილ ნიკოლოზის ძე, მეფისნაცვალის კავკასიაში 1862—1881 წლებში.

ალექსი — ალექსი იოსავა.

სახლები ვაჩხრეკა — 1900 წლის თებერვლის 4-7 სოხუმში და მისი ოლქის სხვადასხვა პუნქტებში გაჩხრეკეს თედო სახოკიას, ანთიმოზ ჭულელის, ივანე ბურჭულაძის, ივანე ვეგიას და სხვათა სახლები.

№ 69

დალის ანდაზები — ვლადიმერ ივანეს ძე დალი (1801-1872), ცნობილი ლექსიკოგრაფი, ლინგვისტი, მრავალმხრივ განათლებული პიროვნება. აღსანიშნავია მისი შრო-

მები: «Толковый словарь», ოთხტომეული 1861-1868 წწ. გამოცემული და 2) ამ წე-
რილში ნახსენები ანდაზები» «Пословицы русского народа», 1862 წ.

ბოროზდინი (მამა) — კორნილი ალექსანდრეს ძე ბოროზდინი (1828-1896),
წარმოშობით რუსი, 50-60 წლებში ცხოვრობდა და მუშაობდა სამეგრელოში. ჯერ 1854
წელს მივლინებულ იქნა სამეგრელოს დედოფალთან მიწერ-მოწერის საწარმოებლად და
მისი შვილების აღმზრდელად. შემდეგ იყო სენაკის მაზრის უფროსი. მან აღწერა სამეგ-
რელოში ნანახი და ვაკონილი და დაბეჭდა ჯერ ჟურნ. «Исторический вестник»-ში, შემ-
დეგ ცალკე წიგნად «Закавказские воспоминания». მის ქართული ქალი ჰყავდა ცოლად
(ქავთარაძე). სამეგრელოში ყოფნისას ისწავლა ქართული და მეგრული ენები.

(ბოროზდინი) შვილი — ალექსანდრე კორნილის ძე (1863-1919) ლიტერატურის
ისტორიკოსი, რუსული ლიტერატურის კურსს კითხულობდა პეტროგრადის უნივერსიტეტში.

ჯავახიშვილი — ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილი (1876-1940) ცნობილი ქარ-
თველი ისტორიკოსი, თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებელი და მისი რექტორი.

№ 70

„ბატონყმობა სამეგრელოში“ — კორნილი ბოროზდინისა და თედო სახოკიას
თარგმანი, იბეჭდებოდა ჟურნ. „მოამბეში“ 1899-1900 წლებში.

„როგორ გაჩნდა სიყვარული“ — პოლონელი მწერლის გომულიცის
მოთხრობის თედო სახოკიასეული თარგმანი, დაიბეჭდა ჟურნ. „მოამბეში“ 1900 წლის
№ 2-ში.

ჩვენს სტამბაში — იგულისხმება გავ. „ცნობის ფურცლის“ და ჟურნ. „მოამ-
ბის“ რედაქციების სტამბა.

№ 71

გიორგი ერისთავი — (1813-1864) დრამატურგი, ქართული თეატრის ფუძემ-
დებელი.

ლადო მესხიშვილი — ვლადიმერ ალექსი-მესხიშვილი (1857-1920) გამოჩე-
ნილი ქართველი მსახიობი.

№ 73

თ. ჩაჩავა — ოჩამჩირის მცხოვრები, მილიციის თანამშრომელი და მისი მეუღლე
მარიამი.

№ 74

მელაშა — მელანია ლუარსაბის ასული გველესიანი (1875-1946), გრიგოლ გვე-
ლესიანის მეუღლე.

ალექსანდრე — ალექსანდრე გრიგოლის ძე შარვაშიძე, თავადი.

ტერეზია — ტერეზია შარვაშიძისა.

თამარი — პროკოპი შარვაშიძის ქალიშვილი.

ლიზა — გრიგოლ შარვაშიძის ქალიშვილის სალომეს შვილი.

ივანე — ივანე გრიგოლის ძე შარვაშიძე.

ნოე — ნოე ყორღანია.

შიო — შიო ჩიტაძე.

№ 77

მამია — მამია დავითის ძე გურიელი (1836-1891) პოეტი, მისი ფსევდონიმია „ფაზელი“.

გიორგი — გიორგი ქოჩიაძე-ჭალადიდელი.

№ 78

გოგოლაძე — კ. გოგოლაძის წერილი „გაკვრით იპოლიტე ვართავავს წერილებს შესახებ“ დაიბეჭდა გაზ. „კვალში“ 1899 წლის № 49-ში.

ვ. წ-ლი — ვასილ წერეთელი.

ახლადმოსული — ილია ჭავჭავაძის ფსევდონიმია.

ჩორა — ერთ-ერთი ფსევდონიმია არტემ მიხეილის ძე ახნაზაროვისა (1866-1949), ჟურნალისტი გაზ. „ივერიის“ უახლოესი თანამშრომელი, მთარგმნელი.

გაჩიგნეს — აქ ნაგულისხმევია გაჩხრეკა სახლებსა თვით თვლ. საზოგადოების და ფხაზეთის სხვადასხვა პუნქტებში მცხოვრები რამდენიმე კაცისა.

ლაკერბაი — ანდრია ლაკერბაი.

ნაცნობი ექიმი — იგულისხმება თვალის ექიმი ჰელილ იოფე. 80-იან წლებში ენეგვაში მუშაობდა ცნობილი პროფესორის შიფის ასისტენტად, შემდეგ კი მოღვაწეობდა ყირიმში.

გრიგოლი — გრიგოლ ნაჭყებია.

ბესო — ბესარიონ ხელაია.

სანდრო — ალექსანდრე გაბუნია.

ეს ორი ტაეპი ა. პუშკინის „ევეგენი ონეგინიდან“ სინამდვილეში ასეა:

Когда б мне быть отцом, супругом
 Приятный жребий повелел,...
 То, верно б, кроме вас одной
 Невесты не искал иной...
 Но я не создан для блаженства;
 Ему чужда душа моя;
 Напрасны ваши совершенства;
 Их вовсе недостойн я.

ორატორი ძმა — იგულისხმება ლუკა თოფურაძე.

ტერეზია — ტერეზია შარვაშიძისა.

მეჭი — მეჭი ხოხიაშვილი.

გიორგი — გიორგი ბარკალაია.

№ 79

ჩაჩანიძე — გურია-სამეგრელოს ეპარქიის კანცელარიის მდივანი — ლეონტი გრიგოლის ძე ჩაჩანიძე.

გველესიანი — გრიგოლ გველესიანი.

„კავკაზიდანაც“ — ალექსანდრე ნიკიტინი თბილისში ყოფნისას თანამშრომლობდა გაზ. „Кавказ“-ში.

№ 80

სკანდალი — იგულისხმება თედო სახოკიასა და ლევ ბერენსს შორის მომხდარი ინციდენტი 1900 წლის 9 მარტს.

№ 81

უმიკაშვილის წერილი — „სამეცნიერო მუშაობა სტუდენტების საყურადღებოდ“, დაიბეჭდა „მოამბეში“ 1900 წ. № 2-ში.

№ 82

ერქომაიშვილი — სოხუმში მცხოვრები ვაჭარი ფილიპე ერქომაიშვილი. ნორაქიძე — სპირიდონ ლევანის ძე ნორაქიძე (1847-1909), საზოგადო მოღვაწე, სახლო მასწავლებელი. ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების დამაარსებელი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მონაწილე. მისი ფსევდონიმია — „ხორშელი“. სამსონა — სამსონ ფირცხალავა.

№ 83

„კავკაზეცი“ — ამ ფსევდონიმით სწერდა ნიკოლოზ პეტერსონი, 1908-1911 წლებში ის მუშაობდა თბილისში, კავკასიაში მეფისნაცვლის კანცელარიის დირექტორად. ეზოვი — გერასიმე არტემის ძე (1835-1905), სომეხი ისტორიკოსი, მწერალი.

№ 85

მიხეილ პეტრეს ძე თამარაშვილი — (1858-1911). იტალიაში მოღვაწე ქართველი კათოლიკე მღვდელი. ცნობილი ისტორიკოსი, ღვთისმეტყველების დოქტორი, საზოგადო მოღვაწე.

სარუხანის თარგმანი — პროფ. ალ. ხახანაშვილს «С. Петербургские ведомости»-ში 1899 წლის ბოლოს დაუბეჭდავს წერილი „ქართველ კათოლიკეთა შესახებ“. ამის პასუხად სომეხმა მწერალმა ა. სარუხანმა ამავე გაზეთის 1900 წლის № 156-ში დაბეჭდა წერილი. „უკუშარიტება ქართველ კათოლიკეთა შესახებ“. აქ, ამ წერილის ქართულად თარგმნაზეა ლაპარაკი.

Paolini — სტეფანე პაოლინი. იტალიელი მისიონერი. იტალიურ-ქართული ლექსიკონის შემდგენელი.

გიორგი — გიორგი დეკანოზიშვილი.

ანდრო — ანდრო დეკანოზიშვილი.

№ 86

კურსები — თედო სახოკია იმ დროს პარზში უმაღლეს ანთროპოლოგიურ სკოლაში სწავლობდა.

პასუხი ხახანაშვილს — ალ. ხახანაშვილი 1900 წლის ზაფხულში ეწვია

რომში თამარაშვილს და გაცნო მის მიერ რომის არქივებში მოპოვებულ მასალებს, რათა მიეღო პოლემიკისათვის საჭირო ცნობები და პასუხი გასცა სარუხანს. სარუხანმა «С. Петербургские ведомости»-ის 1901 წლის № 98-ში კვლავ უპასუხა ალექსანდრე ხახანაშვილს. აქ სარუხანის ამ მეორე პასუხზეა ლაპარაკი.

გ ა ზ ე თ ე ბ შ ი... — ალექსანდრე მრეველშვილის შესახებ აღნიშნული ცნობა დაბეჭდილია გაზ. „ივერიის“ 1901 წლის № 80-ში.

გ ი ო რ გ ი — გიორგი დეკანოზიშვილი.

(გ ი ო რ გ ი ს) ც ო ლ ი — გიორგი დეკანოზიშვილის მეუღლე ჰენრიეტა დეკანოზიშვილისა (ეროვნებით ფრანგი).

№ 87

„ მ მ ბ ი “ — იგულისხმება კათოლიკე ბერები.

№ 88

პ ე ტ რ ე მ ი რ ი ა ნ ა შ ვ ი ლ ი — (1860-1940), პედაგოგი, ჟურნალ-გაზეთების თანამშრომელი, აქვს ნაშრომები ქართულ გრამატიკაში, მთარგმნელი. ზაქარია ფალიაშვილის ოპერის „აბესალომ და ეთერის“ ლიბრეტოს ავტორი. მისი ფსევდონიმია „კლია“.

ნ ი კ ო ლ ა ძ ე — ნიკო ნიკოლაძე.

№ 89

გ ა ზ ე თ ე ბ ი — ქართულ გაზეთებს, რომლებსაც თედო სახოკია დებულობდა პარიზში, კითხულობდნენ იმ დროს საზღვარგარეთ მყოფი ქართველები, რომში — მიხეილ თამარაშვილი და ბელგიაში — უნივერსიტეტის სტუდენტი ბარბარე ყიფიანი.

ყ მ ა წ ვ ი ლ ე ბ ი — იგულისხმებიან იმ დროს პარიზში მყოფი ქართველი ახალგაზრდები: გიორგი და ანდრო დეკანოზიშვილები, ალექსანდრე გაბუნია, მიხეილ წერეთელი და ზურაბ ავალიშვილი.

Kipiani — ბარბარე ნიკოლოზიას ასული ყიფიანი (1880-1960) შვილიშვილი დიმიტრი ყიფიანისა. განათლება ბელგიაში მიიღო, რამდენიმე სამეცნიერო შრომის ავტორია ფიზიოლოგიისა და ფსიქოლოგიის დარგში. 1914-1917 წლებში თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის ფრანგული ენის მასწავლებელი იყო, გარდაიცვალა საფრანგეთში.

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ე ბ ი — მიხეილ თამარაშვილის შრომის ხელნაწერზეა ლაპარაკი, რომელიც შემდეგ თბილისში დაბეჭდა.

მ ი რ ი ა ნ ა შ ვ ი ლ ი — პეტრე მირიანაშვილი.

რ ძ ა ლ ი — გიორგი დეკანოზიშვილის მეუღლე.

№ 90

მ ი რ ი ა ნ ა შ ვ ი ლ ი — პეტრე მირიანაშვილი.

ბ ა ქ რ ა — დიმიტრი ბაქრაძე.

ა რ ტ ი კ ლ ი — გაზ. „ცნობის ფურცლის“ 1902 წლის 1689, 1729 და 1761 №№-ში დაბეჭდა გიორგი დეკანოზიშვილის მეუღლის ჰენრიეტა დეკანოზიშვილის წერილები „დედობრივი სკოლები საფრანგეთში“ „ფრანგის ქალი“-ს ხელმოწერით.

№ 91

ღ ა მ ბ ა შ ი ძ ე — დეკანოზი დავით ღამბაშიძე (1837-1910), სასულიერო ჟურნალ „მწყემსის“ რედაქტორ-გამომცემელი (1883-1910).

№ 92

ზუბალაშვილი — სტეფანე კონსტანტინეს ძე (1860-1904), ნავთის მრეწველი, კათოლიკე, ქველმოქმედი, მიხეილ თამარაშვილის წიგნის გამოსაცემად სტეფანე ზუბალაშვილს გაუღია 1000 მანეთი.

მირიანაშვილი — პეტრე მირიანაშვილი.

„ქართველთა ამხანაგობა“ — წიგნების გამომცემელ ქართველთა ამხანაგობა.

მამა აერელიო — იტალიელი პატრი აერელიო პალმიერი. სწავლობდა საქართველოს ეკლესიის ისტორიას და თავისი კვლევის შედეგებს ბეჭდავდა იტალიაში, საფრანგეთსა და ბელგიაში.

№ 93

წერეთელი — მიხეილ იაგორის ძე წერეთელი (1878-1965), ცნობილი ენათმეცნიერი, ორიენტალისტი. ფსევდონიმი **Boïon**.

გაბუნია — ალექსანდრე გაბუნია.

მილერანი — ალექსანდრე მილერანი. ფრანგი პოლიტიკური მოღვაწე. განათლებით იურისტი ე. წ. რუსი ანარქისტების საქმეებზე გამოდიოდა პარიზში. უკანასკნელ წლებში ეჭვრო დაუახლოვდა სოციალისტებს.

ვახტანგი — ვახტანგ დავითის ძე ლამბაშიძე.

№ 94

წერეთელი — მიხეილ წერეთელი.

№ 95

ანდრო — ანდრო დეკანოზიშვილი.

№ 96

ბარონი — ბარონ დე-ბაი. ფრანგი მოგზაური, არქეოლოგი. მან რამდენჯერმე იმოგზაურა საქართველოში. პირველად ჩამოვიდა 1897 წელს და 1904 წლამდე თითქმის ყოველ წელს მოგზაურობდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში.

რუკები — იგულისხმება საქართველოს რუკები.

„Bessarione“ — ეჟერნალი, რომელშიაც დაიბეჭდა პალმიერის წერილი საქართველოს ეკლესიის ისტორიაზე რომში.

მამა ანტონოვი — კათოლიკე მღვდელი მიხეილ ანტონოვი. იმ დროს ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ტემირხანშურაში, შემდეგ 1906-1910 წლებში თბილისის კუკის კათოლიკური ეკლესიის მღვდელი.

ბრაზილიაში — გაზ. „ივერიის“ 1902 წლის № 64-ში არის ცნობა გიორგი დეკანოზიშვილის ბრაზილიაში გაგზავნის შესახებ. მივლინების მიზანი იყო ბრაზილიაში შავი კნის მრეწველობის შესწავლა.

ყმაწვილები — იგულისხმებიან მიხეილ წერეთელი და ალექსანდრე გაბუნია.

№ 97

რენსი — ლაპარაკია ქალაქ რეიმსზე, ბარონ დე-ბაის სამშობლო ქალაქი, მდებარეობს ჩრდილო-აღმოსავლეთ საფრანგეთში.

მირიანაშვილი — პეტრე მირიანაშვილი.

№ 98

დიშიტრი აბაშიძე — ეპისკოპოსი.

„მოგზაური“ — ისტორიულ-არქეოლოგიური და გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიული ჟურნალი. გამოდიოდა 1901-1904 წწ. რედაქტორ-გამომცემელი ივანე როსტომაშვილი.

№ 99

გვარამაძე — ივანე გვარამაძე, (1831-1912), კათოლიკე მღვდელი, ისტორიკოსი, ფოლკლორისტი, პუბლიცისტი „ვინმე მესხის“ ფსევდონიმით. მისი მოწაფე იყო მიხეილ თამარაშვილი.

Feri-Kevi — უბანი სტამბოლში, სადაც იყო ქართველ კათოლიკე ძმათა მონასტერი.

№ 100

გაბაშვილი ეკატერინე რევაზის ასული (1851-1938) — ცნობილი ბელეტრისტი და საზოგადო მოღვაწე.

თქვენი ვაჟი — გაბაშვილი რევაზ ალექსანდრეს ძე (1882-1969).

№ 101

Carostrada — ქ. პისტოიას ახლო სოფელი კაპოსტრადა.

გაბუნია — ალექსანდრე გაბუნია.

პროფესორი — იგულისხმება ალექსანდრე ანტონის ძე ცაგარელი.

№ 102

ზურაბ ავალიშვილი — იურისტი (1837-1944), 1898 წელს დაუმთავრებია პეტერბურგის უნივერსიტეტის კურსი და დაუჯილდოებიათ ვერცხლის მედლით. შემდგომ ცნობილი პროფესორი.

წიგნი — ზურაბ ავალიშვილის წიგნი: «Присоединение Грузии к России» 1901 г.

№ 103

ჩვენის ქალაქიდან — იგულისხმება ქ. სოხუმი.

თარგმანს — ეს თარგმანია: „იტალიური ანდაზები ქალის შესახებ“, რომელიც დაიბეჭდა გაზ. „ცნობის ფურცლის“ სურათებიან დამატებაში 1902 წლის № 64-ში.

№ 104

„ივერიას“ — რეიმსის არქიებისკოპოსის კითხვები წმ. ნინოს შესახებ დაბეჭდილია „ივერიის“ 1902 წლის № 208-ში.
გიორგი — გიორგი დეკანოზიშვილი.

№ 105

ავალიშვილი — ზურაბ ავალიშვილი.

№ 106

თქვენნი... გაზეთისათვის — ამ დროს ალექსანდრე სარაჯიშვილი გაზ. „ივერიის“ რედაქტორი იყო.
აქ ამჟამად — მაშინ თედო სახოკია პარიზში ცხოვრობდა.

№ 107

ნაშრომი — 1902 წელს მღვდელმა ტერ-გაბრიელ ნახაპეტაციამ იტალიურ ენაზე გამოსცა წიგნი: „სომხის კათოლიკები საქართველოში და საკითხი კათოლიკე სომეხთა და ქართველთა შორის“. ხოლო 1904 წელს გამოვიდა თამარაშვილის წიგნი: „პასუხი სომხის მწერლებს, რომელნიც უარყოფენ ქართველთა კათოლიკობას“. აქ ამ ნაშრომის ხელნაწერზეა ლაპარაკი.

№ 109

ანდაზების წიგნი — 1903 წელს თედო სახოკიამ ფრანგულ ენაზე დაბეჭდა ქართული ანდაზები და ეს წიგნი მიხეილ თამარაშვილის გაუფხავნა.
ჩვენი მგზავრები — იგულისხმება ზურაბ ავალიშვილი და მისი თანამგზავრი ჩოლოყაშვილის ქალი.
თქვენი მგზავრობა — თედო სახოკია იმხანად საფრანგეთიდან სამშობლოში დაბრუნებას აპირებდა.

№ 110

მშვიდობით ჩამოვედი — 1903 წლის მაისში თედო სახოკია საფრანგეთიდან დროებით დაბრუნდა სამშობლოში.

№ 111

შრომის დამთავრება — იგულისხმება მიხეილ თამარაშვილის შრომის ხელნაწერის გასწორება. ეს შრომა თბილისში იბეჭდებოდა.

პეტრე — პეტრე მირიანაშვილი.

მონთობანი — ქალაქი სამხრეთ საფრანგეთში, სადაც 70-იან წლებში დაარსდა ქართველ კათოლიკეთა ძმობა, რომელიც ლიტერატურულ საქმიანობას ეწეოდა.

ვატიკანის წიგნთსაცავში — მიხეილ თამარაშვილის მიერ ქართული წიგნების პოვნის შესახებ ცნობა დაბეჭდილია „ივერიის“ 1903 წლის № 137-ში.

№ 113

თქვენის სურათები — იგულისხმება XVII საუკ. საქართველოში მყოფი მსიონერის ქრისტეფორე კასტელის წიგნიდან ამოღებული სამი სურათი, რომლებიც დაიბეჭდა გაზ. „ცნობის ფურცლის“ სურათებიან დამატებაში 1904 წლის 231 №-ში. (იხ. „ივერია“ № 137, 1904 წ.).

აქაური ჰაერი — წერილი შვეიცარიიდანაა — სოფ. ლატერბახიდან.

№ 114

აზრი გამოეთქვი — იგულისხმება თედო სახოკიას წერილი პარიზიდან: „უთანხმოება რომის პაპსა და საფრანგეთს შორის“, დაბეჭდილი გაზ. „ცნობის ფურცლის“ 1904 წლის № 2541-ში.

საპასუხო წერილი — მიხეილ თამარაშვილმა მართლაც დაბეჭდა საპასუხო წერილი გაზ. „ივერიაში“ ამავე წლის №№ 183 და 184-ში რომიდან „საკუთარი კორესპონდენტი“-ს ხელმოწერით.

№ 115

სოსიკო მერკვილაძე (1854-1934) ცნობილი ბუკინისტი, წიგნების გამომცემელი.

„ბოლგარეთის და სსხ“. — ეს არის ი. დ. ივანოვიჩის — „ბოლგარეთის განთავისუფლებისათვის მებრძოლნი და წამებულნი“, რომლის თედო სახოკიასეული თარგმანი დაიბეჭდა ჟურნ. „მოამბე“-ში 1896 წლის 9, 10 და 11 №№-ში. სოსიკო მერკვილაძემ ეს თარგმანი თედო სახოკიას თანხმობით 1905 წელს გამოსცა ცალკე წიგნად, მაგრამ წიგნს სახელი შეუცვალა და ავტორად თედო სახოკია მოაწერა. შემდეგ, 1967-1969 წწ. თედო სახოკიას ნაწერების ბიბლიოგრაფიის შედგენისას, ამ თარგმანის გამო შესაფერისი შენიშვნის გაკეთება დაგვიჭირდა.

გიორგი — გიორგი მაჭავარიანი.

„დამონებულს“ — ივან ვაზოვის რომანი „დამონებულნი“-ს თედო სახოკიასეული თარგმანი ჯერ ჟურნ. „მოამბე“-ში იბეჭდებოდა 1898-1900 წწ. და შემდეგ 1900 წელს, აღნიშნული რომანი ცალკე წიგნად დაიბეჭდა სპირიდონ ნორაკიძის საფასით.

ბეჟანეიშვილი — ვასილ ბეჟანეიშვილი, წიგნების მალაზიის პატრონი ქუთაისში.

„განთიადი“ — ბოლონელი მწერლის ეტი მილკოვსკის მოთხრობის ეს თედო სახოკიასეული თარგმანი 1895 წელს „მოამბე“-ში იბეჭდებოდა და შემდეგ გამოიცა ცალკე წიგნად იმავე 1895 წელს.

იმედაშვილი — იოსებ ზაქარიას ძე იმედაშვილი (1876-1952), ჟურნალისტი, მწერალი, საზოგადო მოღვაწე.

მიხაკო — მიხეილ წერეთელი.

ადმინისტრატულად კავზავნილნი — 1904 წლის ივლისში გასახლებულნი იყვნენ ადმინისტრაციული წესით სოხუმისა და სოხუმის ოლქის მცხოვრებნი: ივანე გეგია, ფარნა დავითაია, სპირიდონ ნორაკიძე და სხვები.

~~ქ. 115~~
ქ. 115-504

საქართველოს ეკონომიკური ბიბლიოთეკა

K 168.652/3 0